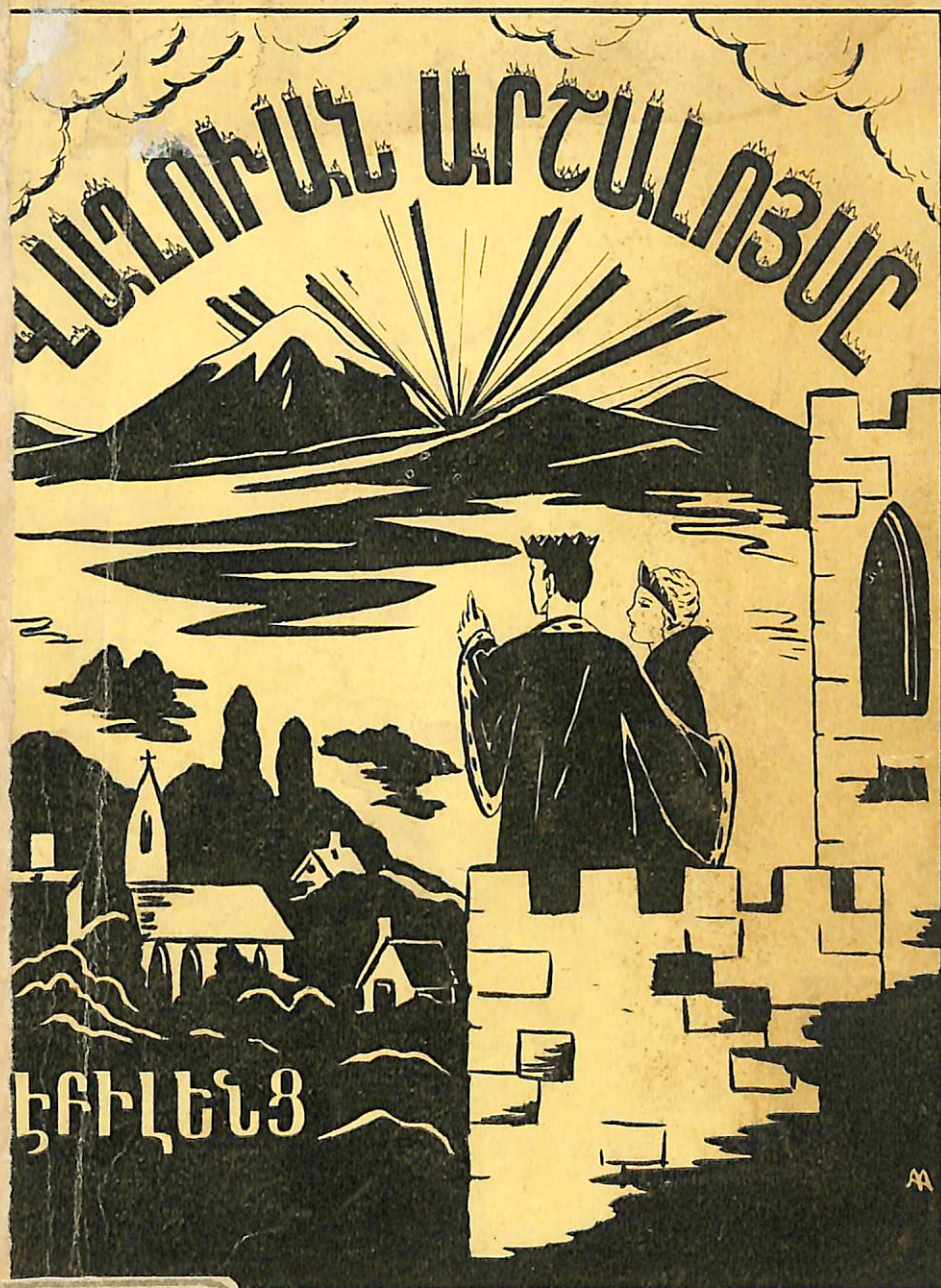

891.99

Ա-13

ԳԻՆ ՄԵԿ ՏՈԼԱՐ

3-6 NOV 2

20

891.99
U-13

893.5
-6 NOV 20
51.0

**Վ.ԱՊ.ԱՄԻԱՆ
ԱՐՇԱԼԱՅԱԸ**

Գ Ր Ե Ց
Է Բ Ի Լ Ե Ն Ց

ՀԱՅ

1930
ՏՊԱՐԱՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի
ՊՈՍՏԸՆ

1105 von 2
- 01. 2013

16697

2016

Աղջիկներուս, Լօրային եւ Այրինին,
կը ձօնեմ այս վէպը, որպէսզի երբ
մեծնան անոր էջերուն մէջ նանչնան
եւ սիրեն Հայաստանը:

ԻՐԻԼԵՆՑ

1949-2011

«Ա՛խ, երբ տեսնէի գաւիւն մստած
Հայ իշխան,
Գրէր Հայոց հայ տառերով հրա-
ման»:

Վ Ա Ղ Ո Ւ Ա Ն Ա Ր Շ Ա Լ Ո Յ Ս Ը

Ա.

«Ա՛խ, երբ տեսնէի գահին նստած հայ իշխան,
Գրէր հայոց հայ տառերով հրաման»:

Նոյեմբերի փոթորկալից գիշեր մըն էր: Կատ-
ղած բնութիւնը անխնայօրէն կը ձաղկէր աշխարհը,
որ կուլար արցունքով խեղդուած: Երկինքը, գորշ
ամպերով ծածկուած, անընդհատ կը գոռար: Կայ-
ծակ կայծակի ետեւէն կը փայլատակէր, լուսաւո-
րելով շրջակայ տախտակաշէն տուները, որոնց մէջ
մշիկ մշիկ կը քնանային օրուան ծանր աշխատանքէն
յոգնած մշակները՝ Պէլլիլ գիւղաքաղաքին:

Միացեալ Նահանգներուն Մէսսէչուսէթս նա-
հանգին հիւսիսային արեւելեան կողմը լայնատա-
րած լիճի մը եզերքը կանանչադարդ գառիթափի մը
վրայ թառած էր, Պէլլիլ գիւղաքաղաքը, որուն աղ-
գարնակչութեան մէկ կարեւոր տոկոսը կը կազմէին
հայերը, որոնք տարիներ առաջ թրքական անարդ
բռնակալութենէն ճողոպրելով գաղթած էին հոն,
եւ իրենց բազուկներուն աշխատանքով շինած էին
պտղատու պարտէզներ, որոնց նմանը չկար ամբողջ
Ամերիկայի մէջ:

Այդ գիշեր, կայծակներուն առաջ բերած լու-

սաւորումէն օգտուելով՝ մէկը հեշտութեամբ կըրնար տեսնել ճաշակաւոր կառուցուածքով եւ ճերմակ ներկով միշտականի տուն մը, որուն չորս բոլորը մշտադաւար մայրիներ եւ երկնամբարձ նոճիներ սլար կը բռնէին:

Այդ սիրուն տունը կը պատկանէր, Պէլլիլի միակ հայ դեղագործին, պրն. Արամ Արմէնին, որ այդ փոթորկալից դիշերը անընդհատ կերպով շարունակող որոտէն արթննալով իր անկողնին մէջ նստեցաւ եւ չորս կողմը դիտեց:

Կայծակ կայծակի ետեւէն կը փայլատակէր: Երկինքը կը դուար անվերջ: Քամին կ'ոռնար, անսուաղ գայլերու վոհմակի մը վայնասունը յիշեցրնելով: Անձրեւը կ'իջնէր հեղեղի պէս:

— Հէ՛յ, պատերազմը՛, պատերազմը՛ այսպէս էր, — խորհեցաւ պրն. Արամ Արմէն եւ դաւաթ մը պաղ ջուր խմելէ յետոյ գլուխը հանգեցուց բարձին վրայ եւ քնացաւ:

Փոթորիկը պահ մը մեղմացած էր: Անձրեւին խշշոցը միայն լսելի էր, բան մը որ օրօրի դերը կատարելով քնացուց օրուայ աշխատանքէն յոգնած դեղագործը:

Ընդհանուր պատերազմը, որուն մասնակցած էր դեղագործը, ազդած էր իր ջիղերուն վրայ: Ունէ անսովոր աղմուկ կը ցնցէր անոր ջղային դրութիւնը, որ բաւական տկարացած էր, պատերազմի դաշտին մէջ յաջաւ եւ յահեակս պայթող ուռմբերուն պատճառով:

Այնպէս որ, պրն. Արամ Արմէն դիշերները երբեմն քունին մէջ կը դառանցէր եւ պատերազմի մասին բացադանչութիւններ կ'ընէր:

Վայրկեանները սահեցան եւ դեղագործը բարձր ճիւղ մը արձակելով մէկ կողմէն միւս կողմը դարձաւ եւ սկսաւ քունին մէջ խօսիլ. —

— Կեցցէ՛... կեցցէ՛... կեցցէ՛... կեցցէ՛ Հայաստան, կեցցէ՛ նոր Հայաստան... նոր Անին, մայրաքաղաքը՝ հայոց ազգին... Կեցցէ՛ իշխան Լեւոն Եօթներորդ... կեցցէ՛... կեցցէ՛... կե՛ց...

— Արթնցիր ա՛յ մարդ... ինչո՞ւ այդպէս կը պոռաս, արթնցիր ըսի, չիմացար, — դեղագործին կրնն էր, այսպէս խօսողը, որ իր ամուսինին կողք միթեւով կը ջանար արթնցնել զայն:

— Կեցցէ՛... կեցցէ՛ն Անիի Սեւ Ասպետները... Ա. Ս. Ա... հուրբա՛... Ա. Ս. Ա՛... հուրբա՛...

— Արամ, արթնցիր... խենթացա՛ր... հիմա Լեւոնը կ'արթննայ... հերիք պոռաս... Դրացիները ի՞նչ կ'ըսեն:

— Կեցցէ՛ իշխան Լեւոն Արմէն... կեցցէ՛ Լեւոն Եօթներորդ... կեցցէ՛... Ա՛խ, երբ տեսնէի՛... ի՛... ի՛... դահին նստած, հայ ի՛շ... ի՛շ... ի՛շ...

— Իշու գլո՛ւխ... իմացա՛ր... Ելիր պատուհանները գոցէ, տես պատուհանին փեղկերը ի՞նչ պէս կ'օրօրուին, վա՛խ... դորդերս թըջուեր են... մեղա՛յ... մեղա՛յ... Արամ արթնցիր... հէ՛յ... արթնցիր ըսի...

— Հը՛... ի՞նչ ըսիր, կնիկ...

— Ելիր պատուհանները գոցէ ըսի, չիմացա՛ր... ինչո՞ւ այդպէս կը դաշիր... Երէկ դիշերուայ ժողովին արդիւնքն է, մուխերնիդ չմարի... Դո՞ւք պիտի փրկէք Հայաստանը... այդ էր պակաս...

— Կնի՛կ, կնի՛կ... օճախդ չմարի, ինչո՞ւ արթնցուցիր զիս... սքանչելի երազ մը կը տեսնէի,

ա՛խ, ի՞նչ անուշ երազ էր... Եկու՛ր կնիկ, մէյ մը համբուրեմ քեզ... մեր Լեւոնը Հայաստանի թագաւոր եղած էր, լսէիր... աղբին ցնծութեան աղաղակը երկինք կը բարձրանար... միաբերան «կեցցէ՛ իշխան Լեւոն Արմէն» կը պոռային:

— Մըմ գլո՛ւխդ... յետո՞յ....

— Յետո՞յ... ես ինչ գիտնամ, ճիշդ այդ պարագային արթնցողիդ զիս, երազս կիսատ մնաց... Ա՛խ, Լեւոնիկս Հայաստանի թագաւորը եղած էր...

— Մուխդ չմարի... մե՞ր Լեւոնը, հայոց թագաւոր...

— Ինչո՞ւ չէ կնիկ... Մի՞թէ Ճօրճ Վօչինկիթընը...

— Լա՛ւ, լա՛ւ, բաւական է. դարձեալ մեռելներուն յարութիւն առնել մի տար... քարոզներէդ ձանձրացեր եմ, ելիր նայինք... ահանջ դիր, լսէ՛, ի՞նչպէս կը գոռայ երկինքը, ի՞նչպէս կը փչէ քամին...

— Մի՛ մտահոգուիր կնիկ, շուտով կը հանդարտի փոթորիկը, շուտով կը ծագի արշալոյսը... ա՛խ, այդ երազը... աննման երեւոյթ... ա՛խ, ա՛խ...

— Հասկցանք... առաւօտուն կը խօսինք այդ մասին: Վաղը անպատճառ բժ. Լուսինեանը պիտի կանչեմ, քեզի լաւ մը թող քննէ, անպատճառ փախցուցած ես, խելքիդ եկած է...

— Մամա՛... մամա՛... Մա՛... ջուր կ'ուզեմ, ջուր... սկսաւ պոռալ հնգամեայ փոքրիկ Լեւոնը, որ իր ծնողքին հանած աղմուկէն արթնցած էր:

— Զայնիդ մատաղ, անուշիկս, — ըսելով տիկին Հայկանոյց ցատկեց անկողինէն վար եւ ջուր տուաւ իր միամօր պաւկին:

— Լեւոնիկս, հայրիկդ երազ տեսեր է, հայոց իշխան պիտի ըլլաս եղեր... հա՛, հա՛, հա՛... սքանչելի երազ, հա՛, հա՛, հա՛...

— Կնիկ, մի՛ խնդար, — պոռաց դեղագործը:

— Ե՞ս, մամա՛... Ե՞ս իշխա՛ն... իշխա՛ն տըլի՛մ...

— Այո՛, գուն հոգիս, հայոց իշխան պիտի ըլլաս եղեր... վայն է եկեր գլխուս, հա՛, հա՛, հա՛

«Ելիր կապեմ սուրը մէջքիդ

Ասպար կախեմ ձախ թելիդ»...

— Սանթիդլօղի՞ն բերած սուրը, մամա՛...

— Ո՛չ, աղուորիկս, հայրիկդ Դամասկոսի պողպատէն շինուած սուր մը կը նուրէ քեզի... հա՛, հա՛, հա՛, ... «Քաջն Նազար, ջարդէ հաղար»...

— Խնդա՛ կնիկ, կուշտ մը խնդա՛, օր մը կուլաս:

— Մայրդ թող լայ, ես ինչո՞ւ լամ:

Լեւոնիկը քնացաւ: Էրիկ կնիկ համբուրուելով հաշտուեցան եւ քնացան: Փոթորիկը դադրեցաւ: Լուսինն տիրեց: Վաղուան արշալոյսը կը մօտենար:

Բ.

Միացեալ Նահանգներու Պոստըն քաղաքին մէջ կը բնակէր Պօղարեան Աստուածատուր անունով հայ մը, մօտաւորապէս յիսուն եւ հինգ տարեկան, որ իննսուն հինգի ջարդերէն յետոյ Տաճկաստանէն Ամերիկա գաղթած էր եւ իր անդուգական գործունէ-

ութեան շնորհիւ դիզած էր հսկայական հարստութիւն:

Ամուրի մնացած էր պրն. Ա. Պողարեան, որ իր երիտասարդութեան օրերուն դրժուած ըլլալով իր սիրած աղջիկէն, երդում ըրած էր՝ իգական սեռին չմօտենալու համար:

Աղջկայ տէր հայ ծնողներ, գիտնալով հանդերձ անոր կնատեսացութիւնը, դուրդուրանքով կը մօտենային անոր եւ յաճախ կը հիւրասիրէին դայն իրենց ընտանեկան յարկին տակ, յարմարագոյն փեսացու մը նկատելով դայն:

Պոստընի թեմին հովիւն ու պատուելին իրարու հետ կը մրցէին անոր բարեկամութիւնը, աւելի չիտակը հարստութիւնը, ապահովելու համար իրենց եկեղեցիներուն:

Արեան ճնշումի բարձրութենէ, եւ պնդերակութենէ կը տառապէր, պրն. Ա. Պողարեան, որ շատ երկար ապրելու յոյս չունէր: Սակարանի ելեւէջները, հսկայական հարստութեան ընկերացող տաղնապալի հոգսերը, ալ աւելի հարստութիւն դիզելու անյադ մարմաջը ջլատած էին անոր ուժերը, քայքայելով անոր առողջութիւնը:

Պրն. Պողարեան, հոտառու աղուէսի նման, կը զգար իր թուլութիւնը, որ զինքը գերեզմանին եզրը հասցուցած էր: Այսուհանդերձ մամոնային անխոնջ գերին էր ան, որ առանց դադարի կը հետեւէր իր գործին:

Չմեռած՝ պրն. Պողարեան կը փափաքէր իր հարստութիւնը յատկացնել ազգօգուտ ձեռնարկի մը: Մէկիկ, մէկիկ հայ կաղամկերպութիւններուն հետ շփուելով՝ ջանացած էր անոնց գործունէու-

թեան մասին ստույգ դադարի կազմել: Սակայն այլեւայլ պատճառներով որոշ եզրակացութեան յանգած չէր:

Պրն. Պողարեան, Արովեան անունով քարտուղար մը ունէր, նախկին յեղափոխական գործիչ մը, որ շատ կը սիրէր ինքզինքը Արովեանց կոչել, «եանց» յատկապէս շեշտելով: Պողարեանին եւ Արովեանին միջեւ միակ կռուի խնձորը այդ «եանց» մասնիկն էր, որուն գործածութեան կը հակառակէր Պողարեան եւ մինչեւ անգամ Արովեանին կը սպառնար, եւ անոր ճամբայ տալու որոշում կուտար: Այնպէս, որ Արովեան իր տէրը շատ սիրելուն եւ անոր գործէն չզրկուելու համար տեղի տուած էր անոր դիտողութեան եւ «ց» գիրը ջնջելով «եան»ով կը վերջացնէր իր մականունը:

Տարիներու ընթացքին, Պողարեան եւ Արովեան — այս վերջինն ալ յիսուննոց մէկը, — մտերմացած էին իրարու հետ եւ սերտ կապերով կապուած: Այնպէս որ Արովեան իր տիրոջ բնակարանին մէջ կը բնակէր, հաւասարապէս վայելելով անոր հարստութիւնը:

Պէտք է խոստովանիլ, որ Պողարեանին աղջային գործերով հետաքրքրուելուն մէջ որոշ բաժին ունէր Արովեան, որուն միակ իտէալն էր՝ հայրենիքին ազատագրութիւնը եւ անկախութիւնը:

Ձմրան երեկոյ մը, ընթրիքէն վերջ, այս երկու կէսդարեանները հանգստաւէտ թիկնաթոռներու մէջ թաղուած լուիկ մնչիկ կը ծխէին:

Պողարեան մտածկոտ կ'երեւէր, մինչ Արովեան իր սրածայր մօրուքը շոյելով հաւատարիմ շան մը

հետաքրքրութեամբ կը դիտէր իր տերոջ մօռյալ դիմադիմը:

Ժամը տանը դարկաւ: Պօղարեան իր սիւնառը մոխրամանին մէջ նետելով թեթեւ մը հաղաց եւ սկսաւ խօսիլ, իր խռպոտ ձայնով.—

— Արովեան...

— Կը լսեմ...

— Բժիշկ Լուսինեանը այս առաւօտուն դարձեալ քննեց զիս: Արեանս ճնշումը երկու հարիւրը անցեր է: Բացարձակ հանդուտութիւն պատուիրեց:

— Լաւ ուրեմն, հանգստացիր: Մէկ քանի չաբաթ հեռացիր, դիւղը գնա: Ես կը հսկեմ ընթացիկ դործերուն:

— Այո՛, այդ մասին վստահ եմ... բա՛յց...

— Բայց ի՞նչ...

— Արովեան, վախճամ կեանքիս վախճանին մօտեցած եմ, բժիշկին ջանքերը ի դուր եմ... Ես երակներուս մէջ կը զգամ մահուան սարսուռը... չուտով կուգայ Գարրիէլ հրեշտակապետը եւ...

— Դրա՞խտը կը հրաւիրէ քեզ,— ընդմիջելով հարցուց Արովեան, ճակտին վրայ ինկող աղաղակով զանգուրները յետ մղելով եւ ծիծաղելով:

— Հապա ո՞ւր... ինձմէ լա՞ւը դրախտ պիտի երթար... ո՞ւր կ'ուզէիր, որ տանէր զիս...

— Ինչո՞ւ, դժոխքի՞ն ինչ եղեր է, որ...

— Մեղա՛յ ըսէ, Արովեան, հաղար մեղայ ըսէ, մի՞թէ այդքան մեղաւոր եմ, որ...

— Պրն. Պօղարեան, կ'ուզե՞ս անկեղծ կարծիքս իմանալ, այո՞, շատ լաւ, մտիկ ըրէ որ ըսեմ... Եթէ ես Գարրիէլ հրեշտակապետին տեղն ըլլայի, դիւղը մը կը անկուէի սնարիդ առջեւ եւ վերմակդ մէկ

կողմ քաշելով կ'ըսէի.— Պօղարեան, եթէ հարըստութիւնդ քեզի ծնունդ տուող աղբին կտակես, քեզի ուղղակի դրախտը, Արահամին դուղը, կը տանիմ, հակառակ պարագային, դժոխքը կ'երթաս, հասկցա՞ր... դժոխքը, ուր կրակը անմար է եւ սատանան...

— Բաւական է, նորէն մի սկսիր այդ շան քարողին... Դուռն լաւ գիտես, որ կ'ծծի մը չեմ... Գերեզմանին մէջ ոսկին փոր չի կշտացներ... պատասխան քուր, զոյգ զոյգ դաւակներո՞ւս պիտի թողում հարստութիւնս... Օրերէ ի վեր ուղեղս կը չարչարեմ, բայց ոեւէ ելք չեմ նշմարեր: Ոսոքս քեզի է, Արովեան, եթէ տեղս ըլլայիր, ի՞նչ կ'ընէիր: Առանց քաշուելու խօսէ, քեզի բացարձակ աղատութիւն...

— Ե՞ս...

— Այո՛, դուռն, ենթադրենք որ իմ ունեցած հարստութիւնը քուկդ ըլլար եւ կեանքիդ վախճանին մօտեցած ըլլայիր, այսինքն՝ եթէ մէկ ոտքդ գերեզմանը ըլլար, ըսէ, ի՞նչ կ'ընէիր:

— Ըսեմ թէ ինչ կ'ընէի... կը կաղմէի դուռ աղաղակին յեղափոխական կուսակցութիւն մը, զօրաւոր եւ աղբեցիկ: Կը հաւաքէի գլխիս ցեղին արժանիքաւոր եւ հաւատք ունեցող զաւակները, բոլոր խաւերէ եւ մակարդակներէ: Կը ներշնչէի զանոնք նոր զաղափարականով, նոր իտէալով, կ'ողբեալէի զանոնք նորագոյն ուրուականով մը, մէկ խօսքով նոր խմոր կը գնէի անոնց լճացած արեան մէջ, որպէսզի եռալով եփէր անոնց սառած արիւնը, կեանքի, յոյսի եւ հաւատքի կողբելով անոնց հայրենասիրութեան թմրած ջիւղերը:

— Պրավօ՛, կեցցես Աբովեան, խիստ հետաքրքրական է, շարունակէ:

— Պողպատեայ կարգապահութեամբ եւ սրինքսեան լուծեամբ կ'օժտէի այդ կազմակերպութիւնը: Գաղտնապահութիւնը իբր կարեւորագոյն առաքինութիւնն ըլլալը կը ներմուծէի անդամներուն ուղեղին մէջ: Հայաստանի ազատութիւնը կը գնէի անոնց առջեւ իբր միակ նպատակ: Կը գտնէի այդ նուիրական գործին յարմար եւ ընդունակ անձնաւորութիւններ, կը վարձատրէի զանոնք լիովին եւ իբր նոր առաքեալներ կը ղրկէի հայաշատ կեդրոններ, Հայաստանի ազատագրութիւնը քարոզելու համար հայ զանգուածին, որուն կըծքին տակը տակաւին կը բարախէ հայուն ազնիւ սիրտը, Հայաստանի ազատագրութեան համար արիւն թափելու յօժար աննման սիրտը...

— Անունը՞, անունը՞ ինչ պիտի ըլլայ, — հարցուց Պողարեան, ալ աւելի խանդավառութեամբ:

— Ա. Ս. Ա. — հատիկ, հատիկ շեշտելով խօսեցաւ Աբովեան, որուն աչքերէն կրակ ու բոց կը ժայթքէր, այդ պահուն:

— Այբ, Սէ, Ա՞յբ... կրկնեց Պողարեան. — Ի՞նչ կը նշանակեն այդ սկզբնատառերը, Արշակ Սարգիս Աբովեան...

— Ո՛չ...

— Հապա ի՞նչ... խօսէ, ա՛յ մարդ. համբերութիւնս հատաւ...

— Անի Սեւ Ասպետները... ահաւասի՛կ մեր կազմելիք կուսակցութեան անունը:

— Իմ կազմելիք ըսէ, Աբովեան, յոգնակի մի՛ գործածեր, դո՛ւն ես կազմողը...

— Ո՛չ, մեր կազմելիք... որովհետեւ, ես արդէն կը կարգամ հաւանութիւնդ՝ փայլուն աչքերուդ մէջ, սիրելի Պողարեան, տուր ձեռքդ, եղբայր, ուխտենք... սիրելիս, կատարենք մեր ուխտը... Եկուր մենք ըլլանք առաջին հիմնադիրները այն կազմակերպութեան, որուն ջանքերուն շնորհիւ պիտի ազատագրուի Հայաստան, ուր պիտի ծածանի մեր սուրբ դրօշակը, Քաջն Հայկի, Արամի, Մեծն Տիգրանի եւ Լեւոններու արքայական դրօշակը:

— Հապա մեր միւս կուսակցութիւնները... անոնք ի՞նչ պիտի ըսեն...

— Ոչէ՛նչ... Մեր նպատակը մէկ է... Հայաստանի ազատագրութիւնը... ով որ հաւատք ունի այդ ուղղութեամբ, թող միանայ մեզի... մեր գերկը բաց է հայրենիքի անկախութեան համար մարտնչողներուն, թող գան... թող հաւաքուին մեր արքայական դրօշին տակ...

— Արքայական... ինչո՞ւ հանրապետական չըլլայ...

— Արքայական, սիրելիս, միապետական... նախ արքայական... նախ վերականգնենք մեր գահը, հեղ մը փրկենք մեր նուիրական սուրբ դրօշը անարգ գերութեան ճիրաններէն, յետոյ... շատ հեշտ է վարչաձեւը փոխել... Այո՛, սիրելի Պողարեան, ես միապետական եմ, ինչո՞ւ պահեմ, ա՛խ, ես թագաւոր մը կ'ուզեմ, թագաւոր մը, որ ունենայ Հայկ դիւադնին աննկուն կամքը, Մեծն Տիգրանին քաջութիւնը, Արա Գեղեցիկին գեղեցկութիւնը, եւ քաջն Վարդանին անսասան հաւատքը, առաջնորդելու համար վեց հարիւր տարիներէ ի վեր

1949-2014

անտէր եւ անհովիւ ամբոյսը, որ հայ անունը կը կրէ:

— Կեցցէ՛ Միապետութիւնը, — բացառանչեց պրն. Պօղարեան, Արովեանի խօսքերէն յուզուած:

— Կեցցէ՛ Հայաստան, կեցցէ՛ Լեւոն Եօթներորդը, — հնչեց Արովեանին սիրուն ձայնը, ներդաշնակ մեղեդիի մը պէս քաղցրահնչիւն եւ ակնորոշութիւն:

Մինչեւ ուշ առտն խօսեցան եւ վիճեցին երկու բարեկամները եւ վաղուան արշալոյսը չբռնկած՝ հիմը դրուած էր «Անիի Սեւ Ասպետներ»ը կազմակերպութեան, որուն ջանքերուն շնորհիւ պիտի վերականգնէր հայոց կորսուած թաղն ու դահլը, եւ պիտի ազատագրուէր Հայաստան:

Ա. Ս. Ա. կազմուած էր:

Գ.

Պէլլիլի սիրուած հայ բժիշկներէն, բժ. Լուսինեանի զբաղմունքներէն մէջ հետեւեալ խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար:

— Բարեկամս, շատ լաւ կը խօսիք: Սրտանց համաձայն եմ ձեր մեծ նպատակին, ծրագրին եւ գործելակերպին: Եռամսիկութիւնով, նախանձով, չարամտութիւնով, նենգութիւնով, մատնութիւնով, դաւաճանութիւնով եւ դրամապաշտութիւնով ողորդուած, երկար դարերէ ի վեր գերիներու եւ հրապարակ ժողովուրդներու յատուկ այլասերող եւ պատակ ժողովուրդներու յատուկ այլասերող եւ պատակ ստորնացուցիչ կեանք մը անցնելով թմրած ջիւղերու տէր ժողովուրդ մը — ինչպիսին է հայանուն ամբոյսը, որ տակաւին զուրկ է «ազգ» ըլլալու ազ-

նիւ յատկութիւններէ — խելքի բերելու համար ձերինին պէս պողպատեայ բռնեցողով, աղամանդի տոկոնութեամբ, սքանչելի կարգապահութեամբ եւ սքինքսեան դաղտնապահութիւնով կազմակերպութիւն մը անհրաժեշտութիւն է:

Վստահարար հայ կազմակերպութիւնները զօրավիգ պիտի կանգնին ձեզի եւ պիտի օժանդակեն ձեր ծրագրին: Շատ մը ողջմիտ հայեր, որոնք մինչեւ այժմ այս կամ այն պատճառով հեռու մնացած են հայ յեղափոխական կուսակցութիւններէն, պիտի միանան ձեր շարքերուն, բերելով իրենց հետ ե՛ւ հարստութիւն, ե՛ւ խելք, ե՛ւ գործելու փափաք:

Հայ անունը կրող ոեւէ անհատ, որ իր պատկանած ցեղին ապագայովը կը հետաքրքրուի, պիտի չտատամսի ձեզի միանալու:

Սակայն ձեր միապետական ձգտումներուն խելքս չի հասնիր: Երբ ազգերը, թագաւորները եւ կայսրերը դահլեկեց ընելով դարաւոր դահլերը կը խորտակեն, հանրապետութիւններ եւ ժողովրդապետութիւններ հաստատելով, դուք ո՞ր տրամաբանութեամբ թագաւորութիւն, միապետութիւն, հիմնելու կը յանդգնիք:

Պատասխանեցէք, սիրելի բարեկամ, պատանձեցա՞ք, ինչո՞ւ այդպէս, խըս խըս, քթիդ տակէն կը խնդաս, — հարցուց բժ. Լուսինեան իր խօսակցին, որ Ա. Ս. Ա. հիմնադիրներէն Արովեանն էր:

— Սիրելի բժիշկ, — պատասխանեց Արովեան, իր նրաժայր մօրուքը շոյելով. — հանրապետական վարչաձեւը նորութիւն չէ: Դարեր առաջ յոյները եւ հռոմէացիները կարգաւ փորձեցին այդպիսի վարչաձեւեր: Աթէնքն ու Հռոմը հանրապետութիւններ

— Ուրեմն հայ իշխանի մը, հայ արքայի մը,

Մի՛ տատամսիք, բժիշկ ինքնեան, միացէ՛ք

մեր շարքերուն եւ ձեզի հետ բերէք այնպիսիներ, որոնց սրտերուն մէջ տակաւին մեռած չէ մեր անմահ նախնեաց աննկուն կամքը, հաստատուն հաւատքը եւ հայրենիքի սուրբ սէրը: Դարերը մեզի կը նային, մեր նահատակուած հերոսները մեզի կը կանչեն, եւ մեր անթաղ ու անշիրիմ բազմաթիւ նահատակները կը պաղատին մեզի: Ունին զենք ահատակները կը պաղատին մեզի: Ունին զենք, նոնց կոշիկն, լսենք անոնց պաղատանքը, գործենք, աշխատինք, սրընթաց յառաջ վազենք, մինչեւ որ վերականգնի հայրենիքը մեր, մինչեւ որ Հայաստանի դահլին նստի հայ իշխանը...

Բժիշկ Լուսինեան ձեռքերը տարաւ իր խոշոր աչքերուն եւ սրբեց անոնց ծոցէն հոսող անկեղծութեան արցունքը, յետոյ պահիկ մը լռեց: Անոր ճակատը կը փայլէր, այտերը շառագունած էին, հորիզոնէն նոր բարձրացող լուսնկայի նման: Երերացին անոր շրթները եւ խօսեցաւ.—

— Դուն երկնառաք առաքեալ մըն ես, Աբովեան, սիրելիս, ո՛րքան անկեղծ էին խօսքերդ, որքա՛ն սրտարուխ... Կեցցե՛ս, եթէ Ա. Ս. Ա. ի բոլոր անդամները քու հաւատքդ ունին, ես այժմէն համոզուած եմ, որ պիտի կրնաք իրագործել ձեր նըպատակը: Տո՛ւր, տուր այդ դիմումագիրը, սիրով կ'ընդունիմ, կը ստորագրեմ եւ բոլոր ոյժերովս ինքզինքս կը տրամադրեմ այն Մեծազոյն Խոյսալին համար:

— Ապրի՛ս, սիրելի բժիշկ, մենք ձեզի պէս անձնուրաց եւ զոհող առաքեալներու, անվարան եւ անխոնջ գործիչներու պէտք ունինք: Վստահ եմ, ձեր մասնակցութիւնը պիտի բարձրացնէ մեր վարկը

յաչս ձեր բարեկամներուն եւ ծանօթներուն. ուրեմն խօսեցէք անոնց ալ:

— Բանի՞ ընկեր ունիք, Աբովեան:

— Տարի մը հազիւ կ'ընէ Ա. Ս. Ա. ի հիմնադրութեան: 1930, Յունուար մէկին Պողարեանն ու ես կազմեցինք Ա. Ս. Ա. ը, եւ այսօր տարին չլրացած, մեզի միացած են հինգ հազար ասպետներ, հայ ցեղին բոլոր խաւերէն: Մասնաճիւղեր ունինք բոլոր հայաշատ գաղութներու մէջ: Յառաջիկայ տարի, լերան կողքէն դէպի վար գլտորուող ձիւնադունդի մը պէս պիտի աճի եւ ուռճանայ Ա. Ս. Ա. ը:

— Կեցցե՛ Ա. Ս. Ա.— բացագանչեց բժ. Լուսինեան, մինչ կը ստորագրէր Ա. Ս. Ա. ի անդամակցութեան դիմումագիրը:

Դ.

Օրերը կ'անցնէին արագօրէն, մինչ Ա. Ս. Ա. կը տարածուէր ջրհեղեղի պէս, բոլոր հայաշատ գաղութներուն մէջ: Աննախընթաց խանդավառութիւն կը տիրէր ստուար շարքերուն մէջ:

Ա. Ս. Ա. ի ասպետները իրարու հետ սերտ կապերով կապուած էին, իրարու հետ եղբոր պէս վարուելով:

— Պրն. Պողարեան մեծ գործ մը կատարողի դու հունակութեամբ կը դիտէր Ա. Ս. Ա. ի զարգացումը եւ կը հրճուէր մեծապէս:

Նկաւ Չատիկը իր կարմիր հակիթներով: Ժողովուրդը Չատիկի առաւօտուն՝ երփներանգ զգեստ-

ներ հազած խուռներամ եկեղեցի կը դիմէր, Յիսուսին յարութիւնը տօնելու համար:

Ապրիլի արեւոտ բայց զով առաւօտ մըն էր: Պրն. Պողարեան իր շքեղ ապարանքին պատշգամբին վրայէն կը դիտէր եկեղեցի դացող բաղմուծիւնը: Գովը կանգնած էր իր քարտուղարը, Աբովեան, որուն երկայն մազերը կը ծածանէին ժապաւէններու պէս, փչող հովէն օրօրուելով:

Պրն. Պողարեան դարձաւ իր քարտուղարին եւ ըսաւ.—

— Աբովեան, այսօր շատ զուարթ տրամադրուած լին ունիմ, եկուր ներս անշինք. քեզի կարեւոր յայտնութիւն մը պիտի ընեմ:

Երկու բարեկամները Պողարեանին գրասենեակը առանձնացան եւ գրասեղանին շուրջը մէյ մէկ աթոռ գրաւեցին: Պողարեան իր գզրոցէն մեծ պահարան մը հանեց եւ Աբովեանին տուաւ:

— Աբովեան, — ըսաւ ան, դողդոջուն եւ յուզուած ձայնով. — առ կարգա՛... կտակս է... Երէկ կէսօրին, երբ գուն Պէլլի դացած էիր, փաստաբանս կանչեցի եւ միասին խմբագրեցինք իմ կտակը, որ ես հարստութեամբ ստորագրեցի: Ըստ այս կտակին իմ հարստութեան իննսուն առ հարիւրը կը թողում մեր հիմնած, այո՛, քու եւ իմ հիմնած կադմակերպութեան: Մնացածը քեզի կը թողում, պայմանաւ, որ մահէդ յետոյ զայն կտակես նոյն կադմակերպութեան, որուն անխոնջ մշակն ես: Դուն եւ բժիշկս, Լուսինեան, կտակակատար կարգուած էք: Բայց ես կը կարծեմ թէ սխալ քայլ մը առի, բժ. Լուսինեանը կտակակատար կարգելով, որովհետեւ բժիշկը մեր շարքերուն չի պատկանիր: Վախնամ...

— Մոռցայ քեզի ըսելու, սիրելի Պողարեան, — ընդմիջելով խօսեցաւ Աբովեան, — բժ. Լուսինեանին հետ երկար խօսակցութիւն մը ունեցայ առջի օր: Բժիշկը շատ խանդավառուեցաւ եւ համոզուելով միացաւ մեր շարքերուն: Շուտով պիտի կատարէ իր անդամակցութեան երգումը, անգամ մըն ալ չհեռանալու համար:

— Ծիչդ է... «անգամ մըն ալ չհեռանալու համար»... Այո՛, երբ մէկը մեզի կը միանայ, միշտ մեզի հետ պիտի մնայ... այո՛, միշտ... մինչեւ վերջը... վա՛յ դասալիքներուն, որոնց պատիժը...

— Մա՛հ պիտի ըլլայ, — աղաղակեց Աբովեան:

— Այո՛, մա՛հ պիտի ըլլայ, — կրկնեց Պողարեան եւ իր ձեռքը սրտին տարաւ. — Ա՛խ, ցաւը՛, սրտիս ցաւը նորէն բռնեց, Աբովեան... շուտ, դեղս... նայք-բօլիխէրիմի հատիկներս հասցուր... ո՛ւֆ... հիմա կը մեռնիմ... չո՛ւտ...

Աբովեան վաղեց միւս սենեակը եւ պղտիկ տուի մը ձեռքը՝ վերադարձաւ: Պողարեան ձերմակ հատիկ մը դրաւ իր լեզուին տակը եւ լռեց: Երկու վայրկեանէն ցաւը անցաւ:

— Ա՛խ, Աբովեան, — սկսաւ Պողարեան, — մահը կը մօտենայ ինծի... Ես կը զգամ անոր ճանկերը, որոնք կը գոցուին վզիս շուրջը: Ինչ եւ իյցէ, շատ ուրախացայ Լուսինեանին համար տուած տեղեկութենէդ: Ան շատ լաւ կրնայ ծառայել մեր սուրբ նշանակին: Վստահ եմ որ անիկա կը դառնայ Ա. Ս. Ա. ի լաւագոյն քարոզիչը եւ շատ չանցած՝ Ա. Ս. Ա. ի դրօշակը կ'ըլլայ մեր կոտորուած եւ ցիրուցան եղած ցեղին խորհրդաճիւղը... Ա՛խ, Ա. Ս. Ա., մեր ցեղին ուղեղը...

— Մեր ցեղին սիրտը, — ուղղեց Աբովեան:

— Աբովեան, — խօսեցաւ Պողարեան կարճ լըսութենէ վերջ:

— Կը լսեմ, տէր իմ...

— Ո՛չ, ինծի տէր մի՛ ըսեր, եղբայր ենք մենք:

— Շատ լաւ, եղբայր իմ... կը լսեմ քեզ:

— Խնդրանք մը ունիմ, Աբովեան, երդուընցիր, որ պիտի կատարես, ա՛խ, մի՛ մերժեր:

— Ինչպէ՞ս կրնամ մոռնալ Ա. Ս. Ա.՛ի բարերարը:

— Շնորհակալ եմ... շուտով ես կը մեռնիմ, Աբովեան... աւա՛ղ... մեր նպատակին, մեծ իտէալին իրագործումը պիտի չկրնամ տեսնել... բայց... երբ վերականգնի Հայաստանի կորսուած գահը, երբ անոր վրայ բազմի հայ իշխանը, այն ատեն աճիւններս փոխադրեցէք Հայաստան եւ թաղեցէք հոն: Սիրելի հայրենիքիս ծոցին մէջ հանդէսի կ'ուզեմ... Ա՛խ, հայրենիք, անմուրազ դժբախտ հայրենիք...

— Բայց ո՛չ, Պողարեան, դուն պիտի ապրիս եւ մենք միասին պիտի ողջունենք մեր արքան, Լեւոն Եօթներորդը:

— Ո՛չ, սիրելիս, ես վախճանիս մօտեցած եմ... հոգ չէ... պատրաստ եմ... պարտքս կատարեցի...

— Եւ լիովի, սիրելի եղբայրս... կ'երդնում, Պողարեան, յանուն Անիի աւերակներուն կ'երդնում, որ պիտի կատարեմ բաղձանքդ:

— Շնորհակալ եմ, եղբայր... տո՛ւր ձեռքդ, եղբայր ենք մենք... Ա՛խ, ցաւը... սրտիս ցաւը... նորէն եկաւ, շուտ սպիտակ հատիկներս տուր...

Պէլլիւի կեդրոնը, գլխաւոր պողոտային մէկ անկիւնը կը գտնուէր Արամ Արմէնի «Արարատ» դեղարանը, որուն ցուցափեղկերը խճողուած էին դոյնըզդոյն դեղօրայք պարունակող շիշերով:

Դեղագործը իր առանձնասենեակին մէջ նստած հայերէն թերթերը աչքէ կ'անցնէր: Բացաւ «Կարմիր Աստղ» չաբաթաթերթը եւ սկսաւ կարդալ խմբադրականը, որուն վերնադիրը կարմիր գիրերով գրուած էր. — «Հայաստանի փրկութիւնը խորհրդայնացման մէջ փնտռելու է»...

Արամ Արմէն իր թաւ յօնքերը պոստելով շարունակեց կարդալ: Խմբադրական ըկը վերջանար այսպէս. — «Կեցցէ՛ հայ պրոլետարիատը... անկէ՛ր՝ հայ պուրժուազիան»...

Խնդաց բարձրաձայն եւ ձեռքն առաւ «Պայծառ» օրաթերթը, որ ծայրէ ծայր լեցուած էր ստրկութեան յորդորներով եւ Հայաստանի կարմիր տէրերուն փառաբանութեամբը:

Կարդը եկաւ «Կարօտ Հայրենեաց» օրաթերթին, որուն ճակատին վրայ խոշոր գիրերով յայտարարութիւն մը իր ուշադրութիւնը գրաւեց:

«Մայիս 28-ին, կիրակի, ժամը ճիշդ երկուքին, պիտի տօնենք Հայաստանի անկախութեան տարեդարձը եւն.»...

— Անկախութիւն մնա՞ց որ... քթին տակէն մուտաց դեղագործը եւ սիկառ մը վառելով սկսաւ ծխել, ինքնիրեն այսպէս խորհրդածելով. — Բուռ մը հայեր մնացինք... բաժան բաժան եղած ենք... մէկ մասը «կարմրած» է, միւս մասը՝ «ձերմկած»,

մնացածն ալ՝ «անդոյն»... Դէպի ո՞ւր այսպէս, հայ ժողովուրդ... մինչեւ ե՞րբ... ե՞րբ պիտի խելօքնանք, Աստուած իմ...

Այսպէս ըսելով ոտքի ելաւ եւ պատէն կախուած քարտէսին մօտենալով շարունակեց, միշտ բարձրաձայն...

— Ահա՛, Հայաստան, հոս է, Երեւան... Աջէն՝ պարսիկը, ձախէն՝ վրացին, հիւսիսէն՝ թաթարը, հարաւէն՝ թուրքը, այո՛, բարբարոս թուրքը, որուն աստղը միշտ պայծառ է, շնորհիւ քրիստոսապաշտան ազգերուն... Թո՛ւ... դետինն անցնին: Ասոնց մէջ՝ տեղը, մենք... Թիղ մը հողի վրայ... փշալից այդ օղակէն դուրս ելլել անկարելի է... պիտի խելդոււինք... ուրիշ ելք չկայ... բայց ո՛չ... Ահա՛ Փոքր Հայքը... Կիլիկիան... Ա՛լի, Կիլիկիա՛... «Յանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա, Աշխարհ որ ինձ ետուր աբեւ»... Եթէ Կիլիկիան մերը ըլլար... այն ատեն օղակէն կ'ազատուէինք... որովհետեւ ծովը... ախ... ծովը, կապոյտ Միջերկրականը կայ... ծո՞վը... հոս է մեր փրկութիւնը... կապոյտ ալիքներով մեռնիմ, աննման Միջերկրական... Եթէ Կիլիկիան մերը ըլլար...

Կիսատ մնացին իր խօսքերը: Դուռը կը զարնուէր:

— Մտէք, — պոռաց դեղադործը:

Դուռը բացուեցաւ եւ ներս մտաւ թիկնեղ հասակով բժիշկ Լուսինեան:

— Լսեցի, Ա՛րմէն, լսեցի մենախօսութիւնդ... վաղ անցիր ա՛յ մարդ. այդ քարտէսը պիտի խնթեցնէ քեզ եւ դուն պիտի խելդոււիս քու շատ սիրած Միջերկրականին մէջ:

— Օ՛ր, բարեւ քեզ, սիրելի բժիշկ... ո՞ր հովը փչեց բերաւ քեզ հոս...

— Այս կողմերը հիւանդի եկած էի, երթամ մեր դեղադործը տեսնեմ ըսի... իրա՛ւ, Արամ, Արուսեանը կը ճանչնա՞ս, Պօղարեանին քարտուղարն է...

— Խենթ Աբո՞վը... ո՞վ չի ճանչնար այդ տէր-վիշը...

— Ծիչդ ան... Երէկ քովս եկած էր, ժամերով խօսեցաւ, դլուխ արդուկեց... նոր ընկերակցութիւն մը կազմեր են եւ...

— Այս առաւօտուն քովս եկաւ, նոյն քարոզը ինծի կարդաց, խօսքը մէջերսիս, նպատակնին հիանալի է:

— Իրա՞ւ կ'ըսես, համոզե՞ց քեզ:

— Քչիկ մը... իրաւ կ'ըսեմ, դէ՛շ նպատակ չէ... փառաւոր անուն ունի...

— Անիի Սեւ Ասպետնե՞րը...

— Այո՛, Սեւ Ասպետներ... սեւ՝ դեւերուն պէս, բժիշկ, սպիտակազգեստ հրեշտակներուն դարը անցած է, մեղի սեւ դեւեր առաջնորդելու են, — ըսելով դեղադործը դարձեալ քարտէսին մօտեցաւ. — բժի՛շկ, ես Ա. Ս. Ա. ի ծրագիրներուն հասամիտ եմ, պայմանաւ որ դէպի ծովը, ծովէն եւ ծովով վերջանայ:

— Արուսեանն ալ նոյն տեսակէտը կը պնդէ:

— Այսինքն...

— Այսինքն Մեծ Հայքին կցել Փոքր Հայքը...

— Ծովէ ծո՞վ... ուրեմն...

— Ինչո՞ւ չէ:

— Բժի՛շկ...

— Արմէ՛ն...

— Ձեռքդ տո՛ւր... լսեցի որ դիմումնադիրը ստորագրեի ես... Ես ալ, ես ալ ստորագրեցի, սիւրեւիս... նուիրուինք Ա. Ս. Ա.ին:

— Կեցցե՛ն Անիի Սեւ Ասպետները...

— Կեցցե՛ր Ա. Ս. Ա...

— Տո՛ւր ձեռքդ... եղբայր ենք մենք...

— Ա՛խ, ծովէ ծով... Միացեալ Հայաստան... Երկուքը միաբերան սկսան երգել, խանդավառուած ձայնով.—

«Ա՛խ, երբ տեսնէի դահին նստած հայ իշխան,
Գրէր հայոց, հայ տառերով հրաման»...

— Բայց, իրաւ, լաւ միտքս ինկաւ, Լեւոնիկը ի՞նչպէս է...

— Ձեռքերդ կը համբուրէ, բժիշկ, շատ լաւ է. կտրիճ տղայ պիտի ըլլայ...

— Գուցէ օրին մէկը Հայաստանի թագաւոր կ'ըլլայ...

— Վրա՞ս կը խնդաս...

— Ո՛չ... ինչո՞ւ խնդամ... դուցէ, ըսի չէ՞, բաղձանքս յայտնեցի:

— Բերանդ համբուրեմ, բժիշկ, կեցիր քեզի դոնեաք մը տամ:

Մէյ մէկ դաւաթ կոնծեցին:

2.

Յունիսի գեղեցիկ առաւօտ մըն էր: Դեղադործ Արամ Արմէնին անդրանիկ որդին, Լեւոն, խումբ մը տղոց հետ կը խաղար, իրենց պարտէզին մէջ:

Եօթը տարեկան էր, փոքրիկ Լեւոնը, որուն Լեւոնիկ կ'ըսէին իր ընկերները: Սեւ խոշոր աչքերով գեղանի պատանի մըն էր ան, համակ խինդ ու ծիծաղ:

— Եկէ՛ք թագաւոր եւ թագուհի խաղանք,— ըսաւ Լեւոնիկ իր ընկերներուն, որոնք ծափ զարկին հաւանութիւն յայտնելով:

— Ե՛ս կ'ըլլամ թագաւոր,— խօսեցաւ Լեւոնիկ, եւ քարի մը վրայ նստելով աւելցուց.— Ահա՛ իմ դահը:

— Ես ալ թագուհի կ'ըլլամ,— կմկմալով խօսեցաւ փոքրիկն Սաթենիկ, խարտեաչ խոսկոպներով, բաց կապոյտ աչքերով աղջնակ մը, հազիւ հինգ տարեկան:

— Ո՛չ, դուն թագուհի չես կրնար ըլլալ,— պոռաց Լեւոնիկ, իր դահին վրայէն:

— Ուրեմն դուն ալ թագաւոր չես կրնար ըլլալ,— առարկեց Սաթենիկ, որուն աչքերը լեցուեցան:

— Կրնամ ըլլալ....

— Ձես կրնար...

— Այո, ես թագաւոր եմ...

— Ես ալ թագուհի...

— Ձէ՛ր...

— Այո՛ր...

— Կրնամ...

— Ձես կրնար...

— Կըր...

— Ձես...

— Կը...

— Ձե...

— Կ... ուհո՛ւ... ուհո՛ւ... Սաթենիկ սկսաւ լալ :

Լեւոնիկին աչքերը լեցուեցան, գահէն վար իջնելով չոյեց Սաթենիկին խոսողները եւ ըսաւ. —

— Մի՛ լար, Սաթենիկ... երբ ես օրին մէկը խելական թաղաւոր ըլլամ, դուն անպատճառ իմ թագուհին պիտի ըլլաս... իմացա՞ր...

— Ո՛չ, չեմ ըլլար, դուն ինծի լացուցիր, — ըսելով՝ Սաթենիկ փախաւ դնաց :

Տղաքը ցրուեցան :

Է.

Պէլլիլի արուարձաններէն մէկուն մէջ, լճակին մօտերը, գեղեցիկ պարտէզի մը մէջ կը բարձրանար բերդանման շէնք մը, բաղեղապատ պատերով : Պարտէզը շրջապատուած էր տասը ոտք բարձրութեամբ քարուկիւր պարիսպով : Պարտէզին միակ մուտքը կը կազմէր հսկայ երկաթեայ դուռ մը, որուն վրայ խոշոր գրերով գրուած էր Ա. Ս. Ա. Գլըպ :

Ա. Ս. Ա. Գլըպը Պողարեանին նուէրն էր : Քըլըպը միանգամայն Ա. Ս. Ա. ի կեդրոնատեղին էր, ուր նաեւ կը հրատարակուէր «Յաղթանակ» օրաթերթը, պաշտօնական օւկանը այդ կազմակերպութեան, որ լայնօրէն տարածուած էր :

Երկաթեայ խոշոր դրան մէջտեղը կար փոքրիկ դռնակ մը, որուն աջ կողմը կը գտնուէր խօսելու խողովակին բերանը :

Մուտք գիշեր մըն էր, թեթեւօրէն կ'անձրեւէր : Ելեքտրական երկու լուսարձակներ կը լուսաւորէին

դէպի այդ հսկայ դուռը առաջնորդող խճուղին, որուն մէջէն բազմաթիւ ինքնաշարժեր կը մօտենային երկաթեայ դրան : Հոս հոն հետիոտն քալող խմբակներ ալ կ'երեւէին :

Ինքնաշարժերը դրան երկու կողմը կանգ առին : Անձրեւանոց հազած մարդիկ մօտեցան խոշոր դրան եւ դռնապանին պէտք եղած կարգախօսը տալէ վերջ ընդունուեցան ներս :

Քառորդ ժամ յետոյ մեծ ինքնաշարժ մը սուրալով ժամանեց : Թիկնեղ հասակով մարդ մը վար իջաւ եւ դրան խողովակէն «Անի» կարգախօսը տուաւ : Դռնակը բացուեցաւ եւ անձանօթ մարդը ներս մտնելով խօսեցաւ. —

— Արրօ՛, Ասպետ Մերութանը երկու թեկնածուներ պիտի բերէր, եկա՞ն :

— Ո՛չ, ասպետ Արուկեան, — խօսեցաւ դռնապան Արրօ, եւ բարեւեց :

— Երբ դան, անմիջապէս հեռախօսէ ինծի :

— Գլխուս վրայ, խմբապետ, — պատասխանեց Արրօ, եւ թեւերը կրծքին վրայ խաչաձեւելով, բարեւեց : Ա. Ս. Ա. ի բարեւելու ձեւն էր : Ասպետները իրենց մեծերը բարեւելու ատեն ձեռքերին կը խաչաձեւէին եւ գլուխին կը խոնարհեցնէին, ի նշան յարգանքի :

Գլըպին ընդարձակ սրահը լեցուած էր հինգ հարիւրէ աւելի մարդիկներով, որոնք սեւ չալիկներ հագած էին : Իւրաքանչիւրին վզէն արծաթ շղթայով մէյ մէկ մէտալեօն կախուած էր : Մօտէն նայող մը մետալին մէկ կողմը Անիի աւերակները կը տեսնէր, իսկ միւս կողմը Լեւոն վեցերորդին գերեզմանը : Իւրաքանչիւրը կը կրէր սրածայր սեւ վեղար մը,

որուն վրայ ճերմակով գրուած էր Ա. Ս. Ա. սկզբը-
նատառերը: Սրահը կարմիր լապտերներով լուսա-
ւորուած էր: Այդ միջոցին սրահին ծայրը դտնուող
բեմին ետեւի դուռը բացուեցաւ եւ ներս մտաւ Ա-
րամ Արուիկան, զոր Մեծ Ասպետ կ'անուանէին:

Յանկարծ բոլոր ներկաները ոտքի ելան եւ դը-
լուխնին խոնարհեցնելով ձեռքերնին խաչաձեւ ծալ-
լեցին եւ միարեւման աղաղակեցին.—

— Կեցցէ՛ Ա. Ս. Ա... Կեցցէ՛ Մեծ Ասպետը:

— Կեցցէ՛ Ա. Ս. Ա., Կեցցէ՛ Լեւոն Եօթներորդ-
դը, կրկնեց Արուիկան, առ ի պատասխան:

— Կեցցէ՛ Հայաստանի թագաւորը, — միարեւ-
ման բացադանչեցին միւսները:

— Նստեցէ՛ք, — հրամայեց Արուիկան եւ ներկա-
ները աթոռները դրաւեցին:

Մեծ Ասպետ Արուիկան ժողովը բացաւ.—

— Ողջոյն ձեզ ասպետնե՛ր, ապագայ անկախ
Հայաստանի քաջ պաշտպաններ, — խօսեցաւ Արուի-
կան, հանդիսաւոր շէշտերով, — անհուն հրճուան-
քով ձեզի կը յայտարարեմ, որ այս գիշեր քաղաքէս
երկու ականաւոր անձնաւորութիւններ մեր շարքե-
րուն պիտի միանան: Շուտով պիտի կատարենք ա-
նոնց երդումի արարողութիւնը:

Այսպէս ըսելով Ասպետ Արուիկան դանդ մը հըն-
չեցուց երեք անգամ: Բեմին ետեւի դուռը դարձեալ
բացուեցաւ: Ասպետ Մերութանի ընկերակցու-
թեամբ երկու թեկնածուները, բժիշկ Լուսինեան եւ
գեղադործ Արամ Արմէն, գլխարաց ներս մտան եւ
ծնրադրեցին Մեծ Ասպետին առջեւ:

Արուիկան ձեռքերը անոնց գլխին վրայ դնելով

կարգաց երգմնադիրը, զոր թեկնածուները բառ առ
բառ կրկնեցին.—

«Կ'երգնում յանուն մեր հին եւ նոր աստուած-
ներուն, կ'երգնում մեր հին եւ նոր կրօնքին, որ
սրտանց կ'ընդունիմ Ա. Ս. Ա. ի ծրագիրն ու կանո-
նադիրը, որուն գործադրութեան համար բոլոր կա-
րողութեամբս պիտի աշխատիմ: Կ'ուխտեմ հաւա-
տարիմ մնալ Ա. Ս. Ա. ի սուրբ դրօշակին, որուն ի
պաշտպանութիւն արիւն թափելու եւ կեանքս դո-
հելու պատրաստ եմ: Նիւթական եւ բարոյական բո-
լոր ուժերս պիտի տրամադրեմ Ա. Ս. Ա. ի սուրբ
նպատակին, որ է՝ Հայաստանի ազատագրութիւնը
եւ հայոց արքայական տան վերահաստատումը»:

Երկու թեկնածուները այսպէս կատարելով ի-
րենց երդումը, ուխտեցին հաւատարմութիւն, Ա. Ս.
Ա. ի դրօշակին, որ սեւ գետնի վրայ կարմիր առիւծ
մը կը ներկայացնէր:

Ասոր վրայ Մեծ Ասպետը թեկնածուներուն
յանձնեց մէկ մէկ սեւ չապիկ, վեղար մը եւ արծաթէ
չղթայով մետալեօնը: Նորընտիր ասպետները ա-
նունենին արձանադրեցին խոշոր ոսկեմատեանի մը
մէջ եւ այսպէս վերջացաւ երդումի արարողութիւ-
նը:

Ներկաները մէկիկ մէկիկ շնորհաւորեցին նոր
ընկերները եւ ժողովը անցաւ իր օրակարգին: Կար-
գացուեցան կեդրոնէն եւ միւս մասնաճիւղերէ եկած
թղթակցութիւններ եւ շրջաբերականներ: Յետոյ
բոլորը միարեւման երգեցին Ա. Ս. Ա. ի պաշտօնական
երգը.—

«Ա՛յս երբ տեսնէի դահին նստած հայ իշխան,
Գրէր հայոց հայ առուերով հրաման»...

Երգէն վերջ միաբերան աղաղակեցին .—

Ա. Ս. Ա., Ա. Ս. Ա., Ա. Ս. Ա., հուրբա՛ր...

Յրուեցան :

Ը.

Դեղազործ Արամ Արմէն Ա. Ս. Ա. ի եռանդուն քարոզիչներէն մին եղաւ : Իր ծանօթները մէկիկ մէկիկ իր դեղարանին ետեւի առանձնասենեակը տանելով անոնց ցոյց կուտար Հայաստանի քարտէսը եւ կը բացատրէր անոնց թէ ի՞նչպէս թշնամիներէ կազմուած սեւ օղակը կը խեղդէր իսկական Հայաստանը : Յետոյ անոնց ցոյց կուտար Կիլիկիան եւ այդ դուռնէն Հայաստան մուտքը աւելի նպատակայարմար կը դատէր :

— Տե՛ս, — կ'ըսէր ան, իր մատները Կիլիկիոյ եւ Հայաստանի վրայ պտտցնելով, — տե՛ս, հոս է ծովը, բայց է... հոս օղակ չկայ... հոս կայ աղատութիւն, առեւտուր, ասպարէզ, չնչեւ միջոց... եւ ինչո՞ւ չէ, ի պահանջել հարկին փախուստի համար հսկայ դուռ մը : Մեր փրկութիւնը ծովէն պիտի գայ... Ա. Ս. Ա. ծովէն պիտի երթայ Հայաստանը ազատելու համար : Հա՛, դուն պիտի ըսես, որ Նոյեան Տապանը Արարատի գագաթը ելաւ, բայց սիւրելիս, ջուրը, ջուրն էր՝ զայն հոն տանողը... ջուրը, ծովը, ծովը պիտի փրկէ մեզ :

Այո՛, Ա. Ս. Ա. պիտի չիբկէ այս ժողովուրդը . բրնձէ բռնեցք մեր արքային, միայն խելքի կրնայ բերել այս ցիրուցան ազգը, որ նախանձով, սուտով, կեղծիքով ողորդուած է : Միապետակա՞ն եմ, արքա-

յակա՞ն եմ... ինչո՞ւ չէ... այո՛, մեր կազմակերպութիւնը միապետական է... Մենք կ'ուզենք որ թագաւոր եւ թագուհի ունենանք, ա՛խ, Հայաստանի կորսուած գահը պիտի վերականգնենք :

Եկուր բարեկամ, դուն ալ միացիր մեզի, կաթիլ մը ջուր ի՞նչ կ'արժէ, պիտի ըսես... բայց չէ՞ որ կաթիլները կը կազմեն Նիակարայի հսկայ ջրը-վէժը, որ այնքան մեծ ոյժ ունի :

Դեղազործ Արմէն այսպէս խանդավառութեամբ քարոզչութիւն կ'ընէր եւ կը համոզէր իր ծանօթները, զանոնք մկրտելով Ա. Ս. Ա. ի աւազանին մէջ : Մինչ երեկոները, տուն վերադարձին կը ծոէր իր միամօր Լեւոնիկին սնարին վրայ եւ երկար կը նայէր քնացող դաւկին :

— Արդեօք երազս պիտի իրականանա՞յ, — կը մոլտար ինքնիրեն եւ կը քաշուէր կ'երթար :

Այսպէս կ'անցնէին օրերը, Ա. Ս. Ա. կը զօրանար եւ կը ճիւղաւորուէր հայ հասարակութեան մէջ, մինչ Լեւոնիկ աճելով կ'ըլլար քաջառողջ պատանի մը :

Թ.

Դեղազործ Արամ Արմէնի որդին, Լեւոն Արմէն, սիրուն պատանի մը, Պէլլիի նախակրթարանը կը յաճախէր : Բերանացի քննութեան օրն էր :

— Լեւոն, ո՞վ էր Միացեալ Նահանգներուն առաջին նախագահը, — հարցուց դասատուն, Միսթըր Թամսըն :

— Ճօրճ Վոշինկիթըն, — պատասխանեց Լեւոն, իր կուրծքը ուռեցնելով :

— Դուն հա՞յ ես, — հարցուց դասատուն :

— Ո՛հ, Ամերիկացի եմ,— պատասխանեց Լեւոն, քչիկ մը ալլալած:

— Բայց, հայկական ծագում ունիս, չէ՞:

— Հայրիկս հայ է, ես Ամերիկացի եմ:

— Բայց դուն հօրդ պաւակն ես, չէ՞... ուրեմն հայ արիւն կը կրես երակներուդ մէջ:

— Այդպէս կ'ենթադրեմ...

— Շատ լաւ, ո՞վ էր հայոց առաջին թագաւորը:

— ...

— Ձե՞ս գիտեր...

— Ո՛հ...

— Հապա, ո՞վ էր ձեր վերջին թագաւորը, որ թաղուած է, ի Սէն Տընի, Փարիզ:

— ...

— Ձե՞ս գիտեր...

— Ո՛հ...

— Հայրիկդ քեզի չէ՞ պատմած:

— Ո՛հ. բայց հայրիկս միշտ կ'ըսէ, որ ես հայոց թագաւոր պիտի ըլլամ... բայց ես ամերիկացի եմ...

— Հա՛, հա՛, հա՛, իրա՞ւ...

— Այդպէս կ'ըսէ, չգիտեմ...

— Հայրիկդ շատ աւելի լաւ պիտի ընէր, եթէ ծագումիդ մասին քեզի խօսէր... իսկական մարդը, ինչ որ ալ ըլլայ, իր ծագումը ուրանալու չէ, ընդհակառակը հպարտ զգալու է անով: Հայրիկիդ պատմէ այսօրուայ մեր խօսակցութիւնը:

Լեւոնիկ կաս կարմիր կտրած տեղը նստեցաւ, մինչ իր դասընկերները իրեն նայելով կը խնդային չարածծի...

Դպրոցէն վերջ Լեւոնիկ տուն վերադարձաւ, մնայլ դիմագծով: Ընթրիքի ատեն շատ քիչ կերաւ, հակառակ իր մօր, տիկին Հայկանուշի թախանձանքներուն: Լեւոնիկ քաջուցաւ իր սենեակը եւ սկսաւ իր դասերը սերտել: Ի զո՞ւր... Դասատուին խօսքերը կը բզկային իր ականջներուն մէջ.— «Մարդ իր ծագումը ուրանալու չէ, ընդհակառակը, հպարտ զգալու է անով»...

Ո՞վ էր ինքը, ի՞նչ էր իր ծագումը... Լեւոնիկ ոչինչ գիտէր իր ծագման վրայ:

Գիշերը ուշ ատեն հայրը տուն եկաւ եւ Լեւոնին սենեակը լուսաւորուած տեսնելով զնաց հոն:

— Լեւոնի՛կ, ի՞նչ կը կարդաս,— հարցուց դեղադորձը, դուրգուրալից շնչտերով:

— Պատմութիւն,— պատասխանեց իր որդին:

— Շատ լաւ, ըսէ նայիմ, ո՞վ էր Ամերիկայի առաջին նախագահը:

— ..., Լոնց Լեւոնիկ եւ գետինը նայեցաւ:

— Ինչո՞ւ չես խօսիր, չե՞ս գիտեր:

— Ես քեզի հարցնեմ,— խօսեցաւ Լեւոնիկ, յուզուած շնչտերով,— ո՞վ էր առաջին հայ թագաւորը...

— Ինչո՞ւ կը հարցնես...

— Ինչո՞ւ... դուն միշտ կ'ըսես, որ ես հայոց թագաւոր պիտի ըլլամ... օր մը ինձի չպատմեցիր, թէ ո՞վքեր էին հայերը, եւ ո՞վ էր անոնց առաջին թագաւորը: Ինձի հետ միշտ անգլիներէն կը խօսիս, եթէ մայրիկս չըլլար ես բառ մը հայերէն պիտի չսովրէի:

Դեղագործը ամօթահար կը լռէր եւ ապուշ կը տրած կը դիտէր իր որդին, որ կը շարունակէր —

— Եւ ոչ ալ ինծի ըսիր թէ ո՞վ էր հայոց վերջին թագաւորը, որ Սէն Տընի թաղուած է եղեր...

— Ո՞ւրկէ իմացար, — հարցուց հայրը զարմացած:

— Դասատուէս, Միսթըր Թամսընէն, որ ինծի լաւ դաս մը տուաւ այսօր եւ խալտառակեց զիս բոլոր ուսանողներուն առջեւ: Ինծի հարցուց հայոց պատմութենէն, ոչինչ գիտէի, լաւ մը խալտառակուեցայ: Յետոյ ինծի պատուիրեց, որ քեզի պատմեմ պատահածը:

Իրաւունք ունիս, որդիս, յանցաւոր եմ... Ես քեզի շատոնց խօսած ըլլալու էի մեր փառաւոր անցեալի մասին... այո՛, յանցաւոր եմ...

— Ուրեմն ըսէ ինծի, ո՞վ էր հայոց վերջին թագաւորը:

— Լեւոն վեցերորդ...

— Լեւոն...

— Այո՛, զաւակս, անոր անունը տուինք քեզի, երբ դուն լոյս աշխարհ տեսար:

— Ուրեմն, եթէ ես հայոց թագաւոր ըլլամ, Լեւոն Եօթներորդ պիտի կոչեն զիս...

— Երանի թէ, որդիս. երանի թէ երազս իրականանար, — ըսելով դեղագործը գրկեց իր որդին եւ համբոյրներով ողողեց անոր այտերը: Յետոյ զան իր ծունկերուն վրայ առնելով անոր տուած հայոց պատմութեան առաջին դասը:

Նոյն գիշեր Պէլվիլի Տէր Տրդատ քահանային բնակարանին մէջ հետեւեալ խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար:

— Հայրիկ, գիտե՞ս, — խօսեցաւ փոքրիկն Սաթենիկ իր հօր գիրկը նետուելով, — այսօր դպրոցին տղաքը դեղագործին տղուն, Լեւոնիկին, վրայ լաւ մը խնդացին:

— Ինչո՞ւ, աղջիկս, — հարցուց քահանան, ուսեալ եւ պատուաւոր կղեր մը:

— Միսթըր Թամսըն Լեւոնիկին հայոց թագաւորներու մասին հարցուց, չգիտցաւ, կաս կարմիր կտրելով տեղը նստեցաւ:

— Իրա՞ւ...

— Հապա՛... ինծի եթէ հարցնէր, ես գիտէի, ա՛խ հայրիկ, որքա՛ն ուրախ եմ որ դուն ինծի ամէն գիշեր հայոց պատմութենէն կը պատմես... Դէ՛հ, պատմէ նայիմ, երէկ գիշեր ինծի խոստացար, այս գիշեր ինծի Սաթենիկ թագուհիին մասին պիտի պատմէիր... պատմէ նայիմ...

Քահանան աղջկան այտերը համբուրելով պատմեց անոր Սաթենիկ թագուհիին վրայօք եւ յորդորեց զայն, որպէսզի Սաթենիկ թագուհիին պէս պարկեշտ եւ առաքինի ըլլայ:

— Շատ լաւ, հայրիկ, եթէ ես օր մը հայոց թագուհին ըլլամ, — բացադանչեց փոքրիկն Սաթենիկ եւ իր գողտրիկ գլուխը թաշեց իր հօր գիրկին մէջ:

— Ապրի՛ս, աղջիկս, — խօսելով խաչակնքեց քահանան եւ ինքնիրեն. — Ա՛խ, Տէ՛ր Աստուած, լսէ մեղաւորիս աղօթքը... Տէ՛ր, դո՛ւն, լսէ աղօթքս

և. հոգեհատորիս բաղձանքին դոհացում տուր :

Այն գիշեր Սաթենիկ ժամերով չքնացաւ եւ յիշեց Լեւոնիկին հետ իր ունեցած կռիւը, երբ «ես թաղուհի չեմ ըլլար» ըսելով անոր քովէն հեռացած էր :

— Կ'ըլլամ, Լեւոնիկ, կ'ըլլամ, — ինքնիրեն փսփսաց Սաթենիկ...

ԺԲ.

— Կուտ մօրնիմկ (բարի լոյս) Սաթենիկ, — ըսելով գլխարկը վեր առաւ, Լեւոն Արմէն, երբ չըբնաղ առաւօտ մը Սաթենիկին հանդիպեցաւ :

— ... Լոնց Սաթենիկ եւ արհամարհանքով լեցուն ակնարկ մը նետեց Լեւոնին վրայ :

— Կուտ մօրնիմկ, — կրկնեց Լեւոն :

— Հայերէնը մոռցե՞ր ես, — հարցուց Սաթենիկ, շառագունելով, — Լեւոն, ինչո՞ւ հետս հայերէն չես խօսիր... Բերա՞նդ կը ծռէր, եթէ «բարի լոյս, Սաթենիկ», ըսէիր :

— Իրաւունք ունիս, Սաթենիկ, բարի լոյս...

Երկու բարեկամները հաշտուեցան եւ թեւ թեւի տալով կորսուեցան հանրային պարտէզին մէջ, զոյգ մը այծեամներու պէս ցատկորտելով :

Միսթըր Թամսընին եւ Սաթենիկին ցանած հայասիրութեան սերմերը ծլիլ սկսան Լեւոնին մատուցած սրտին մէջ եւ արմատ ձգելով ուռճացան :

Լեւոն դարձաւ անխոնջ ուսանող մը հայոց լեզուին եւ պատմութեան : Ան եռանդով սկսաւ իւրացնել հայ լեզուն, հայ գիրը, հայ պատմութիւնը,

արիւնի եւ փառքի : Շատ չանցած, Լեւոն Արմէն գտարիւն հայու մը պէս կը գրէր եւ կը խօսէր իր մայրենի քաղցր բարբառը, Նարեկացիներուն եւ Ալիշաններուն անոյշ լեզուն :

«Ո՛վ մեծասքանչ դու լեզու
Ո՛վ հեշտ բարբառ հայկական»...

ԺԳ.

Լեւոն Արմէն իր ֆէնքլմէնի վայել ընթացքով գրաւեց հայ երիտասարդներուն ուշադրութիւնը եւ հետզհետէ դարձաւ անոնց կուռքը : Ժամանակի ընթացքին Լեւոն Արմէն իր հայազգի ընկերները շահեցաւ իր տեսակէտին, անոնց քարոզելով հայասիրութիւն եւ հայրենասիրութիւն : Շուտով կազմեցին հայ ուսանողական միութիւն մը եւ լծուեցան շինարար աշխատանքի :

Դեղազործ Արամ Արմէն իր որդւոյն ցոյց տրւած անխոնջ եռանդը եւ ազդասիրական ոգին տեսնելով աւելի մեծ գուրդուրանքով կապուեցաւ իր որդւոյն եւ հետզհետէ անոր խօսեցաւ Ա. Ս. Ա. ի ծրագիրները շօշափող խնդիրներու մասին :

ԺԴ.

Սաթենիկին ծննդեան տասնութերորդ տարեդարձն էր : Սաթենիկ իր խցիկը քաջուած, իր ընկերուհիներէն ստացած շնորհաւորական տոմսերը աչքէ կ'անցնէր : Յանկարծ դուռը՝ դարձուեցաւ եւ պատանի մը տուի մը ծաղիկ բերաւ եւ յանձնեց Սաթենիկին :

Սաթենիկ կարմիր ժապաւէնով կապուած տուփը առնելով իր խուցը քաշուեցաւ: Տուփին մէջ փունջ մը կարմիր վարդ կար: Սաթենիկ ծաղիկները իր քթին տանելով կուշտ մը հոտուըտաց, մինչ իր սիրտը կը տրոփէր սաստիկ:

— Ո՞վ ղըկած է զանոնք, — ըսելով տուփին մէջ նայեցաւ: Գտաւ փոքրիկ պահարան մը, որուն վրայ մանր դրերով «Սաթենիկին» գրուած էր: Սաթենիկ պատուեց վարդագոյն պահարանը, որուն մէջէն ծնաւ փոքրիկ տոմս մը, ուղղուած իրեն:

«Սիրելի Սաթենիկ,

Կը շնորհաւորեմ ծննդեանդ տասնըութերորդ տարեդարձը եւ երկար տարիներու երջանկութիւն կը մաղթեմ քեզի:

Երկու չարաթէն ես ալ շրջանաւարտ պիտի ըլլամ: Ամալերջի մեր պարահանդէսին, կը փափաքեմ որ դուն ալ ներկայ ըլլաս: Շատ կարեւոր յայտնութիւն մը պիտի ընեմ քեզի, այն գիշեր: Կը սպասեմ դրական պատասխանիդ... Լեւոն»:

Սաթենիկ տոմսը կարդալէ վերջ կրկին վարդերը շոյեց եւ շրթներուն տարաւ, կաս կարմիր կտրելով:

— «Կարեւոր յայտնութիւն մը պիտի ընեմ» կ'ըսէ... մի՞թէ...

Կիսատ մնացին անոր խօսքերը: Դուռը բացուեցաւ եւ ներս մտաւ իր մայրը:

Սաթենիկ իր յուզումը պահելու միտքով մօրը քով վազեց եւ վարդերը ցոյց տալով —

— Տես մայր, Լեւոնը ինծի փունջ մը վարդ դրկելով ծննդեանս տարեդարձը շնորհաւորեր է: Ա՛խ, մայրիկ, որքան անուշ կը բուրեն, առ, կէսը

քեզի տամ, հայրիկս վարդերը շատ կը սիրէ, իր սեղանին վրայ դիր:

— Ո՛չ, աղջիկս, բոլորն ալ քեզի պահէ, Լեւոնը քեզի ղըկեք է զանոնք: Այդ նամակը ո՞րմէ է... Սաթենիկ այլայլելով մօրը վիզը փաթթուեցաւ եւ քնքուլթեամբ խօսեցաւ —

— Մայրիկ, Լեւոն Արմէն զիս իրենց ամալերջի պարահանդէսին հրաւիրած է, կ'արտօնե՞ս, որ երթամ:

— Շա՛տ կը փափաքես...

— Շա՛տ... Թոյլ կուտա՞մ...

— Ես համաձայն եմ, հօրդ ալ հաւանութիւնը առ:

— Վարդագոյն շրջագեւտս կը հագնիմ... Ի՞նչ կ'ըսես...

— Սաթենի՛կ...

— Մայր իմ...

— Այս գիշեր հետդ խօսիլ կ'ուզեմ: Եկուր աղջիկս, պատշգամբ երթանք եւ հոն կը խօսինք:

Մայր եւ աղջիկ պատշգամբ ելան եւ տեղաւորուեցան բազմոցներուն վրայ: Լուսնկայ գիշեր էր: Մեղմ զեփիւռը կը փչէր, զովացնելով երեկոն:

— Սաթենիկ, — սկսաւ մայրը, — ծննդեանդ օրը, հայրդ եւ ես քու մասին ծրագիրներ կազմեցինք: Այդ ծրագիրներուն մեծագոյնն է, քու ամուսնութեան հարցը: Մենք որոշեցինք որ դուն տասնըութ տարեկան ըլլալուդ պէս, քեզի ըսենք, ինչ որ որոշած ենք քու մասին:

Հօրդ եւ իմ բաղձանքն այն է, որ դուն ամուսնանաս միայն ու միայն հայ երիտասարդի մը հետ: Սակայն երկու պայմանով: Նախ որ քեզի հետ ա-

մուսնանալիք երիտասարդը աշխարհահռչակ գիւտ մը ընելու է. երկրորդ՝ իր աղքին բարօրութեան համար այնպիսի գործ մը կատարելու է, որ հայերը երախտապարտութեամբ յիշեն իր անունը: Աղջիկս, եթէ ծնողքդ կը սիրես, ծննդեանդ տասնըութերորդ տարեդարձին այս գիշերը ինծի պատուոյ խօսք տուր որ մեր այս բաղձանքին համաձայն պիտի վարուիս: Գիտեմ, աղջիկս, չատ դժուար պահանջներ են այս պայմանները, սակայն, անկարելի չեն... կը խոստանամ...

— Կը խոստանամ, մայրիկ... ըսելով Սաթենիկ գլուխը անդին դարձուց: Կուլար... որովհետեւ այդ պահուն յիշեց Լեւոնը, որուն հանդէպ իր սըրտին մէջ բաներ մը կը զգար:

Այդ գիշեր, Սաթենիկ գլուխը բարձին վրայ հանգչեցուցած, ժամերով մտածեց Լեւոնի մասին:

— Արդեօք Լեւոնը ծնողքիս պայմանները կըրնա՞ր դործադրել, — ինքնիրեն հարցուց...

ԺԵ.

Թէֆնալընիի այդ տարուայ շրջանաւարտները չքեղ պարահանդէս մը սարքած էին: Հօթել Բսքէք-լըի ընդարձակ սրահին յղկուած տախտակամածին վրայ հարիւրաւոր զոյգեր կը պարէին:

Լեւոն Արմէն Սաթենիկին դողտրիկ մէջքը դըրկած՝ կը պարէր հա՛ կը պարէր եւ անոր խոշոր աղուոր աչքերուն մէջ նայելով կը ժպտէր, մինչ սաֆ-սօփօնը կը մլաւէր կատուի պէս:

Ձեռք ձեռքի տուած, անոնք կը սահէին կ'անցնէին: Ծովուն ալիքներուն վրայէն անցնող ծովա-

հարսի մը պէս սիրուն էր Սաթենիկ, որուն ողնաշարին մէջէն անթիւ անհամար սարսուռներ կ'անցնէին, ամէն անգամ որ Լեւոնին առնակաւ կուրծքը կը հըպէր իր հարուստ կուրծքերուն: Այդ պահուն կը դողար Սաթենիկ, մինչ Լեւոն ալ աւելի պինդ կը սեղմէր անոր ձեռքը: Անգամ մըն ալ անոնց այտերը քրտուեցան իրարու եւ Լեւոն թեթեւ մը համբուրեց Սաթենիկին մետաքսանման դանդուրները եւ ալլելս չտոկալով իր էութիւնը լավող զգացումներուն, փսփոսաց անոր ականջին. —

— Սաթենիկ, հոգի'ս, հրեշտա'կս, կը սիրեմ քեզ...

Սաթենիկ նայեցաւ Լեւոնին աչքերուն եւ ժպտեցաւ, յետոյ աչքերը դոյեց եւ իր դողտրիկ գլուխը հանգչեցնելով Լեւոնին լայն ուսին վրայ, պարեց հա՛ պարեց, մինչեւ որ յանկարծ հարաճճիին մէկը կոճակ մը սեղմելով վայրկեանի մը համար լոյսերը մարեց:

Կարճատեւ այդ մթութենէն օգտուելով Լեւոն իր գլուխը ծռելով փնտռեց Սաթենիկին կիսաբաց շրթները, անոնց վրայ դրոշմելով իր առաջին համբոյրը... քաղցր եւ անմոռանալի:

— Սաթենիկ, կը սիրեմ քեզ, — փսփոսաց Լեւոն եւ անգամ մըն ալ համբուրեց զայն:

Լոյսերը վառեցան: Սաթենիկ լռեց. կը դողար, իր ստացած կրակոտ համբոյրէն գինովցած:

Պարը վերջացաւ: Զոյգերը ցրուեցան:

Սաթենիկ եւ Լեւոն, թեւ թեւի տուած, կը պըտըտէին Ձալլա գետին ամրունքին վրայ: Կէս գիշեր էր: Երկինքին վրայ դուրջ ամպերու կոյտեր կ'երեւէին: Լուսնակը, սիրահարներուն անրաժան ընկերը, ամպերուն ետեւ պահուրտուք կը խաղար, ատեն ատեն իր թաքստոցէն դուրս կուգար եւ կը ժպտէր համբուրուող զոյգերուն:

— Սաթենիկ, անուշա, խօսէ՛... Ինչո՞ւ կը չարչարես զիս... Դեռ դուն չպատասխանեցիր ինծի... Ըսէ՛, դուն ալ... դուն ալ կը սիրե՞ս զիս...

— Մի՛ պնդեր, Լեւոն... չեմ կրնար խոստովանիլ...

— Ինչո՞ւ, սիրելիս... մի՞թէ ուրիշը...

— Ո՛չ, ո՛չ... մի կասկածիր... բա՛յց...

— Բայց ի՞նչ...

— Պայմաններ... ո՛հ... պայմանները, զորս ծնողքիս խոստացած եմ, կը կաշկանդեն զիս... ա՛խ, դուն չես հասկնար...

— Ըսէ՛, ի՞նչ տեսակ պայմաններ են, որ կը կաշկանդեն քեզ...

— Ծանր... շատ ծանր պայմաններ, որոնց իրադործումը թերեւս անկարելի ըլլայ...

— Ի՞նչ փոյթ անոնց ծանրութիւնը, յայտնէ զանոնք ինծի, ու ես պատէ պատ, քարէ քար կը զարնուիմ եւ կը կատարեմ բաղձանքդ:

— Լեւո՛ն, կը զգամ... այո՛, սրտիս խորերէն կը զգամ որ կը սիրես զիս... վստահ եմ սիրոյդ անկեղծութեան մասին, բա՛յց...

— Ըսէ՛, մի՛ քաշուիր, քու սիրոյդ տիրանալու

համար ամէն զոհողութիւն յանձն առնելու պատրաստ եմ:

— Այո՛, վստահ եմ...

— Մինչեւ անգամ կեանքս զոհելու պատրաստ եմ...

— Ուրեմն ունին դիր պայմաններուս, որոնք ինծի կտակուեցան ծնողքէս:

— Խօսէ՛, Սաթենիկ, ի՞նչ պայմաններ են անոնք...

— Երկու պայման ունիմ...

— Եւ անո՞նք...

— Առաջին՝ այնպիսի գիւտ մը ընելու ես, որ քեզի աշխարհահռչակ ընէ...

— Երկրորդը...

— Այնպիսի բարիք մը պիտի ընես ազգիդ, որ ասպագայ սերունդը պարծանքով յիշէ անունդ: Բայց ինչո՞ւ այլալեցար, մի՞թէ շատ դժուար պայմաններ առաջարկեցիր... Մի՛, մի՛ մեղադրեր զիս, Լեւոն, ես պատուոյ խօսք տուած եմ... Բացի խոստումէս, ես ալ կը փափաքիմ որ իմ սիրականս ըլլայ ցեղիս լաւագոյն երիտասարդը... ուրեմն լաւ մտածէ, երկրորդ պայմանս առաջինէն աւելի կարեւոր է:

— Ու եթէ չյաջողիմ...

— Աւա՛ղ, պիտի ստիպուիմ մերժել քեզ, Լեւոն, որքան ալ դառն ըլլայ իմ մերժումը...

— Սաթենիկ, ժամանակ, երկար ժամանակ պէտք է, այդ պայմանները ձեռք բերելու համար, երկար տարիներ...

— Հոգ չէ, կը սպասեմ...

— Կը խոստանա՞ս... Ա՛խ, Սաթենիկ...

— Այո՛, Լեւոն, կը խոստանամ. սպասե՛լ, ըստ-
պասե՛լ... ցվերջ...

— Համաձայն եմ, Սաթենի՛կ... մինչեւ որ
պայմաններդ չկատարեմ, երեսդ պիտի հտեսնեմ:

— Շնորհակալ եմ, Լեւոն, վա՛յ քեզ, եթէ տա-
տամսիս. քաջ եղիր, Լեւոն, դնա եւ աշխատէ...
Երբ յաջողիս, եկուր ինձի եւ ես դրկարաց ու կոյս
սրտով կ'ընդունիմ քեզ:

— Օ՛ն, վերջին յիշատակ մը, Սաթենի՛կ... վեր-
ջին համբոյր մը...

Սաթենիկ ժպտեցաւ: Յետոյ իր ցուցամատը
տարաւ իր շրթներուն եւ դայն Լեւոնին շրթներուն
դպցնելով՝ խօսեցաւ.—

— Լեւո՛ն, ահա՛ քեզի սիրոյս եւ հաւատարմու-
թեանս յիշատակը... օրին մէկը վերադարձուր դայն
ինձի, այն ատեն... ես քուկդ կ'ըլլամ... օ՛ն, ու-
րեմն, մնաս բարեաւ... ցտեսութիւն, Լեւո՛ն...

Բաժնուեցան... պիտի միանա՞ն արդեօք...

ԺԷ.

Այն գիշեր, Սաթենիկ իր օրագրին մէջ աւել-
ցուց.—

«Յունիս 6,— ծանր, շատ ծանր պայմաններ
առաջարկեցի Լեւոնին, որ շատ, շատ կը սիրեմ...
պիտի սպասեմ, Լեւոն... պիտի սպասեմ եւ յու-
սամ... ցվերջ»...

Յետոյ երկտող մը դրեց Լեւոնին եւ սրահարանը
կնքելով փոստարկղը ձգեց, քնանալէն առաջ:

«Ամենասիրելիս Լեւոն,

Շատ կը ցաւիմ, որ նեղ դրութեան մատնեցի
քեզ, առաջարկելով այնպիսի պայմաններ, որոնց
իրագործումը դուցէ շատ դժուար է, եթէ ոչ ան-
կարելի...

Լեւո՛ն... իմ առաջին սէրը... կը սիրեմ... կը
սիրեմ քեզ, կեանքէս աւելի... Երբ լրացնես պայ-
մաններս, փնտռէ դիս... պիտի սպասեմ, պիտի ըս-
տասեմ վերադարձիդ, իմ Լեւոնիկս...

Արցունքներով՝ քոյդ՝ Սաթենիկ

Յ. Գ.— Երբ դու այս երկտողս ստանաս, ես
արդէն մեկնած կ'ըլլամ, քեզի համար անծանօթ
վայր մը: Զիս մի՛ փնտռեր, որովհետեւ պիտի չյա-
ջողիս հետքս դնել: Երբ պայմաններս կատարես,
այն ատեն ես հասցէս քեզի կ'իմացնեմ: Նոյն

Յ. Յ. Գ.— Սիրէ՛ դիս, Լեւոն... մի՛շտ սիրէ
դիս... Նոյն»:

ԺԸ.

Այդ օրերուն՝ դեղագործ Արամ Արմէն, Լեւո-
նին հայրը, հիւանդացաւ: Թոքատապէ բռնուած էր.
բժ. Լուսինեան ամէն օր երկու անգամ կ'այցելէր
հիւանդին եւ կը ջանար յուսադրել դայն, որ օր ըստ
օրէ աւելի կը տկարանար: Եօթներորդ օրը, սա-
կայն, հիւանդին վիճակը ա՛լ աւելի ծանրացաւ: Ա-
նոր շրթները կապուտցան եւ չնչառութիւնը դժ-
ուարացաւ: Բարձր ջերմը շատ կը նեղէր դեղագոր-
ծը, որ քաջութեամբ կը տոկար հիւանդութեան առ-
թած չարչարանքին:

Կէսօրէ վերջ, բժ. Լուսինեան դարձեալ այցե-

լեց եւ հիւանդին վիճակը վտանգաւոր նկատելով
հիւանդապահուհին դուրս ըրաւ, առանձին մնալով
մահամերձ հիւանդին հետ:

— Ի՞նչպէս կը գտնես վիճակս, սիրելի բժիշկ,
— հարցուց դեղագործը եւ սկսաւ հազալ:

Բժիշկը ուժալ մը գոնեաք խմցուց հիւանդին եւ
աթոռ մը քաշելով քովը նստեցաւ:

— Արամ, — խօսեցաւ բժ. Լուսինեան, հիւան-
դին ձեռքը բռնելով, — վիճակդ գոհացուցիչ չեմ
գտներ: Ուստի պարտականութիւնս կը թելադրէ,
որպէսզի ճշմարտութիւնը խօսիմ քեզի:

— Խօսէ՛, բժիշկ, մի՛ պահեր, եթէ վախճանիս
մօտեցած եմ...

— Մի՛ յուզուիր սիրելիս, Ա. Ս. Ա. ի պաշտպան
աստուածը, Վահագն, գրկաբաց կը սպասէ քեզի:
Շուտով կը միանաս մեր կազմակերպութեան հիմ-
նադիրին, Մեծ Ասպետ Պօղարեանին: Ուրախացիր,
սիրելիս, մեր ցեղին աստուածները քեզի կը սպա-
սեն, գնա, սիրելիս, գնա անոնց քով եւ պատմէ ա-
նոնց թէ մեր հաւատքը անխախտ է եւ յոյսերնիս
անսասան... Գնա՛, բարեկամս, եւ պատմէ մեր
բիւրաւոր նահատակներուն, որ իրենց վրէժը պիտի
լուծուի շուտով:

— Գիտեմ, սիրելի բժիշկ, — պատասխանեց հի-
ւանդը, — երէկ դիշեր երազիս մէջ Վահագն երեւցաւ
ինձի եւ ըսաւ. — «Պատրաստուէ՛, վաղը քովս պիտի
լինեմ քեզ... ասպետներուս ըսէ որ չվհատին, ե-
ռանդով թող շարունակեն իրենց սուրբ գործը, որ
յաջողութեամբ պիտի պսակուի»... Հապա Լեւոն
... ան ի՞նչ պիտի ըլլայ, հարցուցի անոր... «Լե-
ւոնիկիդ համար բացառիկ կարգադրութիւններ ը-

րած եմ», պատասխանեց: Ա՛խ, բժիշկ, Լեւոնիկս
քեզի կը կտակեմ... աչքդ վրան թող ըլլայ... ո՛հ,
չատ տխուր է, վերջերս... վախճամ...

— Անհոգ կաց, սիրելիս, Ա. Ս. Ա. իր թեւերուն
տակ պիտի պահէ զաւակդ, գոր պիտի որդեգրէ, եւ
դուրդուրանքով խնամէ:

— Շնորհակալ եմ, բժիշկս... ա՛խ, կողս...
կողս... պուտ մը ջուր... լեզուս կ'այրի... ո՛հ...
կը խեղդուիմ... պատուհաննե՛րը... պատուհան-
ները աւելի բացէք... կը խեղդեմ, Լեւոնիկս կան-
չէ՛...

Երկու վայրկեան վերջը Լեւոն իր հօր սնարին
ստջեւ ծնկաչոք՝ կը լսէր իր մահամերձ հօր վերջին
խօսքերը:

— Լեւոն, զաւակս, — խօսեցաւ դեղագործը, որ
մի քիչ ողբերգութեամբ էր, բժիշկին ըրած ներարկու-
մէն, — մի քանի ժամէն ես կը հեռանամ ալստեղէն,
նախնեացս աստուածներուն միանալու համար: Որ-
դի՛ս, հարստութիւնս, որ մեծ բան մը չէ, քեզի կը
կտակեմ, ո՛չ, ամբողջը չէ, մէկ մասը միայն, ո-
րով հետեւ մնացածը իմ չէ, Ա. Ս. Ա. ին կը պատ-
կանի:

— Ա. Ս. Ա. ի՞նչ կը նշանակէ, հայր իմ, —
հարցուց Լեւոն, աչքերը սրբելով, — ո՛ւր, ո՛ւր կը
մեկնիս, հայր...

— Այո՛, ես կը մեռնիմ, Լեւոն, մի լար, դա-
ւակս... դալով Ա. Ս. Ա. ին... օր մը կ'իմանաս,
բժիշկը կը բացատրէ քեզի... Երգուընցիր, սիրելի
Լեւոնս, երգում ըրէ...

— Ինչո՞ւ... հայր, ի՞նչ բանի համար երգում
լինեմ:

— Թէ ազգդ պիտի սիրես եւ պիտի նուիրուիս անոր ծառայութեան :

— Պատուոյս վրայ կ'երդնում, հայր, երկուս միսէ ի վեր ես ուխտած եմ նուիրուիլ ազգիս :

— Կեցցես, զաւակս, ուրախ սրտով կը փակեմ աչքերս, հնազանդիւր բժ. Լուսինեանին, որդիս, որ քու հայրդ պիտի ըլլայ մահէս յետոյ : Խնդրանք մը եւս... որդի. մայրիկիդ լաւ հոգ տար... առանց զայն տեսնելու պիտի փակեմ աչքերս... Ինչպէս որ դիտես, մայրիկդ սրտի հիւանդութենէ կը տառապի, բժիշկը թոյլ չի տար, որ վերջին վայրկեաններուս հսկէ... Օն, ուրեմն, որդիս... մայրիկիդ... մայրիկիդ... լաւ... հոգ... տար... մնաս... բա... բի՛ր...

— Հա՛յր, հա՛յր, աչքերդ բաց... հա՛յր... ո՛հ, մեռաւ, մեռաւ հայրս... օգնութի՛ւն...

Դեղագործը մեռած էր :

Մի քանի օր յետոյ արտասովոր շուքով թաղեցին դեղագործ Արամը, որուն դադաղը փաթթուած էր սեւ դրօշակով, որուն վրայ կ'երեւէր կարմիր առիւծ մը : Կարմիր եւ սպիտակ վարդերով շքեղ ծաղկեպսակ մը դրուած էր դադաղին վրայ, որուն կեղրոնը գունաւոր մաճր ծաղիկներով Ա. Ս. Ա. սկզբնատառերը աչքի կը զարնէին : Հարիւրաւոր ասպետներ, սեւ հագած, կը հետեւէին դադաղին եւ կ'երգէին.—

«Ա՛ր, երբ տեսնէի գահին նստած հայ իշխան» եւն. :

ԺԹ.

Անցան օրեր... Սաթենիկէն ոչ մէկ լուր... Սաթենիկին անյայտացումը եւ իր հօր մահը շատ դէժ կերպով ցնցեցին Լեւոն Արմէնը, որ յուսահատութեան մատնուած էր :

Այսուհանդերձ իր մօր սիրոյն համար զուարթեալ կ'երեւէր, եւ կը ջանար իր մայրը մխիթարել :

Տակաւ առ տակաւ մայր եւ որդի հաշտուեցան կտորուորուած իրողութեան հետ եւ ջանացին մոռնալ տխուր անցեալը :

Երիտասարդ Լեւոն Արմէն հօրմէն ժառանգած կոկիկ գումարով աշխատանոց մը կահաւորեց եւ լծուեցաւ աշխատանքի : Գիւտ մը, նորագոյն գիւտ մը, որ զինքը աշխարհահռչակ դարձնէր, կը կրծէր իր մատղաշ սիրտը : Բայց... Ինչպէ՞ս... Շատ բաներ փորձեց, շատ մը գիւտերու մասին երազեց : Մինչեւ անգամ Վօչինկթըն երթալով փաք-ենթի դրասենեակին արխիւները աչքէ անցուց, ինքնիրեն որոշ ուղղութիւն տալու համար, բայց ի զո՛ւր...

Իրիկուն մը, յոգնած եւ յուսալքուած, գոցեց իր աշխատանոցը եւ ուղղուեցաւ տուն : Ընթրիքէն վերջ սիկառ մը վառելով սկսաւ օրուան թերթերը աչքէ անցնել : Մեքքափոլիքըն թատրոնին մէկ ծանուցումը իր ուշադրութիւնը գրաւեց :

Աչքի զարնող ձեւով գրուած այդ ծանուցումը ծայրէ ծայր կարդալէ վերջ իր մօր ուղղեց իր խօսքերը.—

— Սիրելի մայրիկ, Մեքքափոլիքընի շարժանը կարը շատ հետաքրքրական ըլլալ կը թուի, Ի՞նչ կ'ըսես, երթա՞նք...

— Դուն գիտես, անուշա, — խօսեցաւ տիկին Հայկանոյ, որ տակաւին սուգի լաթեր կը կրէր, հօրդ մահուընէն ի վեր թատրոն դաձած էես... Ինչո՞ւ Սաթենիկին չես հեռախօսեր... միասին դացէք:

— Սաթենիկին... բայց ո՞ր է Սաթենիկ...

— Ինչո՞ւ, ո՞ր դացած է որ...

— Ձեմ գիտեր, մայրիկ... ոչ ոք գիտէ... անյայտացած է... մի քանի անգամ հօրը հանդիպեցայ, հարցուցի, բայց պատասխան չըստացայ...

— Բայց ինչո՞ւ...

— Ձեմ գիտեր, մայրիկ... ինչ եւ իցէ... երկուքս միասին կ'երթանք, պատրաստուէ... Միացեալ Նահանգներու եւ Ճա'ոնի միջեւ ենթադրեալ պատերազմի մը շարժանկարը պիտի ցուցնեն եղեր... հաճելի ժամանց մը կ'ունենանք...

— Իրա՞ւ, ես պատերազմական նկարները շատ կը սիրեմ, հանգուցեալ հայրդ ալ նոյնպէս շատ կը սիրէր... խեղճ հայրդ...

Ժամ մը վերջը մայր եւ որդի տեղաւորուեցան թատրոնին հանգստաւէտ աթոռներուն մէջ եւ դիտեցին հետաքրքրական պատկերը, որ սկսաւ պարզելի խոշոր պատաստին վրայ:

Ճափոնցիներով բեռնաւորուած նաւ մը, դիւրուան մուտէն եւ փոթորիկէն օգտուելով մօտեցաւ ամերիկեան ծովեզերքին եւ Սան Ֆրանսիսկոյի մօտերը ամառ հանեց երկու հարիւրի չափ ճա'ոնցիներ, որոնք իսկոյն տեղաւորուեցան սպասող քրտանէ աւելի ինքնաշարժերու մէջ եւ անմիջապէս մեկնեցան դէպի քաղաք:

Ճափոնցիները, հակառակ իրենց Ամերիկա

մուտքը արդիւող օրէնքին, թիւերնին ստուարադրեւելու համար մարդու մաքսանենդութեան սկսած էին: Ամիսներէ ի վեր բազմաթիւ նաւեր դիւրանց ցամաք հանած էին անդլիախօս ճափոնցիներ, որոնք Քալիֆորնիոյ այլեւայլ մասերը ցրուելով տեղաւորուած էին:

Ծնունդով Քորէացի ճափոն մը, Սէմ Թօկի անունով, որ Միացեալ Նահանգներու հաշույն լրրտեսութիւն կ'ընէր, կը տեղեկանայ ճափոնցիներուն այդ ծրագրին եւ զանոնք կը մատնէ Միացեալ Նահանգներու իշխանութեանց:

Հետեւեալ օրն իսկ, հարիւրաւոր ոստիկաններ կը պաշարեն Սան Ֆրանսիսկոյի ճափոնարնակ թաղամասը, կը ձերբակալեն նորեկներէն չուրջ յիսուն հօդի եւ զանոնք կ'արդելա'ակեն ծովեզերեայ բանտի մը մէջ, երկրէն արտաքսելու նպատակաւ:

Հակառակ ոստիկանութեան ձեռք առած միջոցներուն, Սան Ֆրանսիսկոյի ժողովուրդը կատգելով հակաճա'ոնական ցոյցեր կը կատարէ: Նոյն գիշերը հարիւրաւոր ծպտուած մարդիկ կը յարձակին բանտին վրայ եւ լինչի կ'ենթարկեն (կը ջարդեն) բանտարկուած ճափոնցիները:

Այս խնդիրը կը յուղէ ճափոնը, որ իսկոյն իր դիւանադիտական յարաբերութիւնները կը խզէ եւ պատերազմ կը յայտարարէ Միացեալ Նահանգներուն դէմ:

Սկիզբները Միացեալ Նահանգները շատ կարեւորութիւն չեն ընծայեր ճա'ոնիոյ պատերազմ հրատարակելուն եւ կը բաւականանան ծովեզերքը պաշտպանելով, առանց արշաւախումբ զրկելու ճափոնիոյ դէմ:

Սակայն, ձափոն տարիներէ ի վեր դադարեցին չինած հսկայ օդանաւերու իր տորմիդը շարժման մէջ կը դնէ եւ մեծ քանակութեամբ զօրք կը զրկէ Մեքսիկո, որուն հետ դադարն զինակցութիւն կընքած է:

ձափոնական նաւատորմիդը Խաղաղականի վերայ ամերիկեան նաւային ուժերը խորտակելով կը գրաւէ Հոնոլուլուն, զոր իբր խարխալ կը ծառայեցնէ իր բանակին եւ տորմիդներուն:

Ամերիկացիները յանկարծակիի կուգան: Ձափոնական բանակները կը մտնեն Քալիֆորնիա եւ կը գրաւեն Սան Յրանսիսկո, Լոս Անճէլլէս, եւ կը յառաջանան դէպի Վոշինկթընի նահանգը:

Յէփըլիններու տորմիդ մը կը յարձակի Փանամա ջրանցքին վրայ եւ թօնօնելով պայթուցիկներ կը նետէ հոն, դոցելով ջրանցքը: Այնպէս որ Ամերիկայի Ստլանտեան ովկիանոսի նաւարածինները անգործութեան կը մատնուին:

Ամէն օր բազմաթիւ օդանաւեր նոր ուժեր կը հասցնեն ճակատը եւ յարձակելով Ամերիկայի ճարտարարուեստի կեդրոններուն վրայ, կը փճացնեն զանոնք:

Ամերիկացիները խուճապի մատնուած՝ պարտութեան նշաններ ցոյց կուտան, մինչեւ անգամ խաղաղասէրները հաշտութիւն խնդրելու կը մղեն իրենց կառավարութիւնը:

Սակայն յուսալքումի այդ օրերուն երիտասարդ ամերիկացի մը գիւտ մը կ'ընէ, եւ այդ գիւտին շնորհիւ ամերիկացիք կը փճացնեն մարտիներու պէս տրչաւող ձափոնական սաւառնակները եւ մի քանի ամսուայ ընթացքին կը մաքրեն իրենց հայրենիքը՝

յարձակուող ուժերէն եւ կը տանին յաղթանակը, ծունկի բերելով հպարտ ձափոնը:

Շարժապատկերը կը վերջանար ձափոնական պարտութիւնով եւ ամերիկեան յաղթութիւնով:

Հանդիսականները «հուրրա՛» գոչելով կը սկսին երգել իրենց ազգային քայլերգը եւ կը ցրուին:

Այդ գիշեր Լեոն Արմէն իր յուզումէն չքնացաւ: Գի՛ւտը... գի՛ւտը... մի՞թէ ատկէ լաւ գիւտ կ'ըլլար, աշխարհահռչակ ըլլալու համար: Ուրեմն ինչո՞ւ ինքը չընէր այդպիսի գիւտ մը, որով կարելի ըլլար հարիւրաւոր մղոն հեռուն թռչող օդանաւի մը մեքենան խանգարելով փճացնել եւ գետինը ձգել զայն:

Այդ վայրկեանէն սկսեալ այդ ուղղութեամբ մտածեց եւ աշխատեցաւ, Լեոն Արմէն:

Ի.

Սաթենիկ՝ Պէլլիլէն բաժնուած օրն իսկ հասաւ Կապոյտ լեռներուն մէջ, բարձր բլուրի մը կողքին, հաստատուած հիւանդանոցը, որ միջազգային գլոբութեան քոյրերու կողմէ կը կառավարուէր:

Սաթենիկ, բժ. Լուսինեանէն ստացած վկայագիրով ներկայացաւ հիւանդանոցի տեսչուհիին եւ խնդրեց որ իբր հիւանդապահուհի ընդունուի:

Տեսչուհին, յիսուննոց բարի կին մը, Սաթենիկին ուղղելով իր խօսքերը, ըսաւ.—

— Օրիորդ Սաթենիկ, հիւանդապահութեան աշխատանքը շատ ծանր է. դուք շատ մատղաշ եւ դեռատի էք, պիտի կրնա՞ք կատարել ձեր պարտա-

կանութիւնը... օրական տասներկու ժամ ծանր աշխատանք, գիշերները երբեմն անքուն պիտի մնաք, գիշեր ցերեկ հիւանդներուն զանգատներուն ահանջ պիտի դնէք, մէկ խօսքով անդուլ անդադար տառապանքի ահանատես պիտի ըլլաք... Կ'ընդունի՞ք...

— Ամենայն սիրով, — պատասխանեց Սաթենիկ եւ ժպտեցաւ:

Տեսչութիւն գիմումնաշիր մը տուաւ անոր, որ խկոյն լեյուց եւ ստորագրեց: Երկու ժամ վերջը Սաթենիկ հագաւ կապոյտ կտաւէ իր համադրեստը եւ լծուեցաւ հիւանդապահութեան դժուարին, բայց ազնիւ դործին:

Իր համեստ բնաւորութեան եւ իր ցեղին ազնիւներուն յատուկ ուշիմութեան շնորհիւ, շուտով եղաւ գթութեան քոյրերուն սիրելին եւ լիովին կատարեց իր բոլոր պարտականութիւնները:

Սաթենիկ ծանր աշխատանքի մէջ թաղելով իր զրուխը, կ'ուղէր մոռնալ Լեւոնը, մինչեւ որ ան իրեն դար իր պայմանները կատարած: Մահամերձներու հոնդիւնին մէջ ջանաց խեղդել իր սրտին ձայնը, որ սէ՛ր, սէ՛ր կ'աշխարհէր: Ու երբ Սաթենիկ իր օրուայ ծանր աշխատանքէն ուժասպառ կը քնանար իր ննջիկ անկողնին մէջ, Լեւոն կ'երեւէր իրեն իր երազին մէջ:

Պիտի յաջողէ՞ր...

ԻՍ.

Էլլրէքա՛... էլլրէքա՛... պոռալով՝ Լեւոն Արմէն իր աշխատանքին մէջ ասդին անդին կը ցատկըրտէր եւ ուրախութեան կուլար:

Երկար աշխատանքէ եւ շատ մը անյաջող փորձերէ վերջ, Լեւոն Արմէն կատարեալադորձած էր այնպիսի ճառագայթ մը, որ յիսուն միոն հեռաւորութեան մէջ սաւառնող օդանաւի մը մեքենան խանդարելու ոյժն ունէր:

Լեւոն իր այս նոր գիւտը շատ դադանի կը պահէր: Նոյնիսկ իր մօր չուղեց հաղորդել իր դադանիքը: Անոր մոռյլ տրամադրութիւնը փոխուեցաւ եւ յաջողութեան ժպտն սկսաւ փայլիլ իր ուշիմ աչքերուն մէջ:

Տիկ. Հայկանոյշ իր որդւոյն ուրախութիւնը տեսնելով հրճուեցաւ եւ մոռցաւ իր սուգը: Մայր եւ որդի վերսկսան իրենց բնական զուարթութիւնը:

Գիշեր մը Լեւոն Արմէն իր ինքնաշարժով Կապոյտ լեռները դնաց: Ինքնաշարժը ճամբուն եղբրքը ձգելով փոքրիկ մեքենայ մը պարունակող սնտուկը շալկելով բլուրն ի վեր բարձրացաւ: Հոն, քարայրի մը մէջ, մեքենան դետեղեց եւ սկսաւ բանեցնել դայն: Մեքենան չորս ժամ անընդհատ դործելու համար բաւարար վառելանիւթ ունէր:

Ժամ մը վերջ Լեւոն իր աշխատանոցը վերադարձաւ եւ իր անթել ճառագայթ արտադրող մեքենան շարժման մէջ դրաւ:

Քառորդ ժամէն մեքենան իր զօրութիւնը ցոյց տուաւ, մասնաւոր ուժաջափի մը վրայ: Փորձի ատենը հասած էր:

— Սաթենիկ, սիրելիս, առաջին պայմանդ իրադործեցի, — ըսելով սեղմեց սեւ կոճակ մը եւ արձակեց իր գիւտը եղող զօրաւոր ճառագայթը:

Հինգ վայրկեան վերջը ինքնաշարժ մը սուրալով կը մագլցէր Կապոյտ լեռները տանող օճապտոյտ

խճուղիին վրայէն, դէպի վեր, վեր, ուր Լեւոնին տմրողջ ապագան, յոյսը, սէրը, ամէն ինչը իրեն կը սպասէին:

Երկու ժամէն Լեւոն հասաւ այն քարայրը, ուր մեքենան խանդարուած գտաւ: Ուրեմն փորձը յաջողած էր: Լեւոնին ուրախութիւնը չափի ու սահման չունէր: Գիշար... գիշար, վերջապէս գտնուած էր:

Լեւոն երգելով ուրախ զուարթ եւ յաջողութեան գինիով արբշիւ սկսաւ վայրէջքը, մեծ արագութեամբ, առանց կարեւորութիւն տալու հաւանական վտանգին: Վայրկեան առաջ տուն հասնիլ կ'ողջէր, այս անգամ իր թանկագին մայրը մասնակից ընելու իր յաջողութեան գաղտնիքին:

Բայց բխտը միշտ չի ժպտիր, երբեմն ան կը հարուածէ մարդը, անհուն տառապանքի մատնելով յայն:

Լեւոն ճարպիկութեամբ կը վարէր բլուրն ի վար սահող իջնող ինքնաշարժը, որ կատաղի վիշապի մը պէս կը ճանկոտէր խճուղին: Յանկարծ խոշոր քար մը գլորեցաւ եւ ինկաւ խճուղիին վրայ, ուրկէ շուտով պիտի անցնէր ինքնաշարժը: Լեւոն քարին դարնուելով չի ջախջախուելու համար արագութեամբ ինքնաշարժը մէկ կողմ դարձուց, ետեւի անիւները սահեցան եւ ինքնաշարժը մեծ աղմուկով ինկաւ խորխորատի մը մէջ, իր հետ առնելով վարիչը:

Խորունկ ճիւղ մը... եւ լռութիւն... ծղրիթներուն հանած անախորժ ձայնէն զատ ոչինչ կը լսուէր: Խաւարը ծածկած էր աշխարհը:

Հետեւեալ առաւօտուն այդ կողմերէն անցնող

ճամբորդները գտան Լեւոնին ջախջախուած մարմինը, որ ինքնաշարժին քով կը գտնուէր: Անոր գրեթէ անշունչ մարմինը փոխադրեցին Կապոյտ լեռներուն հիւանդանոցը:

Լեւոնին վէրքերը բաղդատարար թեթեւ էին, շատ արիւն կորսնցուցած չէր, սակայն անոր ուղեղը շատ դէշ ցնցուած էր, բոլորովին զգայաղիւկ եւ ուշաթափ ընելով զայն:

Վիրաւորը գործողութեան սեփական մէջ գրին եւ անոր վէրքերը մաքրեցին եւ կապեցին, յետոյ մասնաւոր սենեակ մը գրին զայն եւ պառկեցուցին ճերմակ սաւաններով ծածկուած մահճակալի մը վրայ: Հերթապահ բժիշկը հիւանդապահուհիին պատուիրեց, որպէսզի լաւ հսկէ վիրաւորին վրայ, առանց գիտնալու անոր ինքնութիւնը:

— Մեղք է, հիւանդապահուհի, — խօսեցաւ հերթապահ բժիշկը, — երիտասարդ է, ո՞վ գիտէ ո՞ր ծնողքին միամօր զաւակն է:

Հիւանդանոցին տեսչունին վիրաւորին ինքնութիւնը չգիտնալուն համար ոստիկանութեան իմացուց: Անոր հաղուստին մէջէն ինքնութեան ունէ տպացոյց չէին գտած, ուստի կը սպասէին թերթերու մէջ գրուած ծանուցումներու արդիւնքին:

Գիշերը վրայ հասաւ: Մինչ այդ, ոչ ոք տէր եղած չէր վիրաւորին: Հիւանդապահուհիները փոխուեցան: Գիշերուան հիւանդապահուհին մեղի ծանօթ Սաթենիկն էր, որ առանց հիւանդին ինքնութեամբ հետաքրքրուելու, սկսաւ կատարուելիք պատուէրները աչքէ անցնել: Յետոյ ոտքի ելլելով մօտեցաւ հիւանդին եւ ելեքտրական փորձիկ լամբը

վառեց եւ պահ մը դիտեց վերաւորին զգայազիրկ
դիմագիծը:

— Ո՛հ, — ճշաց Սաթենիկ, — Լեւոնն է ...
վա՛խ... խեղճ Լեւոն... պիտի ապրե՞, արդեօք, —
ըսելով արձանագրութիւններն աչքէ անցուց:

Հերթապահ բժիշկը կարմիր մեկնով «վտան-
գաւոր» դրած էր արձանագրութեան քարտին վրայ
եւ իբր ախտաճանաչութիւն ունեցուցած էր «ուղե-
ղի ցնցում, եւ հաւանական ջախջախում գանկի ոս-
կորներուն»:

Սաթենիկ, ակնթարթի մը մէջ ինքզինքը հաւա-
քեց եւ ուշիմ հիւանդապահուհիի մը սառնասրտու-
թեամբ հեռախօսին քով վաղեց:

— Պէլլիլ 1234, — խօսեցաւ Սաթենիկ, հեռա-
խօսի աղջկան:

— Հըլլօ՛, բժ. Լուսինեանն է խօսողը, — հեռա-
խօսը հնչեց:

— Բարեւ ձեզ, բժիշկ Լուսինեան, — բացա-
դանչեց Սաթենիկ:

— Ո՞վ էք դուք:

— Սաթենիկն եմ, սիրելի բժիշկ. անմիջապէս
մեր հիւանդանոցը եկէ՛ք, ձեր ծանօթներէն մէկը հոս
է, ծանր վիրաւոր, ինքնաշարժի արկած, աճապա-
րեցէ՛ք, կը խնդրեմ:

Երկու ժամ վերջը բժ. Լուսինեան սուլելով վե-
րելալով կը բարձրանար հիւանդանոցին երրորդ
յարկը, ուր կը գտնուէր Լեւոնին խոցը:

Սաթենիկ դիմաւորեց բժիշկը եւ ըսաւ ահոր. —

— Ա՛խ, բժիշկ Լուսինեան, Լեւոն Արմէնն է
վիրաւորը, կը խնդրեմ այս կողմէն...

— Լեւոն Արմէն... բայց ես առջի օր զինքը
տեսայ:

— Այո՛, այս առաւօտուն ճամբորդներ գտեր
են իր անշունչ մարմինը: Զգայազիրկ է... ուղեղի
ցնցում...

— Հը՞մ... ո՞ւր է...

— Թիւ 10 սենեակը, հոս, ներս մտէ՛ք, կը խըն-
դրեմ:

Սաթենիկ դուռը բացաւ եւ բժիշկը առաջնոր-
դեց վիրաւորին քով: Բժ. Լուսինեան արձանագրու-
թիւնները աչքէ անցնելէ վերջ խորունկ հառաչեց
եւ հիւանդին բաղկերակը ձեռքն առաւ:

— Պիտի ապրե՞, — հաբցուց Սաթենիկ, յուզ-
ուած շեշտերով:

— Չեմ կարծեր որ անոր վիճակը այնքան վը-
տանգաւոր է: Այո՛, ուղեղը ցնցուած է, ուղեղին
մաշկերուն մէջ արիւնհոսութիւն եղած է: Երկար ա-
տեն ուշաթափ եւ զգայազիրկ պիտի մնայ: Հաւա-
նօրէն դառանցէ ալ: Ուշադիր եղի՛ր, Սաթենիկ, եթէ
դառանցէ, դրի առ անոր խօսածները... ո՛չ, առա-
կութիւն չեմ ընդունիր...

— Բայց...

— Սաթենիկ... Ա. Ս. Ա.ին պատուէրն է,
հասկցա՞ր... Դուն որ մեր կանանց օժանդակ շար-
քերուն կը պատկանիս, յիշէ երգումդ... Ա. Ս. Ա...
ամէն բանէ առաջ...

— Համաձայն եմ, — խօսեցաւ Սաթենիկ:

Բժիշկը մեկնեցաւ, հետեւեալ օրը կրկին այցե-
լելու խօստումով: Պահ մը վերջը վիրաւորը քնիկ
մը շարժեցաւ... կը դառանցէր...

— Սաթենիկ... Սաթենիկ... ո՞ւր ես ...

ամենասիրելիս... Սաթենիկ... դիւտը... դադարնի
ճառագայթին դիւտը իմս է... էվրէքա՛... դաա՛յ
... այդ դիւտը դիւ աշխարհահոգակ պիտի ընէ...
տեսա՞ր... առաջին պայմանդ լրացուցի: Շուտով
դուն կը լսես... այդ ճառագայթով ես երկինքին
մէջ սաւառնող օդանաւի մը... մեքենան... կրնամ
խանդարել եւ զայն դետին ձգել... էվրէքա՛...
Ա՛յո, Սաթենիկ... սպասէ... շուտով երկրորդ
պայմանդ ալ կը լրացնեմ... Այն ատեն... իմս կ'ըլ-
լա՞ս...

Հիւանդը լռեց:

— Այո՛, Լեւոն... կ'ըլլամ... քուկդ կ'ըլլամ...
խօսեցաւ Սաթենիկ, անոր խօսածները դրի առնե-
լով:

Առաւօտուն Սաթենիկ վերաւորը ուրիշ հիւան-
դապահոհի մը խնամքին յանձնելով ուղղութեցաւ
իրենց մեծաւորին քով:

— Օր. Նախմէն, — խօսեցաւ Սաթենիկ, մի քիչ
շուարեւելով. — թիւ 10 սենեակին վերաւորը մօտիկ
ծանօթս է, կը փափաքիմ, որ ես հոգ տանիմ իրեն:

— Շատ լաւ, Սաթենիկ, բայց ուշադրութիւն
ըրէ որ չսիրահարուիս անոր, դեղանի երիտասարդ
է, մեղք որ իր վիճակը շատ վտանգաւոր է:

— Մի՛ վախնաք, օր. Նախմէն, սիրահարուելուս
ժամանակը անցած է, այդպիսի վտանգ չկայ:

Սաթենիկ վերաւորին սենեակը վերադարձաւ
եւ ստանձնեց Լեւոնին հոգաւարութիւնը: Կէսօրին
բժ. Լուսինեան այցելեց վերաւորին եւ սենեակին
դռնէն մտնելուն պէս հարցուց. —

— Ի՞նչ լուր, Սաթենիկ... ինչպէ՞ս է հիւան-
դը:

— Նոյն անդղայ վիճակին մէջ է, բժիշկ...

— Զառանցե՞ց...

— ...

— Հարցումս չլսեցի՞ր, Սաթենիկ... եր-
դո՛ւմդ...

— Այո՛, բժիշկ Լուսինեան, ահաւասիկ, դրե-
ցի, — ըսելով թղթի կտոր մը երկարեց անոր:

Բժ. Լուսինեան ակնթարթի մը մէջ լաւեց թղ-
թին պարունակութիւնը եւ Սաթենիկին դառնալով՝
խօսեցաւ. —

— Շնորհաւորութիւններս... ես չէի գիտեր...
ինչո՞ւ ինծի խօսած չես, այդ մասին... Լեւոնը իմ
հոգեղաւակս կը սեպուի. անոր հայրը իմ մտերիմ
բարեկամս էր... Լաւ հոգ տար իրեն, ես նորէն կու-
ղամ, — ըսելով բժիշկը մեկնեցաւ:

Վերելակով իջած ատեն բժ. Լուսինեան ինքն
իրեն կը մոլտար. —

— Եթէ իրաւ է... եթէ իսկապէս այդ գիւտն
ըրած է... ա՛խ... Լեւոնը Ա. Ս. Ա.ին պատկանի
պիտի եւ մենք այդ գիւտով... ինչե՛ր չենք կրնար
ընել...

ԻՅ.

Անցան օրեր եւ կամաց կամաց կաղըրուրուեցաւ
Լեւոն, որուն աչքերը, սակայն, լաւ չէին տեսներ:

— Մէկ երկու օրէն լաւ կը տեսնէ, — ըսած էր
բժ. Լուսինեան, տասներորդ օրը:

Գիշեր մը, երբ Լեւոն առանց Սաթենիկը ճանչ-
նալու, անոր ճակտին վրայ կապուած սեւ ժապա-
ւէնի մասին դիտողութիւն ըրաւ, Սաթենիկ սկսաւ
վախնալ, թէ Լեւոն միւս օրը անպայմանօրէն պիտի

ճանչնար զինքը: Ուստի ճանչցուելէ խուսափելու համար, Սաթենիկ որոշեց հեռանալ հիւանդանոցէն:

Սաթենիկ երկտող մը դրելով իր գաշտնիքը պարզեց բժ. Լուսինեանին, անկէ խնդրելով որ Լեւոնին չըսէ: Յետոյ ուրիշ նաժալ մը Լեւոնին ուղղեց եւ հիւանդին քնանալէն օգտուելով ծոցեցաւ անոր շրթներուն վրայ եւ համրոյր մը դրոշմեց, առանց վիրաւորը արթնցնելու:

Առաւօտ չեղած՝ Սաթենիկ իր գոյքերը հաւաքելով մեկնեցաւ հիւանդանոցէն, հակառակ գթութեան քոյրերուն անկեղծ թախանձանքներուն:

Հետեւեալ առաւօտուն Լեւոն արթննալով իր տեսողութիւնը բնական վիճակի մէջ գտաւ: Անկողնին մէջ նստելով առաջին անգամն ըլլալով չորս կողմը գիտեց: Իր սնարին քով գտնուող փոքրիկ սեղանին վրայ, ճիշդ փոքր դանդին տակը, իր հասցէին ուղղուած պահարան մը նշմարեց: Լեւոն անմիջապէս ճանչցաւ գիրը եւ անհամբերութեամբ պատռեց պահարանը, զայն իր շրթներուն տանելէ վերջ:

Լեւոն կարդաց հետեւեալը.—

«Ամենասիրելի Լեւոն,

Բախտը քեզ խնամքիս յանձնեց: Տասը օրէ ի վեր զգայազրկ վիճակի մէջ էիր: Վաղը տեսողութիւնդ բնական պիտի ըլլայ: Դուն արդէն այս գիշեր նշմարեցիր սեւ ժապաւէնը, որ կապած էի ճակտիս վրայ: Սուգի նշան է այդ ժապաւէնը, սիրելիս, որ միշտ պիտի կապեմ, մինչեւ որ...

Երբ այս երկտողը կարդաս, ես արդէն հեռացած կ'ըլլամ հիւանդանոցէն: Զիս մի՛ վնասուեր: Ուրախ եմ, որ առաջին պայմանս լրացուցեր ես... Թէ

ինչպէս իմացայ... Հեմ ուղեր յայտնել: Ահա՛, քեզի առիթ մը... օգտուէ անկէ եւ գիւտովդ երկրորդ պայմանս լրացուր... այն ատեն միայն ես... Բուկի... կ'ըլլամ... Յաջողութի՛ւն... մի՛ վհատիր, Լեւոն...

Միշտ սիրով՝ Սաթենիկ

— Ա՛խ, հրեշտակս,— ըսելով Լեւոն իր շրթներուն տարաւ Սաթենիկին նաժալը, որուն ստորագրութիւնը կրկին կրկին համրուեց,— բայց, ինչպէ՞ս իմացած է... զարմանալի բան... խօսեցաւ ինքնիրեն:

ԻԳ.

Երկու օր վերջը բժ. Լուսինեան Լեւոնը քաղաք տանելու եկաւ: Ճամբան, բժիշկ Լուսինեան իր ինքնաշարժ կեցուց եւ խօսակցութեան բռնուեցաւ իր հիւանդին հետ:

— Լեւոն,— խօսեցաւ բժիշկը, մտերմաբար իր ձեռքը անոր ուսին դնելով,— կը յիշե՞ս հօրդ շքեղ թաղումը:

— Մի՞թէ կրնամ մոռնալ...

— Հօրդ դադադին վրայ Ա. Ս. Ա. սկզբնաւորները կրող ծաղկեպսակը ուշադրութիւնդ գրաւե՞ց...

— Շատ...

— Գիտե՞ս թէ ով զրկած էր զայն:

— Աեմենեւին:

— Մօրդ չհարցուցի՞ր:

— Հարցուցի, բայց չուղեց պատասխանել:

— Լաւ, ըսեմ. հայրդ Ա. Ս. Ա. անունով դադա-

նի կազմակերպութեան մը կը պատկանէր: Ան՝ չմեռած ինծի պատուիրեց որ վրադ հսկեմ: Ամիսներէ ի վեր հետեւած եմ դործերուդ եւ գաղտնօրէն հըսկած եմ կատարած աշխատանքիդ: Գիտեմ, որ շատ կարեւոր գիւտ մը ըրած ես...

— Բայց ո՞վ ըսաւ քեզի... ես ոչ ոքի բան ըսած չեմ. մայրս անգամ բան չի գիտեր:

— Ա. Ս. Ա.ին պարտականութիւնն է գիտնալ... այո՛, ամէն բան գիտնալ:

— Դարձեալ Ա. Ս. Ա... կը խնդրեմ, սիրելի բժիշկ, ըսէ, ի՞նչ կը նշանակէ Ա. Ս. Ա...

— Սաթենիկն ալ Ա. Ս. Ա.ին կը պատկանի:

— Սաթենիկը... ո՞հ...

— Այո՛, քու Սաթենիկը... Ա. Ս. Ա.ի աշխատանքը եւ եռանդուն ընկերութիւններէն մին է, քու սիրած աղջիկը... որուն համար կեանքդ զոհելու պատրաստակամ էիր, այնպէս չէ՞... Ես տեղեակ եմ ձեր միջեւ եղած գաղտնի կարգադրութեան:

— Բայց...

— Լռէ՛, ականջ դիր ինծի: Ա. Ս. Ա. մեծ կադմակերպութիւն մըն է: Հայրդ կը պատկանէր մեր կազմակերպութեան, որուն կտակեց իր հարստութեան մէկ մասը: Ես հօրդ բաղձանքին դոհացում տուած ըլլալու համար կը խօսիմ քեզի: Մեր կադմակերպութեան գլխաւոր նպատակն է, Հայաստանի ազատագրութիւնը եւ մեր կորսուած գահին վերահաստատումը: Կ'ուզե՞ս մեզի միանալ:

— Հայաստանի ազատագրութիւնը եւ կորսուած գահին վերահաստատումը, — ինքնիրեն կրկնեց Լեւոն, որուն աչքերը փայլեցան, — գիտո՞ւ եւ Հայաստանի ազատագրութիւնը... Սաթենիկին երկու-

պայմանները... խորհեցաւ ինքնիրեն... յետոյ բըժիշկին ուղղելով իր խօսքերը, աւելցուց. —

— Սրտանց եւ հոգիովս, սիրելի բժիշկ...

— Օ՛ն ուրեմն, պատրաստուէ՛, ուրբաթ գիշեր, ժամը ճիշդ ութին կուգամ քեզ առաջնորդելու մեր ժողովին, ուր դուն երգումդ կը կատարես:

— Պատրաստ եմ:

— Բայց դուն ինծի չըսիր, գիւտիդ մանրամասնութիւնները:

— Արդէն իմացեր ես:

— Մանրամասնութիւններուն անտեղեակ չեմ:

— Բայց ո՞վ այդքան բան տեղեկացուցեր է քեզ:

— Սաթենիկը:

— Սաթենիկը... ինչպէ՞ս իմացեր է:

— Զառանցեր ես...

— Թերեւս... ըսելով Լեւոն իր գիւտին եւ անոր յաջող փորձին մանրամասնութիւնները տուաւ բըժիշկին, որ ուրախութենէն սկսաւ ծափ դարնել:

— Սիրելի՛ Լեւոն, — խօսեցաւ բժիշկը, — այդ գիւտովդ դուն աշխարհահռչակ կը դառնաս. ուրեմն Սաթենիկին առաջին պայմանը լրացուցիր: Այժմ քեզի կը մնայ այդ գիւտով օգտակար դառնալ հայ ցեղին եւ սատարել անոր ազատագրութեան: Այդ պարագային դուն լրացուցած կ'ըլլաս երկրորդ պայմանն ալ... եւ...

— Սաթենիկը խօսեցաւ քեզի:

— Լեւոն, դու պէտք է գիտնաս որ Ա. Ս. Ա. ամենազէտ է... Ուրբաթ գիշեր դուն կը տեղեկանաս մեր գաղտնիքներուն:

— ...

— Ինչո՞ւ լռեցիր :

— Ոչի՛նչ...

— Մի՛ վախճար, Լեւոն, Սաթենիկը արժանի է քու սիրոյն... Ան՝ անբիծ է, ինչպէս սպիտակ շուշանը, որ կը փթթի լճի եզերքին... անարատ՝ ինչպէս ձիւնը Արարատի դադաթին... Սիրէ՛, սիրէ՛ Սաթենիկը, որ անդին դանձ մըն է... հաղուազիւս գոհար մը՝ թանկագին :

— Ես արդէն կը սիրեմ Սաթենիկը...

Ի Դ .

Բոլշեւիկները իրենց հսկայ կարմիր բանակներուն ապաւինած՝ աշխարհը համայնացնելու իրենց երազը իրականացնել կ'ուզէին : Արեւելքի տիրապետութիւնը գաղտնի դաշնագրով ճախոնին թողուցած ըլլալով, աշգերնին յառած էին դէպի Արեւմուտք : Հարաւէն Կովկասն ու Թուրքիստանը փանթուրանիզմի ախոյեաններուն, թուրքերուն, խոտանալով ապահոված էին Տաճկաստանի բարեկամութիւնը : Թուրքերն ալ իրենց փանթուրանական երազէն արըշիո՞ւ փարած էին հիւսիսային կարմիր ներկուած արջին հսկայ թաթերուն եւ մեծ մեծ կը ջարդէին, ասպարէզ կարդալով երէկի յաղթականներուն, Արեւմտեան պետութիւններուն :

Բոլշեւիկները յարմար առիթի կը սպասէին դէրոհով խուժելու համար դէպի արեւմուտք, դրաւելու համար Ռումանիան եւ Լեհաստանը, եւ անոնց վրայէն անցնելու համար Եւրոպա, զայն յեղաշրջելով կոմմունիզմով մկրտելու : Կարդաւ պիտի դէրաւուէին Հունգարիան, Աւստրիան, Գերմանիան, Իտալիան եւ Ֆրանսան : Ամենէն վերջը պիտի ճըղ-

մէին հզօր Ալպիոնը, եւ անոր աշխարհածաւալ կայսրութիւնը մեծ : Այսպէս, ըստ իրենց բաղձանքին, ամբողջ Եւրոպան պիտի կարմրէր եւ բոլշեւիկեան մեծ երազը իրականանար :

Անգլեւֆրանսական դիւանագէտները բոլշեւիկեան այս յանդուգն եւ միանգամայն վտանգաւոր ծրագիրներուն տեղեակ ըլլալով, կարեւոր զինուորներով իրենց կողմը շահած էին պարտուած Գերմանիան եւ հեւ ի հեւ կը պատրաստուէին դիմադրելու իրենց գոյութեան սպառնացող կարմիր վտանգին, որ ղեղին վտանգէն աւելի սպառնալից դարձած էր, դամոկլեան սուրի մը պէս կախուելով իրենց ղլխին վերեւ :

Երկուստեք յոյսերնին դրած էին, իրենց բաղձաթիւ օդային տորմիդներուն վրայ : Որովհետեւ երկու կողմն ալ դիտէին թէ օդին մէջ պիտի վճռուէր իրենց բախտը, այսպէս կամ այնպէս : Հարկւր հաշարաւոր սաւառնակներ, օդանաւեր, օդապարիկներ վայրենի բազէներու պէս պիտի խոյանային իրարու վրայ եւ պիտի մղէին պատմութեան ամենէն կատաղի եւ արիւնարբու ճակատամարտը :

Անհամար քաղաքներ պիտի աւերուէին, միլիոնաւոր մարդիկ թունաւոր կաղերով խեղդամահ պիտի ըլլային, պիտի բռնկէր աշխարհը, կամ առմիշտ փճանալու համար եւ կամ փխնիկի նման մոխրոնիւրու մէջէն վերածնուելու համար :

Ուրիշ կերպ չկար... կամ բոլշեւիկները կարմիրով պիտի ներկէին պուրժուա աշխարհը եւ կամ արդիական քաղաքակրթութիւնը անսասան պիտի մնար, պահելով ներկայ դրութիւնը եւ աշխարհին քարտէսը :

Ա. Ս. Ա. ի արթուն առաջնորդներուն ծանօթ էր անակնկալներով յղի կացութիւնը աշխարհի ընդ որ ազդեցութիւնը: Ասոնք, այս անգամ, վճռած էին անսպասան օգտուել ըլլալիք անխուսափելի թոհու-րոհէն: Ա. Ս. Ա. ի աննկուն ասպետները վերածնուող ազատ եւ անկախ երկիրներու կողքին կը ցանկային տեսնել նոր Հայաստանը, ուր պիտի հաւաքուէին աշխարհի չորս անկիւնները ցրուած բեկորները հայ ցեղին, որ այնքան անդթօրէն հալածուած էր, անցեալին մէջ:

Աշխարհի կացութիւնը այս դրութեան մէջ էր, 1950 թուականներուն:

ԻԵ.

1950, Մայիս 1-ին, Պէլլիլի մէջ կը գումարուէր Անիի Սեւ Ասպետներուն մեծ համագումարը, որուն կը մասնակցէին հեռաւոր գաղութներէ հարկաւոր պատգամաւորներ:

Պէլլիլի հայ խանութները եւ տունները դրօշակներով զարդարուած էին, ի պատիւ Ա. Ս. Ա. ի պատգամաւորներուն: Հայ ժողովուրդը յարգալիբ վերաբերում եւ անվերապահ դուրդուրանք ունէր այդ նոր, բայց ուժեղ կազմակերպութեան հանդէպ:

Ա. Ս. Ա. Քլլայի ընդարձակ սրահին մէջ բացուեցաւ Անիի Սեւ Ասպետներուն համագումարը, որուն կը մասնակցէին մօտ հինգ հարիւր պատգամաւորներ: Սանդաղաւորութիւնը աննկարագրելի էր:

Ա. Ս. Ա. ի համագումարը իր օրակարգին հարցերը մէկիկ մէկիկ, առանց ժամաւաճառութեան եւ աղմուկի լուծելէ վերջ անցուց խիստ կարեւոր որոշում մը:

Անիի Սեւ Ասպետները, Լեւոն Արմէնին տուած մանրամասն ղեկուցումը, իր գիւտի մասին, լսելէ վերջ, երկու հոգինոց յանձնախումբի մը հետ Լեւոն Արմէնը Եւրոպա ղրկել որոշեցին: Ասոնք պիտի գիտէին անգլեւֆրանսական պետութիւններուն եւ իրենց այդ հրաշալի գիւտը իբր գէնք գործածելով պիտի բանակցէին անոնց հետ, հայկական հարցին նպաստաւոր լուծումին համար:

Այնպէս որ, Ա. Ս. Ա. ի առաջնորդները Լեւոն Արմէնի արժէքաւոր գիւտին շնորհիւ Հայաստանի ազատագրութիւնը ապահոված ըլլալ կ'երազէին:

Պիտի իրականանա՞ր, արդեօք, անոնց գեղեցիկ երազը, եթէ ոչ, անգամ մը եւս յուսախարութեան գիրկը պիտի նետուէին հայ բեկորները:

ԻԶ.

Հայ հասարակութեան մէջ Ա. Ս. Ա. ի գործունէութիւնը չէզոքացնելու աշխատող միակ տարրը հայ բոլշեւիկներն էին: Ասոնց գլխաւոր ղեկավարներն էին, երկու փառասէրներ, որոնք այլեւայլ պատճառներով մերժուած էին Ա. Ս. Ա. ի: Ասոնց մէջ մին՝ Անտոնեանն էր, իսկ միւսը՝ Ալիբէկովը, որոնք կը կառավարէին հայ բոլշեւիկներուն ամերիկեան կազմակերպութիւնը, որ իր կարմիր թեւերուն տակ հաւաքած էր Ա. Ս. Ա. ի ազգային ձգտումներէն դժգոհ տարրերը, որոնք ինչ ինչ նպատակներով բոլշեւիկեան զուռնան կը փչէին:

Օր մը, Ալիբէկով իր կաբմարգոյն զբոսեղանին վրայ ծածկեց Մոսկուայէն եկած ծածկազիր նամակները կը կարդար, ծածկազրութիւնը այլեւայլ լուծոյթներով րնթեռնելի ընելէ վերջը:

Այդ նամակներուն մէկուն մէջ հետեւեալ հատուածը Ալիբէկովին ուշադրութիւնը դրաւեց.—

«Մեզի հասած ստոյգ տեղեկութեան համաձայն Ա. Ս. Ա. ի Պէլլիլի մէջ գումարուած համագումարը որոշած է յատուկ յանձնախումբ մը ղրկել Եւրոպա, անգլեւֆրանսական կառավարութիւններուն հետ բանակցելու համար: Առանց այլեւայլի արգիլեցէ՛ք անոնց մեկնումը, գէթ ուշացուցէ՛ք, որքան որ կարելի է: Այդ ուղղութեամբ ոեւէ ծախք մի խնայէ՛ք»:

— Ի՞նչպէս իմացեր են,— Ալիբէկով ինքնիրեն հարցուց.— Մենք հոս ամէն միջոցի կը դիմենք Ա. Ս. Ա. ի դադտնիքներուն թա՛նցելու համար, բայց ի դո՛ւր... մինչեւ օրս ոչինչ գիտենք անոնց ծրար ղրկներուն մասին: Այնքան դադտնապահ են որ... Եկուր տես որ Մոսկուայի կեդրոնը տեղեկացեր է, նոյնիսկ անոնց անցուցած որոշումները մասին... Խեղճի Հհասնիլի բաներ... Յանուն Լենինի... կիսատ մնա՜ին անոր խօսքերը, որովհետեւ այդ միջոցին հեռախօսը հնչեց.—

— Դո՛ւն ես Անտոնեան,— հո՞ս պիտի գաս, լաւ, աճապարէ՛, չո՛ւտ եկուր, կարեւոր խօսելիք ունիմ, կը սպասեմ...

Կէս ժամէն Անտոնեան շնչասպառ ներս մտաւ եւ սիկառ մը վառելով հարցուց.—

— Ի՞նչ նորութիւն ունիս, Ալիբէկով...

— Առ կարդա՛, — ըսելով Ալիբէկով Մոսկուայէն եկած ծածկագիրը նամակը երկարեց Անտոնեանին: Անտոնեան նամակը կարդալէն վերջ, շուարած.

— Ա՛յ քեզ տարօրինակ բան,— ըսաւ:

— Ինձի համար ալ անբացատրելի հանելուկ է ... ինչ եւ իցէ, հրամանը հրաման է, մենք կորսնցը՝

եկու ժամանակ չունինք: Անմիջապէս Նիւ Եորք դնա եւ արգիլէ անոնց մեկնումը: Քանի՞ հոգի են, արդեօք:

— Մարդարէ՞ եմ որ... Թերեւս մեկնած են արդէն...

— Այդքան շուտ մի՛ յուսահատիր, ա՛յ մարդ... մեր ձեռքէն թռչուն չի փախիր... իմացա՞ր...

— Այդպէս է... բայց...

Ի՛.

Ամիսներ առաջ Մոսկուայի Զեկայի դրասենեակին մէջ հետեւեալ խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար:

— Զի՞ս ուզեր էք, Տաւարիչ Միքայէլօֆ, — նազանքով հարցուց Օլկա Կարապետօֆ, քսան եւ հինգ տարեկան, երկայնահասակ դեղեցիկ աղջիկ մը:

— Օլկա, դո՛ւն ես,— հարցուց չեկիտտ Միքայէլօֆ, — դու՛նք վեր առնելով:

— Այո՛, ես եմ, քու պղտիկ Օլկան, բուրժուա չեկիտտ...

— Պզտի՞կ... հէ՛յ, մէյ մը դիմացի հայելին չի նայի՞ս. եթէ Ամերիկա երթաս, սրբօրը կ'առնեն քեզ եւ քաղաքէ քաղաք կը պտտցնեն:

— Քեզ ալ ելեքտրական աթոռ կը նստեցնեն...

— Հա՛, հա՛, հա՛... շատ քաղաքավար ես, օր. Օլկա... շատ սիրուն կ'երեւիս այսօր, պա՛հիկ մը տուր նայիմ...

— Հէ՛յ... այդ համբոյրը ցարական էր...

— Առ քեզ պրոլետարական համբոյր մըն ալ... հա՛, իրաւ ես քեզի Ամերիկա պիտի ղրկեմ... Բայց կեցիր մէյ մէկ վողկա ճնկենք: Հա՛, այսպէս, աւելի

համարձակ կը խօսինք, կ'երթա՞ս :

— Պատրաստ եմ... քանի՞ հազար ռուբլի կուտաս...

— Ուզածիդ չափ. խնդիրը լուրջ է, ահապատճառ դրուխ պիտի հանես :

— Կէս միլիոն մը կը բաւէ... Բայց ի՞նչ պիտի ըլլայ առաքելութիւնս :

— Ե՞րբ կրնաս մեկնիլ :

— Անմիջապէս... բայց ի՞նչ ընելու :

— Լաւ, մտիկ ըրէ, սանկ քովիկս եկուր, լսէ՛... Վօդքա մը եւս չե՞ս ուզեր... հա, այդպէս, դուն ձեռքովդ խմէ... կենացդ...

— Համաշխարհային յեղափոխութեան կենսացը, — ըսելով Օլիկ մէկ երկու դաւաթ եւս կոնծեց :

— Ականջ դիր...

— Կը լսեմ, այսօր չես ածիլուեր... անպիտան մարդ :

— Բուրժուաները ամէն օր կ'ածիլուին, այստեղ պրոլետարական իշխանութիւն է, մոռցա՞ր...

— Բայց մօրուքն ալ ցարական է...

— Ուրեմն երկուքին մէջտեղը կը մնամ, ոչ մէն օր կ'ածիլուիմ, եւ ոչ ալ մօրուք...

— Հա՛, հա՛, հա՛... տափառդ ալ արդուկուած չէ, կօշիկնե՞րդ... Թո՛ւ, Թո՛ւ, ցեխո՛տ...

— Լսէ՛... լսէ զիս...

— Այո՛, պրն. չեկիստ... շարունակէ... կը լըսեմ :

— Ամերիկայի մէջ սկսելով ամբողջ հայաշատ կեդրոններու մէջ տարածուող Ա. Ս. Ա. ի դադունիքներուն պիտի թափանցես եւ օրը օրին ինծի պիտի տեղեկագրես, պաշտօնաւ որ այնտեղի մեր ան-

ճարակ հայ բողէւէիկները դործունէութիւնդ չիմանան :

— Այդ վերջին պայմանը լրացնել շատ հեշտ է, բայց Ա. Ս. Ա. ի հետ դուրս ելլել շատ դժուար է, եթէ ոչ անկարելի :

— Դուն ծանօթ ես անոնց...

— Հեռուէն հեռու միայն...

— Ինչ եւ իցէ, այս գիշեր կը մեկնիս Գերմանիա եւ հոնկէ վանցնիս Ամերիկա : Երբեք ոչ չի հանգամանքդ օգտագործէ : Իբր երբեք ոչ չի կը մտնես Ամերիկա, իմացա՞ր :

— Կ'իմանամ, անցագիրս պատրաստ է, ի՞նչ անուշով...

— Օլիկ Կարապետեանց, Թիֆլիսէն... այս անուշով կը ճամբորդես : Պերլին հասնելուդ պէս քեզի գերմանական անցագիր կը տրուի :

— Ո՞ւր է... ոսկիները ցնծա՛...

— Ահա պահանջած գումարիդ կէսը, մնացածը Պերլինէն կը ստանաս :

— Լաւ, հապա՛... ը՛... ը՛...

— Ի՞նչ...

— Յարինայի մատանին, զոր ինծի նուէր ընել խոստացած էիր...

— Վերագարձիդ...

— Խօ՞սք...

— Յանուն Լենինի...

— Համաձայն եմ... ցը՛...

— Ողջերթի կուգամ, մինչեւ կայարան... ցը...

Բաժնուեցան :

Երիտասարդ փաստաբան մը, Հայկ Կարօ, Նիւ Եորքի դատարանական շրջանակներուն մէջ աղանձ-
յայտ դիրք գրաւած էր:

Պողարեանի մահէն յետոյ, հեռաւոր աղբակաւ
մը, իբր հանդուցեալին միակ ժառանգորդը, անոր
կտակին տրամադրութիւններէն դժգոհ՝ կտակը բե-
կանելու համար դատ բացած էր:

Պողարեան հակառակ իր հեռաւոր աղբակաւ,
Սեդրակ Մօրուքեանը չսիրելուն, կոկիկ գումար
մը թողուցած էր անոր, որ միայն այդ գումարին
տոկոսէն օգտուելու իրաւունք ունէր, իր ողջու-
թեան ատեն: Անոր մահէն յետոյ այդ գումարը պի-
տի յանձնուէր Ա. Ս. Ա.ին:

Պրն. Մօրուքեան, փճացած բախտախնդիր մը,
չգոհանալով կտակին տրամադրութիւններէն, Պոս-
տընի Բարձրագոյն Դատարանին մէջ դատ բացած
էր եւ կ'ուզէր կտակը բեկանել, այն հիման վրայ թէ
Պողարեան այդ տեսակ կտակ մը ընելու ատեն աղ-
բւած էր Արովեանէն եւ թէ խելքը գլուխը չէր:

Ա. Ս. Ա.ի կեդրոնական մարմինը Հայկ Կարո-
յին յանձնեց այդ դատին պաշտպանութիւնը: Փաս-
տաբան Կարօ ճարտարօրէն պաշտպանելով չահեցաւ
դատը եւ այդ պատճառով մտերմացաւ Ա. Ս. Ա.ի
ղեկավարներուն հետ:

Փաստաբան Կարօ իր կատարած աշխատանքնե-
րուն ապաւինած Ա. Ս. Ա.ի շարքերուն միանալու
համար դիմում կատարելով յաջողեցաւ միանալ այդ
հօր կաղմակերպութեան:

Իբր աչքառու փաստաբան եւ եռանդուն գործ

կատարող մէկը, Հայկ Կարօ կարճ ժամանակի մէջ
յաջողեցաւ Նիւ Եորքի շրջանին մէջ իր ընկերներուն
համակրանքը չահիլ եւ կաղմակերպութեան գործե-
րուն մէջ գործօն դեր ստանձնել:

Փաստաբան ատպետին միակ թերութիւնը իգա-
կան սեռին հանդէպ իր յայտնի թուութիւնն էր:
Ձոյգ մը սիրուն աչքեր, հրաւիրող ժպիտ մը, քնքոյշ
նաղանք մը (ճիւլէ) բաւական էին զայն գլխէ հա-
նելու համար: Սակայն պէտք է խոստովանիլ որ
փաստաբան Կարօ, մի քանի անգամներ չարաչար
տուժելէ յետոյ, իր կարելին ի գործ դրած էր, իր
այդ թերութիւնը դարձանելու համար: Բայց ի
զուր, անոր կամքին այդ մասը կաւէ չինուած էր.
փոքրիկ հպում մը, եւ ան կը փշրուէր, փոշիի վե-
րածուելով:

Յանցանքը միայն Հայկ Կարոյինը չէր: Աղուո-
րիկ օրիորդներ եւ տիկիճներ իրարու հետ կը մրցէին
անոր բարեկամութիւնը չահելու համար: Ինչո՞ւ.
որովհետեւ փաստաբանը թէ՛ հարուստ էր եւ թէ՛
դեղադէմ մէկը: Այս երկու յատկութիւնները ունե-
ցող երիտասարդ մը ախ ու վախով չանցներ իր ժա-
մերը, այլ ընդհակառակը ֆէյֆով կ'անցնին անոր օ-
րերը: Այնպէս որ Նիւ Եորքի հայալիք դասակարգին
սիրելին եղած էր, երիտասարդ փաստաբանը:

Օր մը, կովկասահայ ընտանիքի մը մէջ, Օլկա
կարապետեանցին հետ ծանօթացաւ պրն. Կարօ եւ
խենթի պէս սիրահարուեցաւ անոր:

Հետզհետէ անոնց յարաբերութիւնները աւելի
մտերմական դարձան: Ճարպիկ երդուհին Կարոյի
թոյլ կամքէն օգտուելով իր տուած իւրաքանչիւր
համբոյրին փոխարէն անկէ կորզեց այնպիսի դաղտ-

նիքներ, որոնց իւրացումին համար ամէն բան դո-
հելու պատրաստ էր, Մոսկուայի իր տէրերուն դո-
հացում տալու համար: Օլկա այս բաները կ'ընէր
առանց դոյղն ինչ կասկած արթնցնելու: Որովհետեւ
ինքզինքը իբր թունդ աղագասէր եւ կծու միապետա-
կան ցոյց կուտար, մինչեւ անգամ պատրաստակա-
մութիւն ցոյց տալով Ա. Ս. Ա.ի կանանց խումբե-
րուն անդամակցելու:

Օլկա Կարապետեանց կ'երգէր հայ հանգէսնե-
րուն մէջ եւ յաճախ կ'օթանդակէր Ա. Ս. Ա.ի կա-
նանց մասնաձիւղերու ձեռնարկներուն:

Իրիկուն մը Րիթզ հօթէլին մէջ Օլկա Կարա-
պետեանց եւ փաստաբան Կարօ առանձին կը ճա-
շէին: Փաստաբանը մտահոգ կ'երեւէր:

— Ինչո՞ւ տրտում ես, սիրելիս, — հարցուց
Օլկա քնքուշօրէն ժպտելով:

— Ա՛, ոչինչ, գործերս լաւ չեն ընթանար, —
պատասխանեց փաստաբանը եւ սիկառ մը վառելով
սկսաւ ծխել:

— Դատաւորները կրնաս խաբել, բայց կին մի
խաբելու չափ ճարպիկ չես, սիրելիս...

— Դարձեա՞լ սկսար կասկածիլ...

— Ո՛չ, բայց ինչո՞ւ տրտում ես...

— Տասը օրուայ համար քեզմէ պիտի բաժնե-
ւիմ...

— Ա՞յդ է պատճառը... ո՞ւր, բարի ճանա-
պարհ:

— Պէլլիլ...

— Պոստընի մօտ:

— Այո:

— Ինչո՞ւ, մի՞թէ...

— Ո՛չ, գործով... բայց ի՞նչպէս պիտի բաժ-
նելիմ, Օլկա'...

— Ի՞նչ տեսակ գործ է, որ տասը օրուայ բա-
ցակայութիւնդ կը պահանջէ. դարձեալ դա՞տ կայ:

— Ո՛չ, Պատգամաւորական Ժողով ունինք:

— Զիս ալ հետդ տար, ի՞նչ կ'ըլլայ... մի՛ վախ-
նար, քեզի բեռ չեմ ըլլար...

— Անկարելի է. ես ամբողջ օրը, յաճախ դիշեր-
ները մինչեւ ուշ ատեն ժողովով զբաղած կ'ըլլամ:

— Վնասն ո՞ւր է. ես ալ լաւ մը կը պատիմ.
կ'ըսեն թէ Պէլլիլ սքանչելի ամարանոց տեղ է: Բայց
դուն միշտ կը փափաքէիր, որ միասին ամարանոց
մը երթայինք:

— Բայց դուն կը մերժէիր:

— Եթէ միտքս փոխեցի, այն ատեն ի՞նչ կ'ը-
սես. դիտե՞ս, ջորիները միայն միտքերնին չեն փո-
խեր, ու ես ջորի չեմ...

— Քաւ լիցի... իրաւ կ'երթա՞ս...

— Աղնիւ խօսք... պատրաստ եմ... քու սիրոյդ
համար... ա՛խ, Հայկ, վերջերս ես ալ... ո՛հ...
եւ ալ... ըսելով բռնեց Կարօյին ձեռքը եւ իր դող-
տըրիկ գլուխը ծռելով գետինը նայեցաւ:

— Վերջապէ՛ս... ա՛խ, Օլկա', վերջապէս դուն
ալ տեսար լոյսը, դուն յաջողեցար կարգալ սիրտս,
որ միմիայն քեզ համար կը տրոփէ: Վաղը կէսօրէ
ետդ կը մեկնիմ, պատրաստուէ, միասին կ'երթանք:

— Պատրաստ եմ, ա՛խ, սիրելիս, միասին, մի-
ասին պիտի ապրինք, ամբողջ տասը օր...

— Եւ տասը դիշեր, — ինքնիրեն խօսեցաւ փա-
տաբան Կարօ, եւ ուրախ շեշտերով, — Օլկա, եր-
թանք, ուշ է:

Մեկնեցան՝ թեւանցուկ:

Օլկա Կարապետեանց, ալլ անունով մեզի ծանօթ Կարապետօֆն էր, Մոսկուայի լրատուն, լրատեսուհին: Ասոր տուած ծածկադիր հեռագրէն իմացած էին Ա. Ս. Ա. ի գաղտնի որոշումը, Մոսկուայի առաջնորդները:

Գիշեր մը Օլկա եւ Հայկ Կարօ, ծովեզերքին մօտ ամալի ժայռի մը վրայ նստած կը խօսէին: Լուսինը կը փայլէր երկինքէն կախուած ջահի մը պէս: Ալիքները ծփալով կը փշրուէին ծովեզերեայ ասպառաժներուն վրայ, փրիուրի վերածուելով: Ծովը կը բուրէր, եւ գիշերը դիւթիչ էր:

— Ուրիշ ի՞նչ որոշումներ տուիք,— հարցուց Օլկա, իր գլուխը հանդէպնելով Կարօյի ուսին վրայ:

— Ուրիշ ոչինչ,— պատասխանեց Կարօ:

— Գանի՞ հոգի պիտի մեկնին:

— Երեք:

— Ո՞վքեր:

— Աբովեան, բժ. Լուսինեան եւ Լեւոն Արմէն:

— Գիւտին տէ՞րը:

— Այո՛:

— Երիտասա՞րդ է...

— Ինծի տարեկից:

— Սիրուն տաղամա՞րդ է:

— Բաւական... բայց ըսէ, սիրելիս, ե՞րբ պի-

տի ամուսնանանք:

— Մի՞թէ անհրաժեշտ է որ ամուսնանանք:

— Անպատճառ, երբ զիրար կը սիրենք. այլեւս ուրիշ ի՞նչ արդելք կը մնայ... մինչեւ ե՞րբ, Օլկա, ըսելով գրկեց զայն եւ համբուրեց:

— Կը բաւէ, Հայկ, հիմա մեզ տեսնող կ'ըլլայ:

— Ո՛չ, հոս մարդ չկայ,— ըսելով չորս կողմը նայեցաւ ու ոչինչ տեսաւ:

Սակայն եթէ երկու քայլ անդին գտնուող խոշոր քարին ետեւը նայելու ըլլար, հոն պիտի տեսնէր կոնակին վրայ պառկած աղջիկ մը, որ լուսինը կը դիտէր:

— Ես, ամուսնութեան մէջ վտանգ կը նշմարեմ, Հայկ, սի՛րելիս,— խօսեցաւ Օլկա, փրիստփայլի հովեր առնելով,— այսպէս, իբր սիրահարներ, աւելի երջանիկ ենք, եթէ ամուսնանանք, ո՞չ, ամուսնացողները շուտ կը պաղին... կը ձանձրանան եւ...

— Բայց ոչ ամէնքը... պատասխան տուր, ե՞րբ պիտի ամուսնանանք:

— Օ՛ր, մէկ երկու ամիսէն... Թերեւս...

— Ինչո՞ւ Թերեւս...

— Բայց չէ որ Ա. Ս. Ա. ին կը պատկանիս... եթէ ձեր պատուիրակութիւնը յաջողի, այդ պարագային կը զինուորագրուիս դուն ալ... խորհե՞ր եւ այդ ուղղութեամբ:

— Օլկա՛, միշտ կը խուսափիս, դժուարութիւններ յարուցանելով, ինչո՞ւ այդքան հեռուները կ'երթաս: Մի՞թէ զիս չես սիրեր:

— Այդպէս մի՛ ըսեր, Հայկ... տես ինչպէ՛ս աղուոր է լուսնկան... որքա՞ն անուշօրէն կը փչէ ղեփիւռը... բանաստեղծական գիշեր մը... սիրելու եւ սիրուելու համար... կէս ժամ կ'ընէ որ դու զիս համբուրեցիր, չար տղայ...

Հայկ Կարօ մոռցաւ իր ըսելիքը, մեղրամոմի պէս հալեցաւ Օլկայի հրաշունչ խօսքերուն առջեւ:

— Օլկա՛, հրեշտակս, ըսելով,— գրկեց ու

նիքներ, որոնց իւրացումին համար ամէն բան զոհելու պատրաստ էր, Մոսկուայի իր տէրերուն զոհացում տալու համար։ Օլկա այս բաները կ'ընէր առանց դոյղն ինչ կասկած արթնցնելու։ Որովհետեւ ինքզինքը իբր թունդ ազդասէր եւ կծու միապետական ցոյց կուտար, մինչեւ անգամ պատրաստակամութիւն ցոյց տալով Ա. Ս. Ա. ի կանանց խումբերուն անդամակցելու։

Օլկա Կարապետեանց կ'երգէր հայ հանդէսներուն մէջ եւ յաճախ կ'օժանդակէր Ա. Ս. Ա. ի կանանց մասնաճիւղերու ձեռնարկներուն։

Իրիկուն մը Բիթղ հօթէլին մէջ Օլկա Կարապետեանց եւ փաստաբան Կարօ առանձին կը ճաչէին։ Փաստաբանը մտահոգ կ'երեւէր։

— Ինչո՞ւ տրտում ես, սիրելիս, — հարցուց Օլկա քնքուշօրէն ժպտելով։

— Ա՛, ոչինչ, գործերս լաւ չեն ընթանար, — պատասխանեց փաստաբանը եւ սիկատ մը վառելով սկսաւ ծխել։

— Դատաւորները կրնաս խաբել, բայց կին մը խաբելու չափ ճարպիկ չես, սիրելիս...

— Դարձեա՞լ սկսար կասկածել...

— Ո՛չ, բայց ինչո՞ւ տրտում ես...

— Տասը օրուայ համար քեզմէ պիտի բաժնուրում...

— Ա՞յդ է պատճառը... ո՞ւր, բարի ճանապարհ։

— Պէլլիլ...

— Պոստընի մօտ։

— Այո։

— Ինչո՞ւ, մի՞թէ...

— Ո՛չ, գործով... բայց ի՞նչպէս պիտի բաժնուրում, Օլկա՛...

— Ի՞նչ տեսակ գործ է, որ տասը օրուայ բացակայութիւնդ կը պահանջէ. դարձեալ դա՞տ կայ։

— Ո՛չ, Պատգամաւորական Ժողով ունինք։

— Զիս ալ հետդ տար, ի՞նչ կ'ըլլայ... մի՛ վախնար, քեզի բեռ չեմ ըլլար...

— Անկարելի է. ես ամբողջ օրը, յաճախ դիշերները մինչեւ ուշատեն ժողովով զբաղած կ'ըլլամ։

— Վնասն ո՞ւր է. ես ալ լաւ մը կը պտտիմ. կ'ըսեն թէ Պէլլիլ սքանչելի ամարանոց տեղ է։ Բայց դուն միշտ կը փափաքէիր, որ միասին ամարանոց մը երթայինք։

— Բայց դուն կը մերժէիր։

— Եթէ միտքս փոխեցի, այն ատեն ի՞նչ կ'ըսես. դիտե՞ս, ջորիները միայն միաքերնին չեն փոխեր, ու ես ջորի չեմ...

— Քաւ լիցի... իրաւ կ'երթա՞ս...

— Ազնիւ խօսք... պատրաստ եմ... քու սիրոյդ համար... ա՛խ, Հայկ, վերջերս ես ալ... ո՛հ... ես ալ... ըսելով բռնեց Կարոյին ձեռքը եւ իր գողտըրիկ գլուխը ծռելով դետինը նայեցաւ։

— Վերջապէ՛ս... ա՛խ, Օլկա՛, վերջապէս դուն ալ տեսար լոյսը, դուն յաջողեցար կարգալ սիրտս, որ միմիայն քեզ համար կը տրուէ։ Վաղը կէսօրէ ետք կը մեկնիմ, պատրաստուէ, միասին կ'երթանք։

— Պատրաստ եմ, ա՛խ, սիրելիս, միասին, միասին պիտի ապրինք, ամբողջ տասը օր...

— Եւ տասը դիշեր, — ինքնիրեն խօսեցաւ փաստաբան Կարօ, եւ ուրախ շեշտերով, — Օլկա, հրթանք, ուշ է։

Մեկնեցան՝ թեւանցուկ։

կուշտ մը համբուրեց անոր շրթները կարմիր, աչքերը՝ սեւ եւ աղուոր, այտերը՝ կարմրուն, վիզը՝ սպիտակ, կարապի վիզին պէս ողորկ ու երկար...

Օլկա յիշեց չեկիստ Միքայէլօֆի համբոյրները եւ սարսուց:

— Կը բաւէ, Հայկ, մի խենթենար... օ՛, շատ ուշ է, երթանք, — ըսելով Օլկա ինքզինքը աղատեց Կարոյի բաղուկներէն եւ ոտքի ելաւ:

Թեւանցուկ քալեցին, մինչ ժայռին ետեւէն դեռատի կին մը գլուխը բարձրացուց եւ նայեցաւ անոնց ետեւէն, ու երբ անոնք կորսուեցան, ինքնիրեն խօսեցաւ.

— Մահուան վճիռդ ստորագրեցիր ձեռքերովդ, ով դու թուլամորթ էրիկ մարդ...

Այսպէս ըսելով բռնեցքը շարժեց օդին մէջ եւ մեկնեցաւ:

Ո՞վ էր այդ գեռատի կինը:

Լ.

Երկու ժամ վերջը հեռադիր մը յանձնեցին բժ. Լուսինեանին, որ իր երկու ընկերներուն հետ Նիւ Եորք դացած էր, մի քանի օրէն մեկնելու համար Եւրոպա:

Այդ գիշեր Օլկայի եւ փաստաբան Կարոյի խօսակցութիւնը լսողը Սաթենիկն էր, որ իր քաղած տեղեկութիւնները իմացուցած էր բժ. Լուսինեանին, ծածկագիր հեռագրով:

Շաբաթ մը վերջը փաստաբան Հայկ Կարոյին անշնչացած դիակը կը հանէին Հըտսըն գետին պղղուոր ջուրերէն:

Անշուք թաղում մը ունեցաւ մատնիչը, որ կնոջ

մը նաղանքին եւ համբոյրներուն զոհն էր: Դադաղին հետեւող սգաւորներուն մէջ Օլկայի բացակայութիւնը նշմարող չեղաւ, բացի Սաթենիկէն, որ յատկապէս ներկայ եղաւ թաղումին:

ԼԱ.

Յուլիս չորսին անդրատլանտեան ձուփիթըր հսկայ նաւը ճամբայ ելաւ Նիւ Եորքէն դէպի Եւրոպա: Որոշուած թուականէն երկու օր վերջը ճամբայ կ'ելլէր նաւը, որուն մեքենաներէն մին անակնկալ կերպով խանգարուած էր, վերջին պահուն որ նաւը ճամբայ պիտի ելլէր: Հսկայ նաւը խճողուած էր բաղմամբիւ ճամբորդներով: Ա. կարգի ճամբորդներուն մէջ հայ պատուելի մը եւ իր գեղանի դուստրըր աչքի կը զարնէին:

Ձգուշութեամբ անոնց նայող մէկը, այդ գեղանի աղջկան դէմքին վրայ պիտի ճանչնար Օլկա Կարապետեանցին ծակող աչքերը, որոնք կաթիլ մը արցունք չթափեցին Հայկ Կարոյի մահուան վրայ:

Պատուելին, յիսունը անց, աղպղպեղ մազերով, փոքրիկ պեխերով եւ կիսամօրուսով գիրուկ մարդ մըն էր, ճարպոտ այտերով եւ մանր աչքերով: Պատուելին ինքզինքը իբր վերապատիւ Սարգիսեան ներկայացուցած էր, բժ. Լուսինեանին, որուն՝ իր ընկերներուն հետ հայերէն խօսակցութիւնը լսելով, ինքզինքը ծանօթացուցած էր, այսպէս խօսելով. —

— Ներողութիւն պարոն, հայերէն խօսակցութիւնիդ իմացայ, քիչ առաջ, փնքզինքս ծանօթացընեմ ձեզի. — Վերապատիւ Սարգիսեան, Ֆրէզնոյէն, ես եւ աղջիկս Եւրոպա կը մեկնինք եռամսեայ արձակուրդով: Շատ առանձին կը զգանք, ծանօթ-

ներ չունինք. ես եւ աղջիկս միշտ մեր ցեղակիցներուն հետ յարարերութիւն ընելէ հաճոյք կը զգանք:

— Ուրախ եմ, ձեզի հետ ծանօթանալուս համար, պատուելի Սարգիսեան, — խօսեցաւ բժ. Լուսինեան, անոր ձեռքը թօթուելով, — ես բժ. Լուսինեանն եմ, Պէլլիլէն:

— Օ՛, ձեր անունը յաճախ լսած եմ. կը կարծեմ թէ անգամ մըն ալ Ծրէզնօ այցելեցիք:

— Տարիներ առաջ...

— Լաւ կը յիշեմ, շատ փոխուեր էք, բայց կը խնդրեմ, ծանօթացէք, աղջիկս է, օր. Արփինէ Սարգիսեան. Արփինէ, ծանօթացիր բժ. Լուսինեանին հետ:

— Ընթրիքին ձեր սեղանը կրնա՞նք նստիլ. ձեր ընկերներուն հետ ալ կը ծանօթանանք:

— Ամենայն սիրով, ինչո՞ւ չէ:

— Շատ լաւ, ցտեսութիւն, բժ. Լուսինեան, շատ հաճելի ճամբորդութիւն մը պիտի ունենանք եւ եթէ Տէրը կամի...

— Կը յուսամ թէ...

— Այո՛, այո՛, եթէ Տէրը կամի, օրհնեալ է մեր Տէրը. առանց Անոր կամքին տերեւ մը չի շարժիր: Արփինէ, շատ պաղ է, չմսիս, ուսիդ վրայ շալ մը ձգէ... ցտեսութիւն բժիշկ...

ԼԲ.

Երկու օր վերջը Լուսինեան եւ Աբովեան իրենց խուլին մէջ նստած. կը խօսէին: Լեւոն Արմէն կը բացակայէր:

— Արովեան, — խօսեցաւ բժիշկը, իր ծխամորճը քաշելով, — այդ բարի ծաղիկը պատուելի չի

նմանիր: Արջի պէս զօրաւոր է. այս առաւօտուն նաւուն մարդարանին մէջ իրեն: Հանդիպեցայ, մարդանք ըրած պահուն, ծանր երկաթներ կը վերցնէր, կատարեալ ըմբիշ է:

— Ես անոր կարեւորութիւն տուած չունիմ, բայց աղջիկը եաման բան է, Լեւոնին օձիքին կպած է եւ տղան վայրկեան մը առանձին չի թողուր, միշտ միասին են: Երկու անգամ Լեւոնը զգուշացուցի, որ այդքան չրոնուի հետը:

— Բայց ո՞ւր է Լեւոնը, այս պահուն, դիշեր է եւ տախտակամածը շատ վառնգաւոր է, սաստիկ փոթորիկ կայ:

— Չեմ դիտեր, բայց քառորդ ժամ առաջ տախտակամածին վրայ երկուքը միասին ալիքները կը դիտէին:

— Այս փոթորիկին, երթամ վար կանչեմ զինքը, ձեռք մը թուղթ խաղանք:

Այսպէս խօսելով, բժ. Լուսինեան իր վերարկուն հագաւ եւ տախտակամածը ելաւ, Լեւոնը փրնտրուելու համար: Երկար փնտռութէ վերջ նաւուն ցոռիկին կողմը նշմարեց Արփինէն եւ Լեւոնը, որոնք քով քովի կանդնած ծովը կը դիտէին:

Մարդ մարդասանկ չկար, հովը սաստիկ կը փրճէր, մինչ նաւը օրօրուելով կ'անցնէր կատաղի ալիքներուն վրայէն, փրփրալից եռանկիւնաձեւ երկդ մը ձգելով իր ետեւ:

Բժ. Լուսինեան ուղեց լրտեսել զափոք: Ուստի զաղտաղողի մօտեցաւ անոնց եւ անկիւն մը կծկուեցաւ: Աբովեանին խօսքերը բժիշկին սրտին մէջ կասկածի սերմեր ցանած էին: Մի՞թէ Արփինէն եւ ափոր ենթադրեալ հայրը, պատուելին, լրտեսներ, կամ

ահաբեկիչներ էին: Ո՛վ գիտէ ըսելով... բժ. Լուսինեան ականջ դրաւ:

— Ինչո՞ւ Եւրոպա կ'երթաք պրն. Արմէն,— հարցուց, Արփինէ, իր այտերը քսելով Լեւոնին աղուոր դանդուրներուն:

— Ուսանելու համար,— պատասխանեց Լեւոն:

— Ուսանե՞լու... Ամերիկայի մէջ դպրոցն է՞ր պակաս...

— Շա՛տ, բայց ես մասնագիտութեան հետեւող մըն եմ, եւրոպական հաստատութիւններուն մէջ մէկ տարի սքաժ (ուսում) պիտի ընեմ:

— Գուցէ Փրանսուհիի մը սիրահարուիք. փարիզ կ'երթաք:

— Ո՛չ, Լեւոն:

— Ա՛, ուրեմն անգլուհիի մը, կարմրտուն ալտերով անգլուհիի մը հետ, թերեւս...

— Ո՛չ, ես հայու հետ ամուսնանալ կ'ուզեմ...

— Որքա՛ն բախտաւոր պիտի ըլլայ այն աղջիկը, որքա՛ն երջանիկ... որովհետեւ ձեզի պէս չնորհալի երիտասարդ մը, շատ հաղուադիւտ է... մանաւանդ այս օրերուն:

— Ա՛, օրերդ Սարգիսեան, կը հափաղանցէք...

— Ամենեւին, մանաւանդ որ օգաչու էնժիներ ալ էք... իրա՛ւ, ես սաւառնակներուն մասին շատ կը սիրեմ լսել: Ի՞նչպէս կը թռչի, այդքան ծանր մեքենայ մը... ինչո՞ւ վար չիյնար, երբ ձգողութիւնը այնքան զօրաւոր ոյժ ունի:

— Սաւառնակին շարժիչ մեքենան այնքան արագ կը դառնայ որ կը յաղթէ ձգողութեան յարուցած արգելքին:

— Հապա եթէ մեքենան խանգարուի...

— Այն ատեն սաւառնակը վար կ'իյնայ...

— Այդ ուղղութեամբ ունէ աշխատանք կատարած էք, օրինակի համար, կարելի չէ՞, որ միջոց մը դադարէք, օգին մէջ ճախրող սաւառնակին մեքենան խանգարելու համար...

Լեւոն Արմէն չուզեց այդ ուղղութեամբ խօսիլ եւ նիւթը փոխել փորձեց:

— Բայց դուք ո՞ւր կ'երթաք, օր. Սարգիսեան:

— Արփինէ կոչեցէք զիս պրն. Արմէն, մենք ծանօթներ ենք եւ թերեւս ալ արդէն բարեկամներ... այդպէս չէ՞...

— Եթէ փափաքելի էր ձեզ համար... ինչո՞ւ չէ...

— Շնորհակալ եմ, Լեւոն... Ա՛, ներողութիւն, թոյլ կուտա՞ք...

— Ունէ անպատեհութիւն չեմ տեսներ...

— Լեւո՛ն...

— Ի՞նչ է, Արփինէ...

— Եկուր քչիկ մըն ալ անդին երթանք... ճիշդ ցուկին վրայ կանգնինք... եւ նայինք վարը, վարը... ուր նաւը կը ճեղքէ կապոյտ ջուրերը...

Ճիշդ այդ միջոցին, որ երկու խօսակիցները սկսան մօտենալ նաւուն ցուկին, երկու ոտից ցզըլուի փաթթուած մարդիկ եկան եւ բժ. Լուսինեանին պահուրտած անկիւնին քով կանգ առին:

— Վերջապէս թակարդը ձգեցինք դայն, Սաքօ,— խօսեցաւ անծանօթներէն մին,— յարմար առիթ է, օգտուինք այս առիթէն:

— Վստահ ես, որ մարդ չի տեսներ մեզ,— հարցուց անոր ընկերը:

— Ո՛ր, ես դիմացի դրան մէջ կը սպասեմ, եթէ եկող ըլլայ, կը սուլեմ, մի վախնար...

— Ո՞ւր է դրամը:

— Ահաւասի՛կ, հինգ հարիւր տոլար, մնացածը դործդ լրացնելէն վերջը կը ստանաս:

— Տուր նայիմ. ինչպէ՞ս կ'ուզես որ ընեմ. դըլ-խի՞ն զարնեմ, եթէ ոչ ծովը հրեմ զինքը...

— Լաւ է, որ հրելով ծովը ձգես զինքը: Անմիջապէս որ երիտասարդը ծովը իյնայ, դուն հեռացիր: Օրիորդը գիտէ իր ընելիքը: Անիկա օգնու-թի՛ւն, օգնութի՛ւն պիտի աղաղակէ, մնացածը հեշտ է:

— Լա՛ւ, — ըսելով, Սաքքօ կոչուած անծանօթը, որ գուցէ նաւաստի մըն էր, դադարադողի մօտենալ փորձեց, դէպի իրենց ցոյց տրուած կողմը, մինչ իր խօսակիցը քաշուեցաւ դէպի տախտակամածին դուռը:

Բժ. Լուսինեան, դաւադրութեան տեղեկացած ըլլալով, անհամբեր ոտքի ելաւ եւ բարձրաձայն պոռաց. —

— Լեւո՛ն, Լեւո՛ն... ո՞ւր ես... Արուվեանը եւ ես քեզ կը փնտռենք... Արուվեան հոս եկուր, գտայ Լեւոնը...

Անծանօթը, որուն «Սաքքօ» ըսելով խօսած էր իր ընկերը, յանկարծակիի եկաւ եւ ետ դարձաւ, կորսուելով դրան մէջ:

Բժ. Լուսինեան Լեւոնին քով հասաւ եւ հօր մը դուրսդուրանքով խօսեցաւ անոր. —

— Լեւո՛ն, որդի, այսպիսի փոթորկալից գիշեր մը նաւուն ցուկին վրայ կանգնիլը շատ վտանգաւոր է, Արուվեանը մեզի կը սպասէ, երթանք:

Յետոյ օրիորդին ուղղելով իր խօսքերը. —

— Դո՛ւք ալ, օր. Սարգիսեան... հիմա ձեր ծերունի հայրը կը մտահոգուի, դացէք եւ զուարճացուցէք զինքը, առանձին թող չմնայ:

— Դուք դացէք, ես քչիկ մը հոս պիտի նստիմ, — ըսելով, Արիինէ նստարանի մը վրայ նստեցաւ:

Բժ. Լուսինեան եւ Լեւոն Արմէն օրիորդին դի-շեր բարի մաղթելով թեւանցուկ քալեցին:

— Առիթը փախցուցինք, — ինքնիրեն մոլորաց օր. Սարգիսեան, որ Օլկա կարապետօֆն էր, — Ալիբէկովը պիտի կատղի... հա՛, հա՛, հա՛... Թե-րեւս աւելի լաւ եղաւ, որ չյաջողեցանք...

ԼԳ.

Բժ. Լուսինեան Լեւոն Արմենին հետ գնաց Արուվեանը գտնելու:

— Արուվեան, դիտե՞ս ուր գտայ Լեւոնը, — խօսեցաւ Բժ. Լուսինեան, ներս մտնելուն պէս:

— Ո՞ւր:

— Նաւուն ցուկին վրայ, միս մինակ, օր. Սարգիսեանին հետ... հա՛, հա՛, հա՛...

— Ինչո՞ւ կը խնդաս, սիրելի Բժիշկ, մի՞թէ յանցանք է... միջամտեց Լեւոն, քիչ մը սրտնեղած:

— Ամենեւի՛ն... բայց եթէ իմ գիտցածս լսես, պիտի զարմանաս:

— Ի՞նչ պատահեցաւ, որ... դիտել տուաւ Արուվեան:

— Հիմա կը պատմեմ... բայց քչիկ մը սպասէ, բայց, — Լեւոն Արմենին դառնալով, — Ի՞նչ նիւթե-րու մասին կը խօսէիք:

— Ձանազան նիւթերու մասին խօսեցանք. օրի-

որդը բաւական զարգացած մէկն է, շատ կը հետաքրքրուէր, սաւառնակներով...

— Հը՛մ... ոեւէ յայտնութիւն ըրի՞ր...

— Ո՛հ, մի քանի անգամ խօսք բացաւ, ես խօսակցութիւնը փոխեցի, ճիշդ այդ ատեն դուն պոռացիր:

— Լաւ որ պոռացի:

— Ինչո՞ւ...

— Որովհետեւ եթէ վայրկեան մըն ալ ուշանայի... դուն այժմ ձուկերուն կեր եղած պիտի ըլլայի, — ըսելով բժ. Լուսինեան անոնց պատմեց քիչ առաջ պատահածը:

Արուսեան եւ Լեւոն Արմէն ապշահար մնացին, իրարու երես նայելով:

— Ձեզի չըսի՞, որ այդ մարդը պատուելի է, — խօսեցաւ բժ. Լուսինեան:

— Լրտեսներ, դաւադիրներ են, անպատճառ, դիտել տուաւ Արուսեան եւ սկսաւ իր մօրուքը շոյել, — նաւապետին խմացնե՞նք...

— Ի՞նչ օգուտ. ինչպէ՞ս պիտի փաստենք, լաւ է, որ ձայն չհանենք եւ յետ այսու լաւ հսկենք իրենց վրայ:

Մինչ այդ՝ ձուկիթըր նաւը կը մօտենար անգլիական ծովեզերքին:

ԼԴ.

— Առիթը փախցուցինք, Օլկա՛, — խօսեցաւ Ալիբէկով, այլ անունով պատուելի Սարգիսեան, երբ Օլկա հեւասպառ անոր խուցը հասաւ:

— Տաւալի է, — պատասխանեց Օլկա, — թեթեւ չէտերով, մեր ծրագիրը վիժեցաւ:

— Ո՞ւրկէ բուսաւ այդ նոյնից արմատը, վերջին պահուն, — աւելցուց Ալիբէկով:

— Ուրախ եմ, որ այդպէս եղաւ, — պատասխանեց Օլկա Կարապետօֆ, խորունկ հառաչելով:

— Օլկա՛... — պոռաց Ալիբէկով... մի՞թէ...

— Ո՛հ, դարձեա՞լ սպառնալիք... բո՛ւհ, ես ձանձրացայ այս անտանիլի կեանքէն, կեղծիք, խարէութիւն, դաւադրութիւն, ինչո՞ւ... յանուն համաշխարհային յեղափոխութեա՞ն... երբ մեր հայրենիքը շղթայակապ կը հեծէ գերութեան մէջ, երբ մեր հազարաւոր ազգակիցները պատառ մը հացի համար երկիրէ երկիր կը թափառին, մենք ելեր համաշխարհային յեղափոխութիւն կը հետապնդենք... ամօ՞թ, հազար ամօ՞թ... Ըսէ, ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը, եթէ երբեք բժ. Լուսինեան լսեց Սաքքոյի հետ քու ունեցած խօսակցութիւնը... հիմա կը ձերբակալեն մեզ... եւ...

— Ձեմ կարծեր, որ լսեց... բայց...

— Բայց ի՞նչ...

— Ձեմ դիտեր... Օլկա՛, ես ալ ձանձրացայ այս կեանքէն. խօսածներդ ճշմարիտ են...

— Ուրե՛մ...

— ...

— Պատասխա՛ն տուր... — պոռաց Օլկա:

— Վայրկեան մը սպասէ, ծրագիրս պարզեմ... Գնա բժ. Լուսինեանը գտիր եւ ներողութիւն խընդրէ, պատմէ իրեն ամէն բան. եւ զգուշացուր զիրենք ապագային ըլլալիք ձեռնարկներու մասին: Վստահ եմ, որ ազնուօրէն պիտի ներէ մեզի...

— Լա՛ւ, բայց եթէ մերոնք իմանան...

— Թող իմանան, կ'անհետանանք... քովս բա՛ւական խոշոր դոմար մը ունիմ:

— Պատուոյ խօսք կուտա՞ս, որ այլեւս դործ պիտի չունենաս «անոնց» հետ...

— Այսի՞նքն...

— Այսինքն, անոնց որ կ'ուզեն աշխարհը կարմիր ներկել:

— Մէկ պայմանով...

— Եւ ա՛յդ...

— Պայմանաւ, որ իմա ըլլաս, Օլիա՛, կը սիրեմ քեզ, Օլիա, ամուսնացիր հետս եւ մենք կը հեռանանք հեռաւոր վայր մը ու կ'ապրինք երջանիկ...

— Ո՛չ, ո՛չ, Ալիբէկով, ես քեզ չեմ սիրեր... Ո՛չ... ինծի հայր ըլլալու չափ տարիքոտ ես... այդ պայմանդ անկարելի է, որ ընդունիմ, ես դրամ ալ չեմ ուզեր... Ունեցածդ քուկդ ըլլայ, զիս Փարիզ հասցուր միայն, ես հացս կը ճարեմ:

— Օլիա՛, լաւ մտածէ...

— Ո՛չ, ո՛չ... անկարելի է... ես կ'երթամ բժ. Լուսինեանին քով եւ անոնց կը պարզեմ եղելութիւնը եւ կը ղգուշացնեմ դանոնք:

— Ուրեմն...

— Ուրեմն, մենք պէտք է բաժնուինք... Մնաս բարով, Ալիբէկով, — ըսելով, Օլիա ոտքի ելաւ եւ մինչ դէպի դուռը կ'ուղղուէր, հսկայ նաւը մեծ դըղըրդումով կանդ առաւ:

Անդլիոյ ցամաքը հասած էին: Օլիա եւ Ալիբէկով իրարմէ բաժնուեցան, անդամ մըն ալ կարմիրներու ծառայութեան մէջ չմտնելու պայմանաւ:

Լոնտոն, պատերազմական նախարարութեան չէնքին մէջ անգլիեւֆրանսական մասնագէտներու մասնակցութեամբ ժողով մը դոմարուած էր: Այս ժողովին մէջ այդ երկու մեծ պետութիւններու ռազմավարական մասնագէտները Սովիէթ Ռուսիոյ հետ հաւանական պատերազմի մը դէմ առնուելիք միջոցներու մասին խորհրդակցութիւն կը կատարէին:

Անոնց հանած եզրակացութիւնը այն եղաւ, որ երկու մեծ պետութիւնները որոշ զիջումներով պիտի ապահովէին եւրոպական միւս պետութիւններուն բարեկամութիւնը: Անգլիեւֆրանսական ոյժերը Լեհաստանին պիտի օգնէին, Գերմանիա չէզոք պիտի մնար, Խտալիա Ռումանիոյ կողքին պիտի կռուէր, մինչ Պաքստանէան պետութիւնները պիտի յարձակէին Տաճկաստանի վրայ: Պոլիս պիտի գրաւուէր եւ այդպէս լայն ճակատի վրայ պիտի յարձակէին Սովիէթ Ռուսիոյ վրայ եւ զայն պարտութեան մատնէին:

Սակայն, Դաշնակիցները այդքան ալ վստահ չէին իրենց յաջողութեան վրայ: Որովհետեւ կարմիր բանակը հսկայ ոյժ ունէր, թէ պաշտպանուելու եւ թէ յարձակելու ընդունակ:

Բուլղարիկները կատարելագործուած մեքենաներով հաղարաւոր սաւառնակներու տէր դարձած էին: Դաշնակիցները ակամայ հաշուի կ'առնէին իրենց թշնամիին ոյժը եւ ըստ այնմ մանրակրկիտ ծրագիրներ կ'որոշային:

Ծիչդ այդ օրերուն ծովիթըր նաւը Անգլիա հասաւ, ցամաք հանելով Ա. Ս. Ա. ի ներկայացուցիչները, որոնք իրենց յանձնարարականներուն չը-

նորհիւ գիւրութեամբ կրցան հաղորդակցիլ Անգլիոյ պատերազմական նախարարին հետ:

Անգլիոյ պատերազմական նախարարը, Լեւոն Արմէնին հետ երկար բարակ խօսակցելէ վերջ, համոզուեցաւ անոր ըրած բացառիկ գիւտին կարեւորութեան մասին եւ ուղեց անձամբ ականատես ըլլալ այդ գիւտի փորձին:

Առաւօտ մը կանուխ, երեք զինուորական ինքնաշարժեր կը սուրային դէպի Սէն Փօլ ամրոցը, որ կը գտնուէր Լոնտոնէն երեսուն մղոն դէպի հիւսիս, ծովախորշի մը քով:

Պայծառ օր մըն էր, կասկած երկինքով. բացառիկ օր մը Անգլիոյ պէս մառախուղային երկրի մը համար:

Ժամ մը առաջ, հսկայ փոխադրակառք մը Լեւոնին մեքենան, բացի կարեւոր մասերէն, փոխադրած էր նշանակուած վայրը: Երբ ինքնաշարժերը հոն հասան, Լեւոն Արմէն իր մեքենան կարգի բերաւ եւ պատրաստուեցաւ իր փորձը կատարելու: Մի քանի քայլ անդին կը կենային Անգլիոյ պատերազմական նախարարը Լորտ Պէնթինկ եւ ուրիշ բարձրաստիճան սպաներ:

Տրուած նշանի մը վրայ օդանաւ մը բարձրացաւ մօտակայ օդակայանէն եւ սկսաւ ճախրել ծովախորշին ջուրերուն վրայ:

Իժ. Լուսինեան, Արովեան եւ միւս սպաները հեռադիտակով կը դիտէին ճախրող օդանաւը:

Որոշուած վայրկեանին Լեւոն Արմէն իր գաղտնի ճառագայթը արձակեց, սեւ կոճակ մը սեղմելով: Յանկարծ սաւառնող օդանաւը սկսաւ վար իյնալ, զարնուած թռչունի մը պէս: Վարիչը ինքզինքը փա-

ռաշխօքով վար նետեց եւ ծովը ինկաւ: Փոքրիկ նաւեր աղատեցին վարիչը եւ երբ անիկա Լորտ Պէնթինկին ներկայացաւ, այսպէս խօսեցաւ:

— Օդանաւիս մեքենան անվարան կը գործէր, ամէն ինչ իր կարգին էր, ժամը ութը ճիշդ հինգ անցած, յանկարծ մեծ աղմուկով մեքենան դադարեցաւ գործելէ: Ձայն կրկին բանեցնելու համար բոլոր փորձերս ապարդիւն անցան: Ու մենք սկսանք վար իյնալ: Ուստի, ինծի եղած պատուէրին համաձայն, փառաշխօքով վար նետուեցայ, երբ արդէն սաւառնակը կ'այրէր:

Ասոր վրայ բոլորն ալ խուժեցին Լեւոնին քով եւ զայն շնորհաւորեցին: Յետոյ Լորտ Պէնթինկ, Արովեանը մէկ կողմ քաշելով, ցած ձայնով անոր ըսաւ.

— Ձեր պայմանները, պրն. Արովեան, այս գիւտը Նորին Վեհափառութեան պետութեան ծախելու համար...

— Կ'ուզէ՞ք իմանալ...

— Այո', քանի՞ միլիոն կ'ուզէք:

— Մենք միլիոններ ապահովելու համար հոս եկած չենք, Տէր իմ...

— Ուրեմն...

— Պայմաններ ունինք, որոնք պէտք է լրացուին:

— Եւ անոնք...

— Հայաստանի անկախութիւնը, — խօսեցաւ Արովեան:

— Պայմանաւ, որ կռուիք, — դիտել տուաւ Լորտ Պէնթինկ, կտրուկ շեշտերով:

— Մենք պատրաստ ենք կռուելու եւ արիւն թափելու մեր հայրենիքին ազատութեանը համար...

Մենք կ'ուզենք ապահովել Նորին Վեհափառութեան կառավարութեան աջակցութիւնը. տուէ՛ք մեզի մարզիչներ, նաւեր եւ միջոցներ, մեր բանակը շուտով կը պատրաստուի դէպի յաղթանակ քալելու համար: Մենք ողորմութիւն չենք խնդրեր, տէ՛ր, այլ օգնութիւն...

— Շատ լաւ, ձեր բոլոր պայմանները դրաւոր կերպով ներկայացուցէ՛ք ինծի, մինչեւ երեք ժամ: Կէսօրէն վերջը ես նախարարապետին կը ներկայացնեմ՝ դանոնք: Վստահարար ձեր բոլոր պայմանները պիտի ընդունուին: Շնորհակալ եմ, պըն. Աբովեան, ձեր գիւտին շնորհիւ փրկուած է Եւրոպան եւ աշխարհի քաղաքակրթութիւնը, ցտեսութիւն:

12.

Ա. Ս. Ա. ի երեք ներկայացուցիչները հետեւեալ պայմանագրութիւնը խմբագրեցին. —

«Հայ ցեղին ամենազօրաւոր կազմակերպութիւնը, Անիի Սեւ Ասպետները անուանեալ, իր ասպետներէն Լեւոն Արմէնի ըրած գիւտը Նորին Վեհափառութեան Պրիթանական կառավարութեան կը տրամադրէ, պայմանաւ որ այդ կառավարութիւնը խոստանայ իրագործել Ա. Ս. Ա. ի որոշումները, որոնք են. —

1. — Անիի Սեւ Ասպետները համազգային կազմակերպութիւնը որոշած է ձեռք ձգել Հայաստանի ազատագրութիւնը, հաստատելով հոն հայկական թաղաւորութիւն, անգլիական ձեռով:

2. — Ա. Ս. Ա. իր շարքերէն 50,000-նոց բանակ մը պիտի պատրաստէ:

3. — Մեծն Բրիտանիա յանձնառու կ'ըլլայ մեզի

հարիւր միլիոնի փոխատուութիւն ընել, առանց տուկոսի:

4. — Կիւրտս կղզին մեզի կը տրամադրուի, ուր կը համախմբուի եւ կը մարզուի մեր բանակը:

5. — Անգլեւֆրանսական սպայակոյտ մը կը յատկացուի մեր շարքերը մարզելու համար:

6. — Մեծն Անգլիա մեր տրամադրութեան տակ կը դնէ տասը փոխադրանաւ, երկու տրէտնօթ, տասը թորիլիւհալաւաճներ, հարիւր սաւառնակ եւ մէկ ընդծովեայ:

7. — Ա. Ս. Ա. կը ճանչցուի անգլիական պետութենէն իրը լիազօր երկայացուցիչը ամբողջ հայ ազգին:

8. — Անգլիա կը խոստանայ մեր գիւտը գործածել միմիայն ընդդէմ Տաճկաստանի եւ Սովիէթ Ռուսիոյ:

9. — Մօտ ատենէն սկսելիք պատերազմի վերջաւորութեանը Անգլիա կը ճանչնայ Ա. Ս. Ա. ի կողմէ վերահաստատուած հայկական միապետական թաղաւորութիւնը:

10. — Անգլիա յանձն կ'առնէ ապահովել մեր պահանջած սահմանները, Միջերկրականէն մինչեւ Սեւ ծով, ըստ կցուած քարտէսին:

Աբովեան ժամը ճիշդ մէկին Լորտ Պէնթինկին յանձնեց այս պաշտօնադիրը:

Հետեւեալ օրն իսկ դրական պատասխան ստացան, Ա. Ս. Ա. ի ներկայացուցիչները, որոնք ստորագրեցին անհրաժեշտ թուղթերը:

Հզօր Անգլիա հայ երիտասարդին գիւտը իւրացնելու համար յանձն առաւ դաշնակցել Ա. Ս. Ա. ին

հետ, որուն կարգախօսն էր. — Օգնութիւն՝ եւ ոչ թէ ողորմութիւն:

ԼԷ.

Ամիս մը վերջը Ա. Ս. Ա. ի Ամերիկայի կեդրոնական կոմիտէն հետեւեալ շրջաբերականը կը ղրկէր իր բոլոր մասնաճիւղերուն:

«Սիրելի Ասպետներ,

Փառքի եւ յաղթանակի ժամն հնչած է: Տարիներէ ի վեր մեր հետապնդած մեծագոյն իտէալին համար կոռուելու օրը մօտեցած է: Քսանէն մինչեւ քառասուն հինգ տարեկան բոլոր ասպետները մինչեւ մէկ ամիս պատրաստ ըլլալու են, շարժելու, դէպի որոշեալ վայրը:

Մասնաւոր գործիչներ չուտով կը հասնին ձեր մօտ, բերանացի ղեկուցում տալու համար: Ընկերներ, բացարձակ դադտնապահութիւն, եւ ամուր հաւատք: Օ՛հ, դէպի յաղթանակ... Պատրաստուեցէ՛ք:

Ա. Ս. Ա. ի կեդրոնական կոմիտէ»

ԼԸ.

Անիի Սեւ Ասպետներուն ուրախութիւնը չափ եւ սահման չունէր: Ասոնցմէ իւրաքանչիւրը իր անձնական գործերը հաշուեյարդարի ենթարկելով, օր առաջ մեկնելու կը պատրաստուէր:

Վեց շաբաթ վերջը փոխադրանաւ մը կը մեկնէր Նիւ Եորքէն, իր հետ տանելով Ա. Ս. Ա. ի զինուորներուն առաջին հազարեակը: Բժ. Լուսինեանն ալ անոնց հետ էր: Քարափը խճողուած էր մեկնողներ-

րուն պարագաներով, որոնք ուրախ զուարթ, ժպտաբերս ողջերթ կը մաղթէին դացողներուն:

Ամերիկացի մը մեկնողներուն եւ ողջերթի համար եկողներուն ուրախութիւնը տեսնելով՝ մօտեցաւ եւ դեռատի օրիորդի մը հարցուց. —

— Ո՛ւր կ'երթան այս ճամբորդները:

— Յերուսաղէմ, — պատասխանեց աղջիկը խընդալով:

— Որքա՞ն կրօնասէր ժողովուրդ էք, հայերդ, — խօսեցաւ ամերիկացին, հաւատալով:

— Իսկապէս, մեր հաւատքը անխախտ է, — ըսաւ աղջիկը եւ ձեռքով համբոյրներ զրկեց իր նըշանածին, որ նաւուն տախտակամածէն ժպտալիւր իրեն կը նայէր:

Այսքան ծիծաղերես, հաւատքով դատեսնդուած եւ դադտնապահութեան առաքինութիւններով օժտուած էին, հայերը, 1950-ի աշնան:

ԼԹ.

Ասպետ Լեւոն Արմէն անգլիացիներուն պնդումին վրայ Լոնտոն մնացած էր, չինուելիք հազարաւոր մեքենաներու (իր գէլտը օգտագործող) չինութեան վրայ:

Անգլիացիք կատարեալ դադտնապահութեամբ յառաջ կը տանէին այդ մեքենաներու չինութիւնը: Սէն Փօլ ամրոցը հսկայ պործարանի մը վերածուեցաւ:

Լեւոնին գեղեցիկ վիլլա մը յատկացուցին, ուր զինքը իշխանի մը վայել մեծարանքով կը հիւրասիրէին:

Պատերազմական նախարարը, Լորտ Պէնթինկ,

յաճախ Լեւոնին տեսութեան կուգար, իր աղջկան Միս Էրմինի ընկերակցութեամբ:

Միս Էրմին քսան տարեկան կայտառ աղջիկ մըն էր, անգլիացի աղջիկներու յատուկ կարմրտուն աշտերով եւ կապոյտ աչքերով: Շատ քիչ կը խօսէր Լեւոնին հետ, որ միշտ բացատրութիւններ կուտար իր հօր, կատարուած գործին վերաբերմամբ: Բայց հեռուէն դիտող մ'անգամ պիտի նշմարէր անոր դէմքին այլայլումը, երբ իր ձեռքը կ'երկարէր Լեւոնին, հրաժեշտի պահուն: Ու երբ իր հայրն ու Լեւոն կը բռնուէին խօսակցութեան, Միս Էրմին յափշտակութեամբ անթարթ կը նայէր Լեւոնին աչքերուն մէջ եւ հաճելի սարսուռ մը կը զգար իր ողնաշարին մէջ:

Լեւոն Արմէն իր թիկնեղ հասակով, սեւ աչքերով եւ առնականութեամբը ղիւթած էր անգլուհին, որուն կոյս սիրտը լեցուած էր իրմով: Միս Էրմին սիրահարուած էր Լեւոնին, որ հակառակ իր յաջողութիւններուն բնաւ մոռցած չէր Սաթենիկը, որուն հետքը կորսնցուցած էր, իր վերաւորութիւնն ի վեր:

Օրերը կ'անցնէին եւ Լեւոն կը պատրաստուէր Ամերիկա վերադառնալով միանալու դէպի Կիպրոս մեկնողներուն: Արովեան ամէն շաբաթ Լեւոնին կը գրէր ընդարձակ նամակներ, դայն տեղեակ պահելով պատահած բաներու մասին:

Լեւոն Արմէն շաբաթէ մը պիտի մեկնէր: Լորտ Պէնթինկ ի պատիւ իրեն հացկերոյթ մը սարքեց իր գեղեցիկ ապարանքին մէջ: Պատուոյ հիւրը Լեւոնն էր:

Հացկերոյթէն յետոյ հիւրերը զոյգ զոյգ ցըրուեցան ընդարձակ պարտէզին մէջ: Լեւոն յանկարծ

ինքզինքը առանձին դտաւ: Ծիշդ այդ պահուն սպասուհի մը իրեն մօտենալով ըսաւ.—

— Պրն. Լեւոն Արմէնը դո՞ւք էք:

— Այո՛:

— Միս Էրմին ձեզի կը սպասէ, թիւ վեց շատըրուանին քով:

Լեւոն Արմէն ուղղուեցաւ դէպի թիւ վեց շատըրուանը, ուր նստարանի մը վրայ բաղձած դտաւ Միս Էրմինը:

Անգլուհին Լեւոնին ձեռքը բռնելով խօսեցաւ.—

— Ուրեմն չուտով պիտի մեկնի՞ք...

— Այո՛, մի քանի օրէն կը մեկնիմ:

— Ո՞ւր:

— Ամերիկա, ուր կը մնամ ատեն մը եւ յետոյ կը վերադառնամ Կիպրոս:

— Ձեր զինուորներուն միանալու համար:

— Այո՛, ա՛խ, որքա՛ն շատ կը փափաքեմ Կիպրոս հասնիլ:

— Ուրեմն Ամերիկա մնալ չէ՞ք ուզեր:

— Ո՛չ, ես հայրենիքիս մօտ ըլլալ կ'ուզեմ. կ'ուզեմ շնչել այն հեշտաբոյր գեփիւռը, որ Տաւրոսի լեռնաշղթայէն փրթելով կուգայ Միջերկրականի ալիքները չոյելու, մեր սարերուն վրայ բուսնող մանրչակներուն անուշ բուրմունքով բեռնաւորուած:

— Ձինուորէն աւելի բանաստեղծի պէս կը խօսիք, երանի ձեր սիրած աղջկան:

— ...

— Ինչո՞ւ լուցիք, մի՞թէ աղջիկ մը չունիք...

— ...

— Ո՞չ... զարմանալի բան... ձեզի պէս սիրուն

երկու հզօր ուժերը եւ պիտի վճռուէր աշխարհի ապագան, նաեւ հայոց ապագան:

Ո՞վ պիտի տանէր յաղթանակը...

ԽԱ.

Փարիզ դումարուած միջդաշնակից վեհաժողովը կ'որոշէր դաշնակից պետութիւններուն բռնելիք ընթացքը, պատերազմի պարագային:

Լեհերը եւ ռումանացիները պիտի դիմադրէին ռուսական առաջին զրոհին: Անգլեւֆրանսական ուժեր պիտի օգնէին անոնց: Յունաստան, Եոսլոսլաւիա, Պուլկարիա եւ Իտալիա պիտի յարձակէին բողեւելիկներու ղինակից Թուրքիոյ վրայ եւ պիտի խուժէին դէպի Պոլիս եւ Իզմիր: Ռուսաստան պիտի առնուէր օղակի մէջ եւ աստիճանաբար պիտի նեղնար այդ օղակը, մինչեւ որ խեղդամահ ընէր Հիւսիսային կարմիր ներկուած յաղթանդամ արջը:

ԽԲ.

Վերջապէս պայթեցաւ տարիներէ ի վեր դարբնըող հնոցը, ժայթքեցաւ ահեղ փոթորիկը մեծանդորդ վայնասունով, բռնկեցաւ հրդեհը լաւիլիզելու համար աշխարհը:

Բայց ինչպէ՞ս...

1951-ին էր: Զատիկի առաւօտուն երբ հարիւրաւոր լեհ սպաներ, փայլուն համադրեցան հաղած, վարչավիճակ Մայր եկեղեցիէն դուրս կուգային, իրարու Զատիկը շնորհաւորելով, այդ միջոցին բողեւելիկներուն դեսպանը Գապատայօֆ իր գեղանի հոմանունիին հետ կ'անցնէր:

Գապատայօֆ հպարտօրէն քալող սպաներուն

նայելով իր հոմանունիին ահանջին փափսաց եւ երկուքը միասին ծիծաղեցան:

Ծիշդ այդ ատեն երկու երիտասարդ սպաներ դեսպանին ծիծաղը իրր ծաղրանք եւ նախատինք նկատելով ինքնաշարժին առջեւ անցան եւ անոր ընթացքը խախտեցին:

Ինքնաշարժը ստիպուեցաւ կանգ առնել սպաները չկոխկրտելու համար: Երկու լեհ սպաները միաբերան «կեցցէ՛ Լեհաստան» պոռացին: Գապատայօֆ խոթող նայուածք մը նետեց սպաներուն եւ վարիչին հրաման տուաւ որ շարժի: Սպաները ինքնաշարժին առջեւէն չփախան, այլ անլարան տեղերնին դամուած մնացին եւ պահանջեցին, որ դեսպանն ալ «կեցցէ Լեհաստան» աղաղակէ: Մինչ այդ բազմութիւնը շատցած էր, ուրիշ սպաներ ալ մօտեցան ինքնաշարժին եւ դեսպանին ընդդիմութենէն կատաղած, միաբերան պահանջեցին որ «կեցցէ» աղաղակէ:

Դեսպանը եղածը Զատիկի կատակ նկատելով ծիծաղելով պոռաց իր վարիչին.—

— Քչէ՛, Իվանօֆ, մեր դատիկը չէ եկած:

Ծիշդ այդ միջոցին երիտասարդ սպայ մը իր սուրը քաշելով ցատկեց ինքնաշարժին մէջ եւ բարձրաձայն պոռաց.—

— Ահա՛ քու դատիկն ալ թող կարմրելով դայ, մեռիր թշուառական, Լեհաստանի եւ քաղաքակրթութեան թշնամին.— եւ իր սուրը մխեց Գապատայօֆի սրտին մէջ:

— Ա՛խ, մեռա՛յ,— ըսելով Գապատայօֆ ինկաւ ինքնաշարժին բարձերուն վրայ եւ մեռաւ:

Բողեւիկ ղեկավարները իրենց ղեսպանին ըսպանման լուրը առնելուն պէս առանց ծանուցադրի պատերազմ յայտարարեցին: Սովիէթ Ռուսիոյ բանակին յառաջապահները երեք ուղղութեամբ արշաւեցին լեհական հողը:

Բռնկած էր պատերազմ կոչուող հսկայ խարոյկը անողորմ: Մի քանի ժամ վերջը սովիէթական օդանաւային հսկայ տորմիդ մը լեհական սաւառնակներուն յաղթելով կը ուժակոծէր Վարշաւիան, աւերակի վերածելով լեհերուն գեղեցիկ մայրաքաղաքը:

Եւրոպան արիւնով կը ներկուէր: Երկինքն ու երկիրը պատերազմի թատերավայր դարձած էր: Թնդանօթներուն աղմուկը եւ պայթող ուռմբերուն շառաչը անլսելի կ'ընէր հարիւր հազարաւոր մահամերձներուն հռնդիւնը: Արիւնը կը հոսէր հեղեղի պէս, մինչ մահը իր հսկայ մանգաղով կը հնձէր եւրոպայի երիտասարդութիւնը:

Անգլիա, Ֆրանսա եւ Ռումանիա անմիջապէս Ռուսիոյ դէմ պատերազմ յայտարարելով նետուեցան հսկայ գոյամարտին մէջ: Մինչ թրքական բանակները սկսած էին նահանջի ամօթալի ճամբան բռնել յարձակող յունեւիտալական զօրաբաժիններուն առջև: Պոլսոյ գրաւումը մօտալուտ էր: Անգլեւիտալական հզօր նաւաբաժին մը Տարտանէլէն կ'անցնէր անարգել, մինչ հսկայ սաւառնակներ մոխիրի կը վերածէին Չանազգալէի թրքական ամրոցները:

Այդ օրերուն հայկական նաւաբաժինը քսան փոխադրանաւերու հետ Կիպրոսէն ճամբայ ելլելով կը մօտենար Կիլիկիոյ ծովեզերքը, որ թուօրէն պաշտպանուած էր, թուրքերուն կողմէ: Որովհետեւ թուրքերը ուշադրութիւննին Պոլսոյ պաշտպանութեան դարձուցած էին:

Մայիսի գեղեցիկ առաւօտ մը հայերը սկսան ուժակոծել թրքական ամրոցները, որոնք շուտով մոխիրի պէս փշրուեցան Ա. Ս. Ա. ի անձնուէր ասպետներուն բացած կրակէն:

Ա. Ս. Ա. ի ասպետները ցամաք ելլելով «կեցցէ Հայաստան» պոռալով յարձակումի անցան, մինչ թրքական սաւառնակները ղիշատիչ բաղէներու պէս փորձեցին արգիլել հայերուն յառաջխաղացումը:

Եւրոպական ճակատին մէջ սկզբի օրերուն բուլղեւիկեան ուժերը կը յաջողէին: Անոնք գրաւած էին Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ մայրաքաղաքները: Ռուսական օդային տորմիդները սկսած էին Փրանսական հողերուն վրայ թռչելով մահ սփռել ամէն կողմ:

Միջազնակից ուժերուն հրամանատարը՝ բուլղեւիկներու վերջնական զրոհի ծրագիրներուն մանրամասնութեան տեղեակ ըլլալով, զանոնք յանկարծակիի բերելու համար, որոշած էր, բոլոր ճակատներուն վրայ միեւնոյն օրը օդաւազործել Լեւոն Արմէնին գիւտը եղող աւերիչ ճառագայթները:

Պատերազմը կը շարունակուէր, կատաղի թափով: Յունիս քսան հինգի առաւօտուն թրքական եւ բոլշեւիկեան սաւառնակները անհամար մարախներու պէս հայկական դիրքերուն կը մօտենային:

ԲԺ. Լուսինեան եւ Արովեան թորփիլահալածի մը տախտակամածին վրայ կանգնած կը խօսէին Լեւոնին հետ, որ անհամբեր անթել հեռագրով հրամանի կը սպասէր իր խորտակիչ ճառագայթները արձակելու համար, ընդդէմ թշնամի սաւառնակներուն:

Ճիշդ այն պահուն որ Փարիզի արուարձաններուն մէջ գետեղուած պղտիկ մեքենաները խլացուցիչ աղմուկով սկսան գործել եւ կարմիր գոյնով ներկուած հաղարաւոր բոլշեւիկեան սաւառնակները զարնուած բաղերու պէս մէկիկ մէկիկ վար կ'իյնային խորտակուած, անթել հեռագիրը սպասուած հրամանը կը հասցնէր Լեւոն Արմէնին, որ իր պաշտելի հայրենիքին լեռներուն դիմաց արտասուալից աչքերով կը սպասէր:

— Հուրրա՛, կեցցէ Հայաստան, — աղաղակելով Լեւոն Արմէն արձակեց իր խորտակիչ ճառագայթները արագ արագ ... եւ օ՛րս... Թշնամիին ապաւինած հարիւրաւոր սաւառնակները սատկած ճանճերու պէս վար կը թափէին:

Հայ զինուորները այդ հրաշքը տեսնելով յառաջ խաղացին եւ գրոհի դիմելով խոճապի մատնեցին թրքական ուժերը: Հայերը հալածեցին փախչող թշնամին եւ կոտորեցին զանոնք: Զուգուր Օվայի ճակատամարտը վերջացած էր, հայոց յաղթանա-

կով: Ազատագրուած էր Հայաստանի նախադուռը Կիլիկիան, ուրկէ յառաջանալով հայ զօրասիւնները դրաւեցին ամբողջ Հայաստանը, մեր պատմական ամբողջական Հայաստանը:

Պատերազմը վերջացած էր: Հաշտութեան վեհաժողովին մէջ հայերը ոչ թէ իբր շնորհ մուրացողներ, այլ իբր հաւասարներ բազմած էին դաշնակիցներու կողքին:

Հաշտութեան համագումարը կը ճանչնար Հայաստանի անկախութիւնը առաւելագոյն սահմաններով, Միջերկրականէն մինչեւ Սեւ ծով, Տաւրոսէն մինչեւ զոյգ Մասիսները:

Փրկուած էր Հայաստան:

Հինգ վեց հարիւր տարիներէ ի վեր կորսուած անկախութիւնը հայոց աղբին՝ վերահաստատուած էր: Շատ չանցած Հայաստանի բարեբեր դաշտերուն վրայ կը տարածուէր մեր նոր մայրաքաղաքը, Նոր Անին, որուն բերդին վրայ կը ծածանէր հայկական դրօշակը:

Հայերը իրենց յաղթանակէն արբելու խոնուած էին իրենց մայրաքաղաքին ընդարձակ հրապարակը եւ միաբերան «կեցցէ՛ իշխան Լեւոն Արմէն» կը պուռային:

— Իշխանը կ'անցնի, ճամբայ բացէք, — կը բացականչէին հայ ոստիկանները սեւ երիվարներու վրայ հեծած:

Կուղար հայոց իշխանը, Լեւոն Արմէն, բաց կառքի մը մէջ, մէկ կողմը Արովեանը, իսկ միւս կողմը ԲԺ. Լուսինեանը առած:

Իշխան Լեւոն Արմէնին թագադրութեան օրն էր : Մայր եկեղեցին լեցուած էր ժպտերես բազմութեամբ :

Փողերը հնչեցին եւ իշխան Լեւոն Արմէն մօտեցաւ Մայր եկեղեցւոյն :

Եկեղեցւոյն դրան քով գլխութեան քրոջ տարազով մանկամարդուհի մը արտասուալից աչքերով կը դիտէր իշխանը, որ իրեն մօտենալուն պէս յուզուած չէշտով աղաղակեց .—

— Սաթենի'կ... դո՞ւն ես :

— Իշխանս, — պատասխանեց Սաթենի'կ եւ դըլուխը խոնարհեցուց :

— Թագուհի'ս, — բացականչելով իշխանը Սաթենի'կին թեւը առնելով առաջնորդեց զայն դէպի խորանը, ուր թագադրութիւնը տեղի պիտի ունենար :

Ժողովուրդը ապշահար կը դիտէր անցուղարձը : Լռութի'ւն... իշխանը կը խօսէր :

Սիրելի' քաղաքացիներ, հայե'ր...

Ձեր կամքին ընդառաջ երթալով ընդունեցի Հայաստանի զահը, Լեւոն վեցերորդի թափուր զահը :

— Կեցցէ՛ Լեւոն Եօթներորդ, — պոռացին ներկաները :

— Լռութի'ւն, — աղաղակեց իշխանը եւ շարունակեց .— Բայց այժմ կարեւոր պայման մը ունիմ : Եթէ այս երիտասարդուհին, Սաթենի'կը, թագուհի ըլլայ, ես այն ատեն միայն թագաւոր կ'ըլլամ, որովհետեւ եթէ Սաթենի'կին սէրը չըլլար, ես այս աստիճանին չէի հասներ : Պայմանս կ'ընդունի՞ք...

— Կեցցէ՛ Սաթենի'կ թագուհին, կեցցէ՛ Լեւոն Եօթներորդ, թագաւոր հայոց, — աղաղակելով ծափահարեցին :

ԽԸ.

Այդ օրը անմոռանալի օր մը եղաւ : Լեւոնին եւ Սաթենի'կին պսակադրութիւնը եւ անոնց թագադրութիւնը միասին տեղի ունեցան : Նոր Անին ցնծութեան մէջ էր : Վերահաստատուած էր հայոց արքայական տունը, վերականգնած էր Հայաստանի թափուր գահը, փրկուած էր Հայաստան :

ԽԹ.

Հետեւեալ առաւօտուն կանուխ, արեւածագէն շատ առաջ, այր մը եւ կին մը պատշգամին վրայ կանգնած կը դիտէին վաղուան արշալոյսին ծագումը :

Քաղաքին բնակչութիւնը կը նիրհէր : Արեւելքը կարմրած էր : Մասիաներու կատարները բռնկած էին : Մեղմ զեփիւռ մը կը փչէր, աւետելով վաղուան ծագումը : Այդ միջոցին արտոյտ մը բարձրացաւ օդին մէջ եւ վեր վեր ճախրելով երգեց վաղուան արշալոյսին ծագումը :

Այրը, կինը գրկելով իր մէկ թեւը երկարեց դէպի բոցավառուող հորիզոնը եւ խօսեցաւ .—

— Տէ՛ս, Սաթենիկ, ծագեցաւ վաղուան Արշա-
լոյսը...

— Իշխանս, մեր Արշալոյսը...

— Սիրելի Թագուհիս, հայերուն Արշալոյսը...

Եւ անոնց շրթները միացան երկարատեւ համ-
բոյրով, երբ արեւը կը ծագէր ազատ եւ անկախ
Հայաստանի վրայ:

2007

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԻՆՔՆԱՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐԸ

-
- 1.— Հայ Մայրերու Մենտորը : Սպառած :
 - 2.— Հեֆիմարան : Սպառած :
 - 3.— Մատեան Մանկանց : Սպառելու մօտ :
 - 4.— Հնգամեայ Զրոյցներ : Սպառած :
 - 5.— Ամերիկահայ Ֆլեփփըրը : Վէպ : Սպա-
ռած :
 - 6.— Զմբուխտ Մատանին : Վէպ : Սպառած :
 - 7.— Աշ-Գար : Վէպ : Սպառած :
 - 8.— Վաղուան Արշալոյսը : Վէպ : Նոր լոյս
տեսած :
 - 9.— Զինուորական Յուշերէս : Հրատարակելի :
 - 10.— Հիւանդին հոհանոցը : Հրատարակելի :
 - 11.— Միսիոնարին Աղջիկը : Վէպ, իրական
կեանքէ : Պատրաստութեան մէջ, հրա-
տարակելի :
-

Հեղինակին մնացուն հասցէն

Dr. A. APELIAN
232 Trapelo Rd.
Belmont, Mass.
U. S. A.